

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 137 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff
ved flere grove integritetskrenkelses-
og styrket oppreisningsvern ved krenkelses-
begått av flere i fellesskap)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5	4.2.1	Gjeldende rett	34
			4.2.2	Forslaget i høringsnotatet	39
			4.3	Høringsinstansenes syn	41
2	Lovforslagets bakgrunn	6	4.4	Departementets vurdering	41
			4.5	Heftelsesformen	43
3	Skjerpelse av straffene ved flere grove integritets-krenkelser	8	4.5.1	Gjeldende rett	43
			4.5.2	Forslaget i høringsnotatet	43
3.1	Innledning	8	4.5.3	Høringsinstansenes syn	43
3.2	Gjeldende rett	8	4.5.4	Departementets vurdering	43
3.2.1	Sammenstøt av lovbrudd	8	4.6	Voldsoffererstatning	44
3.2.2	Utvidelse av strafferammen etter straffeloven § 79 bokstav a ...	9	4.6.1	Gjeldende rett	44
3.2.3	Tidligere skjerpelse av straffene ved flere lovbrudd	11	4.6.2	Forslaget i høringsnotatet	44
3.2.4	Utmåling av felles straff ved flere lovbrudd	13	4.6.3	Høringsinstansenes syn	44
3.2.5	Opphevelsen av livstidsstraffen	15	4.6.4	Departementets vurdering	45
3.2.6	Tidligere forslag om heving av maksimumstraffen ved flere lovbrudd	16	5	Økonomiske og administrative konsekvenser	46
3.2.7	Straffskjerpelser for drap, vold og seksuallovbrudd	19	5.1	Skjerpelse av straffene ved flere grove integritets-krenkelser	46
3.3	Forslaget i høringsnotatet	20	5.2	Separat fastsettelse av oppreisningskrav	46
3.4	Høringsinstansenes syn	22	6	Merknader til de enkelte bestemmelser	47
3.5	Nordisk rett	28	6.1	Til endringene i skadeserstatningsloven	47
3.6	Departementets vurdering	28	6.2	Til endringene i straffeprosessloven	48
3.6.1	Innledning	28	6.3	Til endringene i voldsoffererstatningsloven	48
3.6.2	Skjerpet straffenivå ved flere grove integritetskrenkelser og hevet maksimumstraff	29	6.4	Til endringene i straffeloven	48
3.6.3	Nærmere om skjerpelsen av straffenivået	31		Forslag til lov om endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritets-krenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)	51
3.6.4	Økt krav til begrunnelse av straffutmålingen	32			
3.6.5	Endringer i forvaringsreglene	33			
4	Oppreisning	34			
4.1	Innledning	34			
4.2	Separate oppreisningskrav for flere som er ansvarlig for samme skade eller krenkelse	34			

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 137 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

*Tilråding fra Justis- og beredskapsdepartementet 22. mai 2017,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Justis- og beredskapsdepartementet foreslår i denne proposisjonen å skjerpe straffenivået i saker som gjelder flere grove integritetskrenkelser og å styrke oppreisningsvernet for den som blir utsatt for integritetskrenkelser av flere gjerningspersoner.

Dersom en gjerningsperson har begått flere lovbrudd som har en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer, kan det etter forslaget her idømmes fengsel inntil 26 år. Tidsrammen for forvaringsstraff i slike saker foreslås utvidet tilsvarende.

I skadeserstatningsloven foreslås det en endring som åpner for at det kan fastsettes separate

oppreisningskrav for den enkelte ansvarlige ved skade, krenkelse eller mislig atferd begått av flere i fellesskap. Dette vil særlig være aktuelt ved grove integritetskrenkelser. Formålet med forslaget er særlig å motvirke at gjerningspersoner blir ansvarlig for et lavere oppreisningsbeløp ved å handle sammen med andre. Det foreslås også endringer i reglene for utmåling av voldsoffererstatning.

Forslagene følger opp justispolitiske målsetninger i regjeringens politiske grunnlag, Sundvolden-plattformen.

2 Lovforslagets bakgrunn

Justis- og beredskapsdepartementet sendte 19. desember 2016 på høring forslag om skjerpet straff for flere lovbrudd og styrket oppreisningsvern av fornærmede. Høringsnotatet ble sendt ut til følgende høringsinstanser:

Departementene

Høyesterett
Lagmannsrettene
Tingrettene
Domstoladministrasjonen

Riksadvokaten
Statsadvokatembetene
Generaladvokaten
Krigsadvokatene for Nord-Norge
Krigsadvokatene for Sør-Norge

Politidirektoratet
Politidistriktene
Politiets sikkerhetstjeneste (PST)
Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet (Kripo)
Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (ØKOKRIM)

Barneombudet
Brønnøysundregistrene
Datatilsynet
Den rettsmedisinske kommisjon
Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi)
Erstatningsnemnda for voldsofre
Fylkesmennene
Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging
Kontoret for voldsoffererstatning
Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll
Kriminalomsorgsdirektoratet
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Miljødirektoratet
Nasjonal kommunikasjonsmyndighet
Norges Bank
Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter
Norsk pasientskadeerstatning

Pasientskadenemnda
Regjeringsadvokaten
Riksarkivet
Sametinget
Statens Barnehus
Statens pensjonskasse
Statens sivilrettsforvaltning
Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og trygghetsjenester (EOS-utvalget)
Stortingets ombudsmann for Forsvaret
Stortingets ombudsmann for forvaltningen (Sivilombudsmannen)
Stortingets utvalg for rettferdsvederlag
Tolldirektoratet
Trygderetten

Advokatforeningen
Akademikerne
Alternativ til Vold
Amnesty International Norge
Den nasjonale støttegruppen etter 22. juli-hendelsene
Den norske Dommerforening
Den norske Helsingforskomité
Den norske Revisorforening
DIXI Landsforeningen for voldtatte
Fellesskap mot seksuelle overgrep
Finans Norge
Finansforbundet
Finansklagenemnda
Finanstilsynet
Fritt Ord
Gatejuristen
Hovedorganisasjonen Virke
IKT-Norge
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Juss-Buss
Jussformidlingen i Bergen
Jushjelpa i Midt-Norge
Jushjelpa i Nord-Norge
Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep
Krisesentersekretariatet
Kvinnefronten i Norge
Kvinnegruppa Ottar

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

Landsforeningen for voldsofre	Høyesterett
Landsforeningen mot seksuelle overgrep	Borgarting lagmannsrett
Landsorganisasjonen i Norge (LO)	Domstoladministrasjonen
MiRA-senteret	
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress	Riksadvokaten
Norges Juristforbund	Det nasjonale statsadvokatembetet
Norges Kvinne- og familieforbund	Oslo statsadvokatembeter
Norges Offisersforbund	Rogaland statsadvokatembeter
Norges Politilederlag	Politidirektoratet
Norges Røde Kors	Innlandet politidistrikt
Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening	Oslo politidistrikt
Norsk fengsels- og friomsorgsforbund	Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (ØKOKRIM)
Norsk forening for kriminalreform (KROM)	
Norsk Kvinnesaksforening	
Norsk Psykologforening	
Norsk Rettsmedisinsk Forening	Kontoret for voldsoffererstatning
Norsk rikskringkasting	Kriminalomsorgsdirektoratet
Norsk senter for menneskerettigheter	Sekretariatet for konfliktrådene
Norske Kvinnelige Juristers Forening	Statens sivilrettsforvaltning
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)	
Politiets Fellesforbund	Advokatfirmaet Salomon Johansen AS
Politijuristene	Advokatforeningen
Pro sentret	Den norske Dommerforening
Prostituertes interesseorganisasjon i Norge	Finans Norge
Redd Barna	Gatejuristen
Rettspolitisk forening	Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger (SEIF)	Jussbuss
Senter for seksuelt misbrukte menn	Jussformidlingen
Senter mot incest og seksuelle overgrep i Hordaland	Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Statsadvokatenes forening	Norsk forening for kriminalreform (KROM)
Stiftelsen Fellesskap mot seksuelle overgrep	Personskadeforbundet LTN
Stiftelsen Rettferd for taperne	Rettspolitisk forening
Stine Sofies Stiftelse	Stine Sofies Stiftelse
Straffedes Organisasjon i Norge (SON)	
Støttesenter mot incest og seksuelle overgrep	Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen
Støttesenter mot incest Oslo	Politi høgskolen
Støttesenteret for fornærmede i straffesaker	
Tilsynsrådet for advokatvirksomhet	Følgende høringsinstanser har uttalt at de ikke har merknader til høringsnotatet eller at de ikke vil gi høringsuttalelse:
Voksne for Barn	
Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund	
Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen	Arbeids- og sosialdepartementet
Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo	Forsvarsdepartementet
Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø	Helse- og omsorgsdepartementet
Forsvarets forskningsinstitutt	Kunnskapsdepartementet
Forsvarets høgskole	Samferdselsdepartementet
Handelshøyskolen BI	Utenriksdepartementet
Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved Universitetet i Oslo	
Politi høgskolen	Den rettsmedisinske kommisjon
	Brønnøysundregistrene
	Finanstilsynet
Høringen hadde frist 20. mars 2017. Følgende instanser har kommet med realitetsuttalelser:	Norges Bank
	Tolldirektoratet

3 Skjerpelse av straffene ved flere grove integritetskrenkelser

3.1 Innledning

I mange straffesaker dømmes en lovbrøyer for mer enn ett lovbrudd. Retten fastsetter i slike tilfeller en felles straff for alle lovbruddene under ett. Straffen vil normalt være strengere enn det mest alvorlige lovbruddet ville kvalifisert til alene, men lavere enn om man hadde lagt sammen straffene som ville vært utmålt for hvert enkelt av lovbruddene. Det er fastsatt i Sundvolden-plattformen at regjeringen vil:

«Heve straffenivået der gjerningspersonen har begått flere straffbare forhold.»

Justis- og beredskapsdepartementet foreslår i denne proposisjonen å skjerpe straffenivået i saker hvor gjerningspersonen har begått flere grove integritetskrenkelser. Ved flere lovbrudd som har en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer, kan det etter forslaget idømmes fengsel inntil 26 år. Tidsrammen for forvaringsstraff i slike saker foreslås utvidet tilsvarende.

Videre foreslås en endring i straffeprosessloven om at domstolene i større grad må begrunne utmålingen av straff i saker hvor domfelte har begått flere lovbrudd.

3.2 Gjeldende rett

3.2.1 Sammenstøt av lovbrudd

Når gjerningspersonen har begått flere straffbare handlinger, omtales dette gjerne som sammenstøt av lovbrudd eller konkurrans. I den tidligere straffelovgivningen ble det sondret mellom forbrytelser og forseelser, men dette skillet er opphevet i den gjeldende straffeloven. I forarbeidene til straffeloven brukes derfor som hovedregel ikke betegnelsen «forbrytelse». Når betegnelsen «straffbar handling» brukes i forarbeidene til den gjeldende straffeloven, er dette ment å signalisere at alle straffbarhetsvilkår er oppfylt, mens «lovbrudd» brukes som betegnelse på at noen har opptrådt i strid med en straffsanksjonert norm uten at det sies noe om de subjektive vilkår er oppfylt, jf.

Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 4.2.2.1. Denne proposisjonen omhandler reaksjonsfastsettelsen i saker hvor gjerningspersonen dømmes for å ha begått flere grove integritetskrenkelser. I omtalen av konkurransspørsmål kan betegnelsen «straffbar handling» bidra til klarhet, ettersom én faktisk handling kan anses å overtre flere straffebud, eller det kan være spørsmål om flere faktiske handlinger skal bedømmes som én sammenhengende lovovertrødelse. En bedre betegnelse kunne kanskje vært «straffbart forhold» eller «straffbart lovbrudd». I denne proposisjonen brukes for enkelhets skyld uttrykket «lovbrudd», men forutsetningen er at det dreier seg om overtredelser hvor alle straffbarhetsvilkår er oppfylt.

Hvis en person begår flere lovbrudd ved ulike handlinger, omtales dette som *realkonkurrans*. Dersom det er tale om overtredelser av ulike straffebud, omtales det som *ulikeartet realkonkurrans*, for eksempel hvis gjerningspersonen har begått både voldtekt og grovt ran. Dreier det seg om lovbrudd av samme type, for eksempel flere grove ran, omtales det som *likeartet realkonkurrans*. Det vil kunne være spørsmål om en handlemåte skal bedømmes som flere lovbrudd i realkonkurrans eller som ett *sammenhengende lovbrudd* (såkalt fortsatt forbrytelse). Dersom gjerningspersonen har voldtatt fornærmede flere ganger over en periode, kan dette strafferettslig anses som flere eller ett sammenhengende lovbrudd. Hvorvidt man står overfor ett sammenhengende eller flere enkeltstående lovbrudd, beror på en konkret vurdering, jf. Rt. 1994 s. 203 på side 204:

«Spørsmålet om en står overfor ett fortsatt straffbart forhold eller enkeltstående lovovertrødelse, beror på en helhetsvurdering, der sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og et eventuelt felles forsett er momenter av betydning.»

Et viktig kriterium for om man står overfor ett lovbrudd eller flere lovbrudd i konkurrans, er om flere fornærmede er krenket. Ved integritetskrenkelser (drap, vold, seksuallovbrudd mv.) er den klare hovedregelen at det foreligger like mange

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

lovbrudd som fornærmede. Unntak kan tenkes ved mindre alvorlige psykiske integritetskrenkelser og fredskrenkelser, jf. Rt. 1992 s. 445. Dette er også utgangspunktet ved krenkelser av eiendomsretten, men her kan det i større grad tenkes unntak etter en konkret vurdering. En annen type unntak er straffebestemmelser som er ment å ramme krenkelser av flere fornærmede, for eksempel straffeloven § 131 om terrorhandling. Enkelte straffebud er utformet slik at det som i realiteten er flere handlinger, skal anses som ett lovbrudd (handlingsenhet). For eksempel vil en frihetsberøvelse (straffeloven §§ 254 og 255) være ett lovbrudd selv om den har bestått i flere faktiske handlinger over tid. Mishandling i nære relasjoner (straffeloven §§ 282 og 283) rammer en atferd som kan bestå i mange forskjellige handlinger som hver for seg kunne utgjort en overtredelse av andre straffebud («trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser»). Straffebudet om ran (straffeloven § 327) er et såkalt sammensatt lovbrudd, som omfatter både eiendoms-krenkelse og vold eller trusler.

En annen hovedkategori av konkurrens er *idealkonkurrens*, det vil si at gjerningspersonen har begått flere lovbrudd ved én handling. Dersom det samme straffebudet overtres flere ganger ved samme handling, omtales det som *likeartet* idealkonkurrens. Et eksempel kan være hvor flere fornærmede rammes av én bombe. Én handling kan også innebære at flere straffebud overtres i *ulikeartet* idealkonkurrens. Et eksempel kan være den som kaster en sten påført et trusselbrev inn gjennom vinduet til fornærmede. Ved denne handlingen kan gjerningspersonen ha gjort seg skyldig i skadeverk, trusler og hensynsløs atferd. Fordi ikke ett enkelt straffebud dekker alt dette, vil flere straffebud anvendes i idealkonkurrens. Også for spørsmålet om en handling skal bedømmes som *ett eller flere lovbrudd* i idealkonkurrens, vil det være sentralt om flere fornærmede er rammet, og hva slags krenkelse det er tale om. En sprengning som dreper eller skader flere personer, vil etter hovedregelen bli ansett å utgjøre like mange lovbrudd som antallet fornærmede. Hvis sprengningen skader flere bygninger som tilhører ulike personer, kan det være aktuelt å anse dette som ett tilfelle av grovt skadeverk.

I en enkelt straffesak hvor en gjerningsperson har gjort seg skyldig i flere lovbrudd, vil det kunne være kombinasjoner av realkonkurrens og idealkonkurrens, samt sammenhengende eller sammensatte lovbrudd som består av flere faktiske handlinger. Den faktiske forskjellen på ideal og realkonkurrens kan også bli liten (Andenæs,

Alminnelig strafferett, 6. utgave ved Rieber-Mohn og Sæther, side 373):

«Dreper jeg flere personer med en bombe eller en håndgranat, er det idealkonkurrens – skyter jeg dem ned en for en med en pistol, er det realkonkurrens. Dreper jeg dem med en salve fra et maskingevær, kan det bli en smaksak om en vil tale om det ene eller det andre. Skaffer jeg en person innbruddsverktøy til bruk ved to innbrudd som han har planlagt, foreligger det realkonkurrens for tyven, idealkonkurrens for medvirkeren.»

Hvorvidt det foreligger flere lovbrudd i konkurrens eller ikke, er avgjørende for om straffeloven § 79 bokstav a om hevet strafferamme kommer til anvendelse, men grensdragningen antas å sjelden ha vesentlig betydning for hvilken straff som blir utmålt, jf. punkt 3.2.2 nedenfor.

3.2.2 Utvidelse av strafferammen etter straffeloven § 79 bokstav a

Det er i utgangspunktet forskjellige prinsipper som kan tenkes lagt til grunn for utmålingen av en samlet straff for flere lovbrudd. Et *kumulasjonsprinsipp* vil i hovedtrekk tilsi at straff utmåles fullt ut for hvert enkelt lovbrudd og deretter uavkortet legges sammen til en samlet straff. Straffutmåling etter kumulasjonsprinsippet kan i utgangspunktet fremstå som naturlig dersom formålet er at straffen skal svare til grovheten i hvert av lovbruddene. En slik straffutmåling kan likevel føre til urimelig lange straffer. Kumulasjonsprinsippet passer derfor «ikke med moderne straffutmålingsprinsipper som bygger på en totalbedømmelse hvor både den straffbare handling og gjerningsmannens person spiller inn», jf. Andenæs, Alminnelig strafferett, 6. utgave ved Rieber-Mohn og Sæther, side 467. Kumulasjonsprinsippet kan uansett ikke gjennomføres fullt ut idet loven i mange rettssystemer setter begrensninger på straffutmålingen i form av strafferammer og maksimumstraff. Men selv i rettssystemer som åpner for livstid eller fengselsstraffer utover vanlig levealder, vil det i realiteten ikke kunne straffes strengere enn det domfelte rekker å sone i løpet av sitt liv. Et annet prinsipp for straffutmåling er *absorbsjonsprinsippet*. Dette går ut på at det utmåles straff for det alvorligste lovbruddet, og at øvrige lovbrudd virker straffskjerpene. En variant av absorpsjonsprinsippet er *straffskjerpelsesprinsippet*, som innebærer at en samlet straff utmåles innenfor en forhøyet strafferamme. Straffen fastsettes skjønns-

messig for alle lovbruddene og må i det minste være strengere enn noen av de enkelte overtredelsene skulle tilsi.

Straffeloven § 79 bokstav a tar utgangspunkt i straffskjerpelsesprinsippet. Når gjerningspersonen har begått flere lovbrudd, *forhøyes strafferammene* i det strengeste straffebudet inntil det dobbelte. Straffeloven § 79 bokstav a er i det vesentlige en videreføring av straffeloven 1902 § 62. Før lovendring 10. januar 2003 fastsatte straffeloven 1902 § 62 første ledd at strafferammen økte med inntil halvparten av den høyeste strafferammen. Ved lovendringen skulle strafferammen dobles for å gi et signal om straffskjerpelse, jf. punkt 3.2.3 nedenfor. Straffskjerpelsene ble videreført i straffeloven § 79 bokstav a. Bestemmelsen innebærer ikke nødvendigvis en dobling av den faktisk *utmålte straffen*, men er heller ikke begrenset til dette. Hvordan en felles straff for flere lovbrudd utmåles i praksis, er nærmere behandlet i punkt 3.2.4 nedenfor.

Den forhøyede strafferammen kan aldri bli høyere enn *summen av strafferammene* i de straffebudene dommen gjelder. Den samlede strafferammen for ett ran og ett tilfelle av skadeverk, som har en strafferamme på fengsel inntil henholdsvis seks og ett år (straffeloven §§ 327 og 351) vil som følge av denne begrensningen bli syv år.

Strafferammen kan videre *maksimalt forhøyes med seks år*. Dette innebærer at dersom gjerningspersonen straffes for et tilfelle av grov kroppsskade (straffeloven § 274), som har en strafferamme på fengsel inntil 10 år, øker strafferammen ved flere lovbrudd til høyst fengsel inntil 16 år – ikke 20 år, slik en dobling ville medført. Straffeloven 1902 inneholdt ikke en slik seksårsbegrensning.

Straffen kan dessuten *ikke forhøyes utover 21 år*, og ikke utover 15 år dersom gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet. Maksimumsbegrensningen på 21 år skal forstås med forbehold for lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 30 år, slik som for eksempel grov terrorhandling. I slike tilfeller vil strafferammen være 30 år selv om det skal fastsettes en felles straff som omfatter også andre lovbrudd.

Vilkåret «ved én eller flere handlinger har begått flere lovbrudd» innebærer at straffeloven § 79 bokstav a kommer til anvendelse både ved *ideal- og realkonkurrens*, altså både der flere lovbrudd er begått ved én og ved flere handlinger, men ikke ved sammenhengende lovbrudd. Dermed vil strafferammen for handlemåter som rent faktisk er sammenlignbare kunne bli ulik, avhengig av om forholdet strafferettslig bedømmes som ett eller flere lovbrudd.

De ordinære strafferammene er gjennomgående nokså vide sammenlignet med det faktiske straffenivået, og straff utmåles skjønnsmessig for det enkelte tilfellet. Dermed har det i praksis ofte liten betydning for den utmålte straffen om den aktuelle handlemåten rettslig rubriseres som ett eller flere lovbrudd. I Matningsdal, Kommentarutgave til straffelovens alminnelige bestemmelser, heter det i note 5.2 til straffeloven § 79, side 752:

«I praksis har straffen nesten alltid blitt fastsatt innenfor rammen av det strengeste straffebudet. På grunn av de vide strafferammene i lovgivningen har det normalt ikke blitt bruk for utvidelsene. Unntaksvis kan man likevel finne eksempler på at straffen har vært satt høyere enn for det strengeste straffebudet, se f.eks. Rt. 1986 s. 1184, Rt. 2002 s. 1052, Rt. 2006 s. 964 og Rt. 2008 s. 468. Det har også forekommet at den utvidete strafferammen ved konkurrens har blitt utnyttet fullt ut, jf. Rt. 1989 s. 46, Rt. 1992 s. 445 og Rt. 2002 s. 78.»

Hvis ett av lovbruddene kan medføre fengselsstraff, og det andre ikke kan gi strengere straff enn bot, kan rammen bare utvides ved at det gis bot i tillegg til fengsel, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) i særmerknaden til § 79 punkt 30.1 side 469. Retten kan velge å idømme bøtestraff i tillegg til fengselsstraff (straffeloven § 54), eller å idømme en felles straff på fengsel hvor bøteforholdene anses som skjerpene omstendigheter (se også straffeprosessloven § 40 tredje ledd). Loven regulerer ikke tilfeller hvor samtlige lovbrudd bare skal medføre bot, men også i slike tilfeller skal det utmåles en felles straff. Selv om vilkårene i § 79 bokstav a er oppfylt, kan det ikke idømmes samfunnsstraff i mer enn 420 timer, jf. straffeloven § 49.

Straffeloven § 79 innebærer at strafferammen også forhøyes ved tilfeller av *gjentakelse* (bokstav b) og *organisert kriminalitet* (bokstav c), men strafferammen forhøyes bare én gang selv om flere av alternativene skulle være oppfylt. Straffen for et lovbrudd som er begått etter en tidligere domfellelse kommer i tillegg til straffen som tidligere er idømt. Slik sett blir det i disse tilfellene tale om en form for kumulasjon av straffer. Hvis vilkårene for straffskjerpelse ved gjentakelse er oppfylt, skal dessuten straffen for det nye lovbruddet utmåles innenfor en skjerpet strafferamme. Dersom lovbruddene som skal pådømmes er begått forut for en tidligere dom, avsies en *etterskuddsdom*, jf. straffeloven § 82. Også ved en etterskuddsdom får straffeloven

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

§ 79 bokstav a anvendelse, jf. straffeloven § 82 annet ledd. Det skal tas hensyn til hva en passende straff ville vært ved samtidig pådømmelse, og den samlede straffen må ikke være strengere enn om alle forholdene hadde vært pådømt samtidig.

3.2.3 Tidligere skjerpelse av straffene ved flere lovbrudd

Straffeloven 1902 § 62 lød slik:

«Har noen i samme eller i forskjellige handlinger forøvet flere forbrytelser eller forseelser som skulle ha medført frihetsstraff, anvendes en felles frihetsstraff. Den felles frihetsstraffen må være strengere enn det høyeste lavmål som er fastsatt for noen enkelt av forbrytelsene eller forseelsene og må ikke overstige det dobbelte av den høyeste straff som for noen av dem er lovbestemt. Den felles frihetsstraffen fastsettes som regel til fengsel, hvis noen enkelt av de straffbare handlinger ville ha medført slik straff.

Bestemmelsene i første ledd gjelder tilsvarende ved idømmelse av en felles straff på samfunnsstraff. Skal samfunnsstraff idømmes sammen med ubetinget fengselsstraff, skal det ved utmålingen av samfunnsstraffen tas hensyn til den ubetingete fengselsstraffen.

Forsaauidt nogen af Forbrydelserne eller Forseelserne skulde have medført Fængsel, idømmes, ogsaa naar Hefte anvendes, de samme Tillægsstraffe, som om Fængsel var blevet anvendt.»

Før lovendring 10. januar 2003 fastsatte straffeloven 1902 § 62 første ledd at strafferammen økte med inntil halvparten av den høyeste strafferammen. Ved lovendringen skulle strafferammen dobles for «å gi et signal om straffskjerpelse, når flere handlinger pådømmes samtidig, særlig ved vinnings-, volds- og seksuallovbrudd», jf. Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) punkt 8.1 side 43. Bakgrunnen var at Stortinget i tilknytning til behandlingen av Dokument nr. 8:12 (1998–99) fattet følgende vedtak (Innst. O. nr. 63 (1998–99) side 4):

«IV. Stortinget ber Regjeringen vurdere en endring av straffeloven § 62 slik at det blir adgang til å idømme strengere maksimalstraff for flere forhold som pådømmes i konkurrans, enn dagens regel med en øvre grense på 1 ½ ganger strafferammen for det alvorligste av de pådømte forhold gir adgang til.»

I høringsnotat 20. desember 2001 stilte departementet spørsmål om straffutmålingspraksis ved sammenstøt av flere lovbrudd var tilfredsstillende (Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) punkt 5.2 side 39):

«Departementet fastholder, som nevnt innledningsvis, det såkalte straffskjerpelsesprinsippet. Straffen for flere lovbrudd bør ikke fastsettes slik at det først fastsettes én straff for hvert enkelt lovbrudd, før straffene summeres. Likevel kan det være grunn til å reise spørsmål ved om den «kvantumsrabatten» som straffeloven § 62 innebærer, kan ha blitt for stor i praksis.»

Det ble vist til at Høyesterett hadde gitt signaler om at straffenivået burde heves i saker som gjaldt flere vinningslovbrudd. I Rt. 1997 s. 1976 uttalte førstvoterende (på side 1979):

«I vår straffutmålingspraksis fastsettes ikke straffen for f.eks. fem tyverier til fem ganger straffen for ett tyveri. En kan enkelt si at det av rimelighetsgrunner gis en viss «rabatt» for de mer omfattende forhold. Etter min vurdering er denne «rabatten» blitt for stor når det gjelder vinningsforbrytelser i stort omfang, og det generelle straffenivået bør derfor heves for å oppnå bedre samsvar mellom straffereaksjon og straffverdighet»

Departementet la til grunn at domstolene ville følge disse retningslinjene og viste også til at riksadvokaten hadde fremholdt at påtalemyndigheten ville arbeide for å heve straffenivået for den mer omfattende vinningskriminaliteten. Departementet kom likevel etter en totalvurdering til at en lovendring ville gi et ytterligere signal om at straffenivået ved konkurrans burde heves også for andre former for kriminalitet. Ulike lovtekniske løsninger ble vurdert, men departementet gikk inn for at strafferammen økte til det dobbelte av strafferammen i det strengeste straffebudet. Dette ble antatt å ville gi et tilstrekkelig signal om at straffenivået i konkurransaker burde heves, uten å binde dommerskjønnet slik minstestrafte gjør.

Straffskjerpelsene fra 2003 er fulgt opp i flere saker for Høyesterett, blant annet i avgjørelsene inntatt i Rt. 2012 s. 65 (se avsnitt 119) og Rt. 2012 s. 1458 (se avsnitt 31 og 32). Straffskjerpelsen er antatt å ha betydning også for tilfeller hvor flere handlinger strafferettslig skal regnes som ett sammenhengende straffbart forhold. I Matningsdal, Kommentanutgave til straffelovens alminnelige

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

bestemmelser, heter det (note 5.2 til straffeloven § 79, side 752):

«Begrunnelsen for endringen tilsier at den formelle forskjellen ved at flere handlinger slås sammen til én overtredelse i stedet for at de behandles som atskilte lovbrudd ikke kan være avgjørende.»

Straffskjerpelsene fra 2003 ble videreført i straffeloven § 79 bokstav a. I forarbeidene til straffeloven § 79 bokstav a ble det vist til at Stortinget nylig hadde ønsket å skjerpe straffene ved lovendringen i straffeloven 1902 § 62, og at forekomsten av flere lovbrudd fortsatt skulle tillegges betydelig vekt i straffutmålingen (Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.2.3 side 128):

«Stortinget har vist et klart ønske om å skjerpe straffen ved gjentakelse, sammenstøt og organisert kriminalitet. Dette har kommet til uttrykk gjennom lovendringer i gjeldende straffelov §§ 60 a, 61 og 62 vedtatt i 2003 i samsvar med forslag fra regjeringen. Slik departementet ser det, har det ikke inntrådt endringer i kriminalitetsbildet som gjør det påkrevd eller naturlig å endre dette standpunkt. Å opprettholde skjerpene siderammer vil sammen med eventuelle generelle straffutmålingsregler, jf. punkt 11.8, gi et klart signal til domstolene om at gjentakelse, sammenstøt og organisert kriminalitet skal tillegges betydelig skjerpene vekt ved straffutmålingen.»

Samtidig ble det også nevnt at det i forarbeidene til endringene i straffeloven 1902 § 62 hadde vært stilt spørsmål ved at strafferammen ble hevet, og til at det hadde kommet kritiske merknader i høringen (Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.7.4.1 side 152):

«Siktemålet ved endringen av straffeloven § 62 var å redusere strafferabatten ved sammenstøt av flere forbrytelser, jf. avgjørelsen i Rt. 1997 side 1976.

I høringsnotat og proposisjon uttrykte departementet tvil om en heving av den maksimumsstraffen som kan idømmes etter § 62, var et egnet virkemiddel for å nå målet om et høyere straffenivå ved konkurrens. Men departementet kom etter en totalvurdering til at en slik lovendring kunne gi et signal om at straffenivået ved konkurrens burde heves. Det ble drøftet ulike lovtekniske måter å heve maksimumsstraffen på, og man gikk inn for å øke rammen

til det dobbelte av maksimumsstraffen i det strengeste straffebudet. Departementet la til grunn at en slik løsning ville gi et tilstrekkelig signal om at straffenivået i konkurransaker burde heves.

Høringsinstansene var delt i sitt syn på forslaget. Politidirektoratet og Den Norske Advokatforening sluttet seg til forslaget, mens Borgarting lagmannsrett, riksadvokaten, ØKO-KRIM, Den norske Dommerforening og Rettspolitisk forening gikk imot. Motstanderne uttalte blant annet at det ikke var behov for den foreslåtte endringen, fordi strafferammene var vide nok, og fordi straffen var i ferd med å bli skjerpet i saker om konkurrens. Videre ble det anført at det neppe var hensiktsmessig å endre reglene uten en mer generell vurdering av prinsippene for utmåling av straff på bakgrunn av blant annet Straffelovkommisjonens utredning. Fra noen hold ble det også hevdet at forslaget hadde karakter av symbolpolitikk.

Departementet valgte å fremme forslaget som senere ble lov, men uttalte samtidig at høringsrunden hadde bekreftet at det kunne reises spørsmål ved om det er et reelt behov for lovendringen.»

Et av siktemålene i forarbeidene til den nye straffeloven var at strafferammene skulle fastsettes på en mer realistisk måte. I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) ble det gitt uttrykk for at straffeloven 1902 hadde urealistisk høye strafferammer, blant annet som følge av at ulike bestemmelser for økning av strafferammene ved konkurrens, gjentakelse mv., kunne kombineres (proposisjonen punkt 11.2.2.2 side 127). Det ble pekt på at urealistisk høye strafferammer var lite egnet til å gi omgivelsene en «begrunnet oppfatning om hvor beskyttelsesverdige interesser som er angrepet og hvilken bebreidelse som kan rettes mot overtrederne». Kun en liten del av befolkningen har kunnskap om gjengs straffenivå for forskjellige typer av lovbrudd. Hvis urealistisk høye strafferammer sender et signal om at reglene ikke er alvorlig ment, kan dette også påvirke straffelovens betydning som middel for å styre atferd. Svært vide strafferammer mister dessuten sin funksjon for straffutmålingen, som må baseres på tidligere praksis, reelle hensyn mv. Vedtakelsen av de generelle reglene om skjerpene og formildende omstendigheter i straffeloven §§ 77 og 78 ble også dels begrunnet i at man ved fremtidige straffskjerpelser kunne unngå å heve strafferammene (Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.8.2 side 156):

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

«Vedtakelse av slike generelle regler kan dessuten etter departementets syn også ha andre positive virkninger enn å gjøre det lettere å oppfylle krav fra internasjonale organer og skape nordisk rettsenhet. Det har forekommet at den øvre strafferamme for lovbrudd har blitt hevet primært som et signal om at den utmålte straff skal heves i nærmere bestemte situasjoner. Det er mulig at generelle bestemmelser om straffskjerpene omstendigheter hvor de aktuelle hensyn kan fremheves, kan hindre signalpreget heving av strafferammene. En slik heving kan lett få uheldige virkninger, jf. punkt 11.2.2.2.»

I straffeloven § 79 kan ikke lenger økningen av strafferammene ved konkurrens, gjentakelse mv. kombineres. Dette innebærer at strafferammen sjeldnere blir urealistisk høy.

3.2.4 Utmåling av felles straff ved flere lovbrudd

Straffeloven § 79 bokstav a forutsetter at «det skal idømmes en felles straff» når det skal pådømmes flere straffbare handlinger. Hvordan den felles straffen konkret skal utmåles og hvor mye de enkelte lovbrudd skal telle, sier loven ingenting om. Det er overlatt til domstolene å fastsette en passende straff i det enkelte tilfellet innenfor den forhøyede strafferammen. Ettersom loven tar utgangspunkt i straffskjerpelsesprinsippet, er det likevel en forutsetning at straffene de enkelte lovbrudd ville kvalifisert til hver for seg, ikke uten videre legges sammen (Andenæs, Alminnelig strafferett, 6. utgave ved Rieber-Mohn og Sæther, side 468):

«Dens [lovens] forutsetning er nok at fellesstraffen som regel skal bli mindre enn summen av de straffer som isolert sett ville bli utmålt for de enkelte forbrytelser, og dette er det vanlige i praksis. Gjelder det f.eks. to tyverier, som hver for seg ville ha medført 30 dagers fengsel, blir kanskje fellesstraffen fastsatt til 45 dagers fengsel.»

Straffutmåling i norsk rett er som regel konkret og skjønnsmessig, og loven krever ikke at det gis en utførlig begrunnelse i dommen for fastsettingen av straff. Etter straffeprosessloven § 40 annet ledd annet punktum skal domsgrunnene «opplyse om de grunner retten har lagt vekt på ved fastsetting av straff og andre rettsfølger». Det kreves som regel ikke at det angis hvor mye av straffen

som faller på hvert lovbrudd (Andenæs, Norsk straffeprosess, 4. utgave ved Myhrer, side 435):

«Blir tiltalte dømt for flere straffbare handlinger som det blir fastsatt en fellesstraff for, er det som regel ikke nødvendig å angi hvor stor del av straffen som faller på hver av forgåelsene (jf. Prp. ikrl. s. 151).»

For så vidt gjelder forenklede forelegg, finnes det likevel faste regler om straffutmålingen når flere straffbare handlinger skal avgjøres samtidig, jf. forskrift 29. juni 1990 nr. 492 om forenklet forelegg i vegtraffikksaker § 2 og forskrift 17. desember 2008 nr. 1502 til lov om toll og vareførsel (tollforskriften) § 16-9-2 tredje ledd.

Det forekommer i mange saker at flere lovbrudd skal pådømmes sammen, og sakstypene varierer sterkt etter hvilke lovbrudd det gjelder og i hvilke kombinasjoner de forekommer. Hvordan domstolene faktisk utmåler straff for straffbare handlinger i det enkelte tilfellet vil variere etter de konkrete omstendigheter, og utmålingen foretas ofte med en betydelig grad av skjønn. Dertil kommer lovens begrensede krav til begrunnelse. Det kan ofte være vanskelig å utlede av rettsavgjørelser hvordan ulike lovbrudd har blitt vektet i straffutmålingen. Det er likevel mulig å peke på noen hovedtrekk. Hvordan felles straff for flere lovbrudd utmåles, kan også illustreres med eksempler fra rettspraksis. Ikke alle avgjørelsene nedenfor gir uttrykk for dagens straffenivå, da straffene er skjerpet de senere årene for blant annet drap, grov vold og seksuallovbrudd, jf. punkt 3.2.7 nedenfor. Avgjørelsene gir likevel en illustrasjon på hvordan Høyesterett utmåler felles straff for flere lovbrudd.

Dersom ett av lovbruddene fremstår som det klart mest alvorlige, vil domstolene gjerne ta utgangspunkt i straffen for dette og gjøre tillegg som følge av de øvrige lovbruddene. Lovbrudd som fremstår som relativt sett lite alvorlige vil kunne ha liten eller ingen betydning for straffutmålingen. Rt. 2003 s. 247 gjaldt straffutmåling for drap og likskjending, samt trusler, narkotika- og våpenlovbrudd (avsnitt 15):

«Ved straffutmålingen legger jeg som lagmannsretten vekt på at drapet ble begått uprovosert og på en særdeles brutal måte mot en sakesløs person som domfelte hadde latt bo i sin leilighet. Den etterfølgende parteringen av liket er opprørende og klart straffskjerpene. At han også domfelles etter § 143 for likskjen-

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

ding, må gi seg noe utslag ved straffutmålingen. På dette punkt skiller saken seg fra dommen i Rt. 2002 s. 262, hvor straffen etter påtalemyndighetens anke ble satt til fengsel i 13 år. De øvrige forhold som han er domfelt for av tingretten – trusler, kjøp og bruk av hasj og amfetamin og erverv av ammunisjon – gir ikke nevneverdig utslag i forhold til de dominerende forbrytelsene.»

Tilsvarende vil situasjonen gjerne være når gjerningspersonen ved én handling har krenket flere straffebud, jf. Rt. 2014 s. 637 som gjaldt voldtekt og seksuell omgang med barn under 16 år, straffeloven 1902 henholdsvis §§ 192 og 196 (avsnitt 14):

«I Rt. 2013 s. 287 legges det til grunn at den vanlige tilnærmingen til straffutmålingen ved idealkonkurrens er å ta utgangspunkt i det som fremstår som det grunnleggende forholdet, og så skjerpe straffen når handlingen også rammes av andre straffebud. En slik fremgangsmåte må være riktig også her. Det fastsettes en straff med utgangspunkt i overtredelsen av straffeloven § 192, og overtredelsen av straffeloven § 196 anses så som et straffeskjerpende moment. Slik jeg leser lagmannsrettens dom, er det en slik fremgangsmåte lagmannsretten har benyttet.»

Hvis ikke ett forhold skiller seg ut som det mest alvorlige eller som det grunnleggende forholdet, vil straffutmålingen ofte bero på en mer samlet vurdering. I en del avgjørelser angir Høyesterett hvilken straff de enkelte overtredelsene kvalifiserer til isolert sett, slik at det indirekte fremgår hva straffen ville vært dersom disse straffene skulle vært lagt sammen uavkortet. Den felles straffen blir normalt mildere enn om man hadde lagt sammen fengselsstraffene hvert av lovbruddene ville medført hver for seg. Rt. 2014 s. 1145 gjaldt voldtekter av flere fornærmede. Høyesterett uttalte om straffutmålingen (avsnitt 44):

«Straffeloven § 62 første ledd får anvendelse ved utmålingen av straffen. Bestemmelsen fastslår det såkalte straffskjerpelsesprinsippet, der det tas utgangspunkt i det mest alvorlige forholdet, og det deretter gis et tillegg i straffen for de øvrige overtredelsene. En kan enkelt si at det «av rimelighetsgrunner gis en viss «rabatt» for de mer omfattende forhold», jf. Rt. 1997 s. 1976. Påtalemyndigheten har gjort gjeldende at lagmannsretten har gitt for stor strafferabatt i medhold av § 62. Dette er jeg enig i.»

I Rt. 2015 s. 401 ble en mann dømt for to tilfeller av voldtekt til samleie av ulike fornærmede. Høyesterett uttalte at straffen for hver av voldtektene isolert sett ville vært seks års fengsel (avsnitt 18), og at riktig felles straff i utgangspunktet var opp mot ti års fengsel (avsnitt 19). Den konkrete straffen ble satt til fengsel i ni år på grunn av tidsforløpet frem mot rettskraftig dom.

I Rt. 2013 s. 1153 ble straffen for fire lommetyverier satt til fengsel i åtte måneder. Høyesterett uttalte at normalstraffenivået for et profesjonelt lommetyveri begått systematisk og med formål å livnære seg av virksomheten, burde være fengsel i 90 dager (avsnitt 18).

I Rt. 2012 s. 1458 (dissens 3-2) ble straffen for 64 fullbyrdete og 18 forsøk på grove tyverier fastsatt til fengsel i syv år og seks måneder. Straffen oversteg strafferammen på fengsel inntil seks år for grovt tyveri etter straffeloven 1902 § 258, jf. straffeloven 1902 § 62. Mindretallet mente straffen burde være fengsel i seks år og seks måneder.

I Rt. 2012 s. 283 ble straffen for i hovedsak tre grove ran av til sammen fire eldre mennesker for de ankende parter fastsatt til fengsel i syv år og tre måneder for den ene og åtte år for den andre. Lagmannsretten mente at ranene av to enslige i utgangspunktet ville blitt straffet med fengsel fra tre år og seks måneder og ranet av et ektepar med fengsel i fire år og tre måneder, noe Høyesterett sluttet seg til (avsnitt 31). Om anvendelsen av straffeloven 1902 § 62 uttalte Høyesterett at fastsettelsen av den samlede straffen berodde på en konkret vurdering av straffverdigheten av samtlige straffbare handlinger og sammenhengen mellom dem (avsnitt 33).

I Rt. 2011 s. 1412 ble straff for voldtekt, mishandling i nære relasjoner og kroppsskade fastsatt til fengsel i fire år. Høyesterett anga et straffenivå for hver av overtredelsene som til sammen ville utgjort fengsel i fem år (avsnitt 34, 36 og 37). Deler av handlemåten ble vurdert på bakgrunn av straffenivået før lovendringen 19. juni 2009 nr. 74 som medførte et forhøyet straffenivå.

I Rt. 2010 s. 676 ble straff for åtte overfallsvoldtekter fastsatt til forvaring med en tidsramme på tolv år. Alternativ tidsbestemt fengselsstraff ville vært fengsel i tolv år. Høyesterett uttalte at ved en straff av denne lengden utnyttet tre femtedeler av strafferammen (avsnitt 32). For enkeltstående tilfeller av overfallsvoldtekt etter det dagjeldende straffenivået antok Høyesterett at straffenivået lå på fengsel i fire år. Straffenivået er senere hevet for slike lovbrudd, jf. punkt 3.2.7 nedenfor.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

I Rt. 2009 s. 1526 ble straff for to forsøk på overlagt drap satt til fengsel i tolv år. Førstvoterende uttalte at utgangspunktet for et forsøk på overlagt drap av tilsvarende karakter ville vært fengsel i åtte år (avsnitt 42). I den konkrete straffutmålingen ble det også tatt hensyn til straffeloven § 61 og skjerpende og formildende omstendigheter (avsnitt 43). Straffenivået er senere hevet for slike lovbrudd, jf. punkt 3.2.7 nedenfor

I Rt. 2009 s. 140 ble straff fastsatt til fengsel i fem år og seks måneder for to tilfeller av samleie med barn under 16 år (straffeloven 1902 § 195 første ledd annet straffalternativ), samt et stort antall tilfeller av å forlede barn til å utvise seksuelt krenkende atferd (straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum) og for befatning med fremstillinger som seksualiserer barn (straffeloven 1902 § 204 a første ledd bokstav a). Høyesterett la til grunn at straffen for hvert av de to tilfellene av samleie med barn ville vært omkring to år og seks måneders fengsel, mens samlet straff for disse to forholdene ville ligge omkring tre år og seks måneder (avsnitt 21). Forledelsen av barn til å utvise seksuelt krenkende atferd kvalifiserte til mellom to år og seks måneder og tre års fengsel (avsnitt 28). Befatningen med fremstillinger som seksualiserer barn, kvalifiserte i seg selv til ett års fengsel (avsnitt 33). Høyesterett mente passende felles straff før fradrag for tilståelse var fengsel i syv år. Førstvoterende uttalte at han lot «prinsippet i straffeloven § 62 få noe mindre gjennomslag enn det som gjerne vil være utgangspunktet, ut fra at nettopp omfanget og helheten i de straffbare handlinger representerer et selvstendig straffskjerpende forhold» (avsnitt 35). Straffenivået er senere hevet for seksuallovbrudd, jf. punkt 3.2.7 nedenfor.

I Rt. 2008 s. 1473 ble hovedmannen straffet for grov utroskap og grov korrupsjon av over 100 millioner kroner. Lagmannsretten hadde lagt til grunn at utroskapen kvalifiserte til straff av fengsel i seks år og korrupsjonen til fengsel i fem år og seks måneder, dersom forholdene skulle vært bedømt isolert. Til sammen ville dette utgjort elleve år og seks måneder. Lagmannsretten kom til at riktig felles straff som et utgangspunkt ville være ni år og seks måneder (avsnitt 41), men fastsatte straffen til syv års fengsel etter fradrag for tilståelse. Høyesterett fastsatte straffen til syv års fengsel og viste til lagmannsrettens vurderinger (avsnitt 42 og 43).

3.2.5 Opphevelsen av livstidsstraffen

Frem til 1981 ga en rekke straffebud adgang til å idømme livstidsstraff (Ot.prp. nr. 62 (1980–81) side 30):

«Disse bestemmelsene dekker et vidt spektrum av lovbrudd, bl a forbrytelser mot rikets sikkerhet, alvorlige former for farefremkalling og ulike former for grove legemskrenkelser med døden til følge. Når en ser bort fra rettsoppjøret etter siste krig, har livstidsstraffen imidlertid i praksis bare blitt anvendt på overlagt drap.»

Gjennomsnittlig soningstid for livstidsdømte ble imidlertid anslått til mellom elleve og tolv år (Ot.prp. nr. 62 (1980–81) side 30):

«Selv om dommen lyder på livstid, har dette, iallfall ikke i dette hundreåret, vært noen realitet. En livstidsdømt tilbringer ikke resten av levetiden i fengsel. Det er noe usikkert hvor lang den gjennomsnittlige soningstid er, men det er antatt at den i dette århundre har ligget omkring 11 ½ år»

Da livstidsstraffen ble opphevet i den alminnelige straffelovgivningen i 1981, ble dette i hovedsak begrunnet med at det ville være inhumant å sperre noen inne for resten av sitt liv, samtidig som livstidsstraffen ikke ga et riktig bilde av den reelle straffetrusselen (Ot.prp. nr. 62 (1980–81) side 30–31):

«Etter Justisdepartementets mening er livstidsstraffen av flere grunner både prinsipielt og praktisk uheldig.

Dersom den skulle praktiseres etter sin bokstav, ville den være svært inhuman. Å holde folk i fengsel, kanskje fra de er svært unge, inn til deres dødsdag kan vanskelig forenes med de humanistiske prinsipper man ønsker å legge til grunn for norsk kriminalpolitikk. Det kunne i praksis her bli tale om straffetider på både 50 og 60 år. Det vil også stå i motstrid med de rådende tendenser både [i] Norge og de fleste andre vestlige land.

Som nevnt er ikke livstidsstraffen blitt anvendt etter sin ordlyd på meget lenge. Det gjør at de bestemmelser som inneholder livstid som straffealternativ, ikke gir noe reelt bilde av straffetrusselen som faktisk gjelder for disse lovbruddene. Dette må anses som prinsipielt uheldig, selv om man kanskje kan hevde at

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

selve begrepet livstidsstraff kan gi en ekstra generalpreventiv virkning. Det må imidlertid antas at det er relativt velkjent at denne truse-len ikke innebærer noen realitet. Departemen-tet antar også at den faktiske straffetid er såpass hard at den i seg selv skulle virke avskrekkende nok.»

Opphevelsen av livstidsstraffen tok ikke sikte på å endre straffenivået. Ved fastsettelsen av den nye maksimumstraffen tok man utgangspunkt i den faktiske soningstiden (Ot.prp. nr. 62 (1980–81) side 31):

«Forslaget om å oppheve livstidsstraffen tar ikke sikte på å gjennomføre noen endring i det faktiske straffenivået. [...] I praksis skjer prøveløslating ordinært etter 2/3 soningstid. Med en gjennomsnittlig soningstid på ca 12 år for livstidsfanger skulle dette tilsi at den nye strafferammen settes til 18 år.»

Av ulike grunner falt man ned på at maksimumstraffen burde settes noe høyere. Etter da-gjeldende straffeloven § 62 kunne strafferammen forhøyes til inntil 20 år ved sammenstøt av lovbrudd. For å markere at lovbruddene som tidligere kunne medføre livstidsstraff var særlig alvorlige, ble det foreslått en maksimumstraff på 21 års fengsel (Ot.prp. nr. 62 (1980–81) side 31–32):

«Det ordinære maksimum for fengselsstraff er i dag 15 år. Ved sammenstøt av flere lovbrudd (konkurrens) kan den bli inntil 20 år. Departementet tar sikte på å beholde disse maksima, slik at det her bare er tale om å innføre et ekstraordinært maksimum i de tilfelle hvor en i dag har livstidsstraff som strengeste alternativ.

Etter departementets mening kan det være grunn til å markere at det dreier seg om særlig alvorlige lovbrudd. Det kan tilsi at en for disse setter maksimalstraffen noe høyere enn det som er tilfelle for mer «ordinære» straffbare handlinger, selv om konkurransreglene kan anvendes.

Justisdepartementet foreslår på denne bakgrunn at en maksimumstraff på 21 år innføres til erstatning for livstidsstraffen.»

Det ble vurdert om det burde åpnes for en høyere maksimumstraff i saker som gjaldt flere av de alvorligste lovbruddene, men 21 års fengsel ble ansett som en tilstrekkelig markering av hvor alvorlig samfunnet ser på lovbruddet (Ot.prp. nr. 62 (1980–81) side 32):

«Departementet finner ikke grunn til å foreslå noen utvidet maksimumstraff for tilfelle hvor et brudd på en bestemmelse med maksimumsstraff 21 år skjer i konkurrans med likeartete eller andre lovbrudd. 21 år er en tilstrekkelig markering av hvor alvorlig samfunnet ser på lovbruddet, samtidig som det neppe vil være aktuelt å la noen sone mer enn dette. I virkeligheten vil det overhodet bare i meget sjeldne tilfelle være aktuelt å unnlate prøveløslating etter at 2/3 av 21 år er gått. En annen sak er at det kan bli tale om ny fengselstraff eller andre reaksjoner dersom den innsatte begår nytt lovbrudd.»

3.2.6 Tidligere forslag om heving av maksimumstraffen ved flere lovbrudd

I straffeloven er maksimumstraffen for enkelte særlig grove lovbrudd fastsatt til fengsel inntil 30 år. Dette gjelder straffeloven §§ 101 til 109 om blant annet folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og enkelte grove krigsforbrytelser samt § 132 om grove terrorhandlinger. Forslaget hadde bakgrunn i departementets høringsbrev 13. juni 2002. I dette høringsbrevet ba departementet om høringsinstansenes syn også på om lovens maksimumstraff burde økes til fengsel inntil 30 år også ved sammenstøt av andre lovbrudd. Det ble blant annet vist til at den da forestående lovendringen i straffeloven 1902 § 62 ikke ville få betydning for de lovbruddene med høyest strafferamme, jf. punkt 3.2.3 over, og at det kunne virke støtende om det ikke hadde betydning for strafferammen at gjerningspersonen hadde begått flere alvorlige lovbrudd (Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.6.3.1 side 141–142):

«I konkurranstilfeller hvor lengstestrafen for ett eller flere av forholdene er 21 år, har straffskjerpelsesregelen i § 62 ingen betydning for strafferammen. Den samlede straffen kan under ingen omstendigheter settes høyere enn 21 år, se § 17.

...

For straffebud med en høy øvre strafferamme, det vil si straffebud som gir adgang til å idømme fengsel i 15 år eller mer, vil forslaget om å heve maksimalgrensen til det dobbelte av den strengeste øvre strafferammen ikke innebære noen reell endring, på grunn av den generelle maksimumsstraffen på 20 eller 21 års fengsel. I høringsnotatet 20. desember 2001 ble det ikke foreslått noen endring på dette punkt i forhold til den nåværende straffeloven. En

eventuell heving av den øvre strafferammen er prinsipielt viktig, og bør vurderes i sammenheng med utformingen av den nye straffeloven.

Særlig kan det virke støtende på den alminnelige rettsfølelsen at det etter gjeldende rett er uten betydning for strafferammen om gjerningspersonen begår nye straffbare handlinger, dersom vedkommende allerede har overtrådt et straffebed med en strafferamme på 21 års fengsel, og dette forholdet ennå ikke er pådømt. Dermed vil man ved straffutmålingen ikke alltid kunne ta tilstrekkelig hensyn til den økte straffverdigheten ved at det er begått flere alvorlige lovbrudd. Riktignok vil det i noen slike tilfeller kunne være aktuelt å idømme forvaring, jf. straffeloven § 39, slik bestemmelsen lyder etter lovendringene 17. januar 1997 nr. 11 og 15. juni 2001 nr. 64. Dette forutsetter imidlertid at det er en nærliggende fare for at lovbrøyteren på nytt vil begå et tilsvarende alvorlig lovbrudd, noe som ikke alltid vil være tilfelle.

Departementet ønsker på denne bakgrunnen høringsinstansenes syn på om den øvre strafferammen ved sammenstøt av overtredelser bør forhøyes. Fengsel i inntil 30 år kan i så fall være en passende strafferamme.

Spørsmålet om lengstestrafen ved konkurrans kommer på spissen hvis det gjelder mange alvorlige lovbrudd, og særlig hvis et større antall personer er drept.

...

Sentralt ved vurderingen av hva som bør være lengstestrafen ved konkurrans står spørsmålet om hvor streng straff det er rimelig og berettiget å idømme i det enkelte tilfellet.

Maksimumsstraffen i et straffebed – eller for flere straffebed som idømmes under ett – skal gi uttrykk for hvor alvorlig lovgiveren anser den enkelte forgåelse for å være. Først og fremst er det altså grovheten av lovbruddet som bestemmer strafferammen.

Rettferdighet og humanitet er begrensende faktorer. Uansett hvor grovt et lovbrudd er, synes det å være stor enighet om at det bør gå en grense for hvor streng straff som skal kunne idømmes. Spørsmålet er hvor denne grensen skal gå. Det er sakens kjerne i den problemstillingen som tas opp her. Hvor man vil trekke denne grensen, er langt på vei et spørsmål om avveining av verdier.

Allmennpreventive hensyn kan også være avgjørende for hvilken strafferamme som blir satt for en forbrytelse. Men slike hensyn har

liten betydning når straffens ytterste grense skal fastsettes. Straffens allmennpreventive virkning gir avtagende utbytte. Når straffen har nådd et visst nivå, er det lite å hente ved å skjerpe den. Den som ikke lar seg avskrekke av tanken på 21 års fengsel, blir neppe mer skremt om straffen kan bli 30 år.»

I høringsbrevet ble det også vist til at det i de øvrige nordiske land var adgang til å idømme livsvarig fengsel. Det ble videre vist til at Norge opphevet livstidsstraffen ved lov 12. juni 1981 og uttalt at den «uten noen utdypende begrunnelse» ble erstattet med en lengstestraf på 21 års fengsel, jf. punkt 3.2.5 over.

Forslaget fra 2002 ble ikke fulgt opp i forslaget til alminnelig del i ny straffelov. Departementet erkjente at endringene i straffeloven 1902 § 62 i 2003 kun hadde virkning for lovbrudd med lavere strafferamme, og at det fremstod urimelig at ikke strafferammen økte ved sammenstøt av de groveste lovbruddene (Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.6.5.4 side 147–148):

«Så sant et land ikke benytter kumulasjonsprinsippet – dvs. at det utmåles straffer for hvert forhold som deretter legges sammen – eller den absolutte maksimalstraff ikke er så høy at den nærmer seg livstid, for eksempel 60 år, vil sammenstøt av flere lovbrudd innebære at en før eller siden «stanger hodet i taket». Når domstolene har utmålt den absolutte maksimumsstraffen for én alvorlig overtredelse, kan det i en ny sak med et like alvorlig forhold i kombinasjon med andre, fremholdes at det forhold som kommer i tillegg, ikke blir straffet. Denne oppfatningen om at de som begår den alvorligste kriminalitet, slipper «billigst», har trolig blitt forsterket etter at straffeloven § 62 ble endret, slik at straffen ved sammenstøt kan heves til det dobbelte av den strengeste straff. Personer som begår flere straffbare handlinger hvorav det alvorligste har en strafferamme på 10 år, kan straffes med inntil 20 års fengsel, mens de som begår flere handlinger med en strafferamme på 21 år, ikke kan få noe påslag i rammen. Både høringsbrevet og flere av uttalelsene fra høringsinstansene legger til grunn at urimeligheten ved at sammenstøt av meget alvorlig kriminalitet ikke kan føre til noen økning i strafferammen, har blitt større som følge av endringen av straffeloven § 62 hvor påslaget ble økt fra det halve til det dobbelte av den strengeste strafferammen.»

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

I proposisjonen ble det likevel fremholdt at endringene i straffeloven § 62 ikke først og fremst ble foretatt for å skape en videre ramme for straffutmålingen, men for å øke den straffutmålingsmessige betydningen av seriekriminalitet av mer ordinær karakter (proposisjonen side 148):

«Ønsket om en strengere straffutmåling for serie-vinningsforbrytere, som uansett vil ligge meget langt fra maksimalstraffen på 21 år, kan ikke være noe argument av betydning for hva som bør være den maksimale strafferamme for et dobbelt- eller trippeldrap. Men reelt har lovendringen ført til at de begrensede muligheter til å skjerpe straffen ved sammenstøt av meget alvorlige forbrytelser står i større kontrast enn før til straffutmålingen ved sammenstøt av mindre alvorlige lovbrudd.»

Dersom maksimumstraffen skulle heves, måtte begrunnelsen være å finne i rimelighets- og rettferdighetsbetraktninger (proposisjonen side 148):

«Skal det gis adgang til å gå ut over fengsel i 21 (eventuelt 20) år ved sammenstøt av de alvorligste lovbrudd, må begrunnelsen etter departementets syn ha tyngdepunktet i andre argumenter enn den endring som ble foretatt i straffeloven § 62 i 2003.

Prevensjonsteoriene – allmenn- og individualprevensjon – kan i liten grad begrunne en slik lovendring, slik det også er anført i høringsbrevet. De som ikke lar sin atferd styres av en utsikt til fengsel i 21 år, gjør det neppe heller av om straffen kan bli 30 år. Heller ikke individualprevensjon i form av uskadeliggjøring kan begrunne en slik lovendring. For det første er tilbakefall til flere lovbrudd som kan medføre lovens strengeste straff ytterst sjelden. Og der hvor det er grunn til å frykte en slik gjentakelse, vil bestemmelsene om forvaring i de fleste tilfeller gi den mulighet for samfunnsbeskyttelse (uskadeliggjøring) som en heving av den tidsbestemte straff fra 21 til 30 år ville gi.

Slik departementet ser det, må en eventuell heving av den øvre ramme ved sammenstøt av lovbrudd ut over 20/21 års fengsel, begrunnes med rettsferdighets- og rimelighetsbetraktninger, herunder hensynet til sosial ro og velbefinnende i samfunnet. Også for denne vurdering er det nødvendig både å legge vekt på om det ved sammenstøt av alvorlige lovbrudd er et rimelig forhold mellom brøde og straff (utvekslingsrettferdighet) og om det er et rimelig forhold mel-

lom slike sammenstøtstilfeller og andre mindre alvorlige tilfeller (fordelingsrettferdighet).»

Departementet pekte på at kun ved å idømme særskilt straff for alle forhold og summere disse (kumulasjonsprinsippet), kunne man unngå å «stange i taket», og at det ikke syntes å være en utbredt oppfatning at straffenivået i saker med flere alvorlige lovbrudd var for lavt (proposisjonen side 148):

«Som nevnt innledningsvis i dette punkt, og som en del høringsinstanser også peker på, er det bare ved å anvende et kumulasjonsprinsipp (særskilt straff for alle forhold som så summeres) at man kan unngå «å stange hodet i taket». Selv om en tar hensyn til at også drapsforbrytelsene varierer meget, er det ikke til å unngå det kan bli oppfattet som brudd på utvekslingsrettferdigheten hvis 22 overlagte drap (jf. Rt. 1983 s. 1043) gir samme straff som to overlagte drap. Men selv om det har forekommet eksempler på at man har «stangt hodet i taket», synes det ikke å være noen utbredt oppfatning at utvekslingsforholdet mellom sammenstøt av de alvorligste forbrytelser og maksimalstraffen er for lav.

Oppmerksomheten hos allmennheten synes først og fremst å være knyttet til om sammenstøtstilfeller hvor de alvorligste lovbrudd inngår, rent faktisk resulterer i lovens strengeste straff, og til om den utmålte frihetsstraff i betydelig utstrekning er reell, jf. reglene om prøveløslatelse i straffegjennomføringsloven.»

Departementet fremholdt at en økning av lovens maksimumstraff i konkurrenstilfeller kunne skape et press om å heve den alminnelige maksimumstraffen (proposisjonen side 148):

«Når befolkningen oppfatter handlingene som gruppevekkende nok, er det bare lovens strengeste straff som anses som tilstrekkelig, uansett på hvilket nivå den ligger. Åpnes det for at man ved konkurrans mellom for eksempel et drap og en alvorlig seksualforbrytelse kan ilegge en straff ut over 21 år, vil dette lett utløse en forventning om at straffen skal bli 30 år i alle tilfeller hvor det er adgang til det. En lavere straff vil bli oppfattet som en manglende beskyttelse av de interesser som er blitt krenket. Er det blant allmennheten skapt den oppfatning at handlingen «er det verste som kan skje», vil derfor en mulighet til å gå ut over 21 år gi grunnlag for et press i retning av en skjer-

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

pet straff også om en er utenfor de tilfeller som en eventuell lovendringen primært tar sikte på. Og brukes ikke maksimum i et slikt tilfelle kan en åpning for å heve maksimalstraffen i konkurrenstilfellene dermed i like stor grad bli en negativ, som en positiv faktor for den sosiale ro.»

Departementet pekte på at det ikke er mulig få til en «lineær» forholdsmessighet ved flere alvorlige lovbrudd. Uansett om maksimumstraffen heves, ville det ikke være mulig å oppnå full proporsjonalitet i saker som gjelder mange lovbrudd (proposisjonen side 149):

«Spørsmålet om et høyere straffemaksimum ved sammenstøt av meget grove lovbrudd er særlig aktuelt ved flere drap eller drap i kombinasjon med alvorlige seksuallovbrudd. Er de øvrige vilkår oppfylt, er dette lovbrudd som ligger i kjerneområdet for anvendelse av den tidsubestemte reaksjonen forvaring. Og selv med en heving av rammen til 30 år i slike tilfeller, vil det ikke alltid sikres full proporsjonalitet. Hvis fire forsettlig drap gir 30 år fengsel, vil det fremdeles kunne oppleves som uproporsjonalt at straffen ikke kan bli høyere ved for eksempel 22 drap (jf. Rt. 1983 s. 1043).»

Etter dette ble det ikke fremmet forslag om å heve strafferammen til 30 år i saker om flere grove lovbrudd.

3.2.7 Straffskjerpelse for drap, vold og seksuallovbrudd

Ved siste delproposisjon til den nye straffeloven Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) og endringslov 19. juni 2009 nr. 74 ble strafferammene for blant annet drap, grov vold og seksuallovbrudd hevet. Samtidig ble det gitt signaler om skjerpelse av normalstraffenivåene for slike lovbrudd. Det ble senere gjennomført lovendringer også i straffeloven 1902, jf. Prop. 97 L (2009–2010) og lov 25. juni 2010 nr. 46. I begrunnelsen for straffskjerpelsene ble det i hovedsak vist til lovbruddenes alvorlighet og konsekvensene for fornærmede. For så vidt gjelder *voldslovbruddene*, heter det (Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) punkt 6.3.4.3 side 177):

«Både for fornærmede og pårørende, men også for samfunnet ellers, har disse voldslovbruddene store konsekvenser. For fornærmede vil det ofte være snakk om store helsemessige virkninger, både av somatisk og psy-

kisk karakter, men også økonomiske konsekvenser i form av for eksempel tapt arbeidsinntekt og behov for materielle tilpasninger i hverdagen. For samfunnet som sådant bidrar voldslovbruddene til økt utrygghetsfølelse i befolkningen, og til redusert livsutfoldelse og livskvalitet. Bekjempelse av vold er derfor en prioritert oppgave for regjeringen.»

I begrunnelsen for å heve straffenivået for *drap* ble det vist til at det dagjeldende straffenivået var «for lavt når man ser hen til at drap er det mest alvorlige voldslovbruddet, og at straffen for andre grove voldslovbrudd bør skjerpes betydelig» (Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) punkt 6.5.4.2 side 185). Samme sted angir departementet at straffen for drap begått uten at det gjør seg gjeldende særlig formildende eller skjerpene omstendigheter, burde heves fra fengsel i rundt ti år til at straffen i utgangspunktet ikke bør settes under tolv års fengsel. For *mishandling i nære relasjoner* ble strafferammen hevet fra fengsel inntil tre år i straffeloven 1902 § 219 første ledd, til seks år i straffeloven § 282. For grov overtredelse ble strafferammen hevet fra fengsel inntil seks år i straffeloven 1902 § 219 annet ledd, til femten år i straffeloven § 283. Om behovet for straffskjerpelse i slike saker uttalte departementet (Ot.prp.nr. 22 (2008–2009) punkt 6.11 side 199):

«Det er som oftest tale om krenkelser som foregår over lengre tid, og den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret kan gi lovbruddet en særlig alvorlig karakter. I tillegg vil frykten for vold og følelsen av å leve i et trusselregime, kunne oppleves som verre enn de enkelte voldshandlinger. Utover de konkrete fysiske eller psykiske skade[ne] vil også den generelle risikoen for langtidsskadevirkninger måtte tillegges vekt ved straffutmålingen, jf. Rt. 2004 side 844. Ofte vil også barn ha vært til stede ved mishandlingen, og dette skal tillegges skjerpene vekt i straffutmålingen, se forslaget til § 77 bokstav k.»

Om *seksuallovbrudd* uttalte departementet at straffenivået må vise at voldtekt er en alvorlig krenkelse av den fysiske, psykiske og seksuelle integritet som har dyptgripende skadevirkninger for den som rammes (Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) punkt 7.5.3.2 side 226):

«Regjeringen uttrykker i Soria Moria-erklæringen en målsetting om å få opp straffenivået for voldtekt og andre seksuallovbrudd. Straffeni-

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

vået må reflektere at voldtekt er en av de mest alvorlige forbrytelsene mot en persons fysiske, psykiske og seksuelle integritet og som oftest vil ha dyptgripende skadevirkninger og medføre reduksjon i livskvalitet for den som rammes. Dette gjelder for alle typer voldtekter – ikke bare overfallsvoldtekter eller voldtekter der det blir brukt vold, men også for voldtekter begått mot personer som er ute av stand til å motsette seg handlingen.»

Også straffnivået for voldtekt av barn under 14 år ble skjerpet, særlig ved voldtekt til samleie der minstestrafen kommer til anvendelse. Det som etter straffeloven 1902 ble ansett som seksuell omgang med barn under 14 år, er med den nye straffeloven ansett som voldtekt, og det ble etablert et nytt straffnivå for slike handlinger. Også for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år ble det etablert et nytt straffnivå med den nye straffeloven (Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) punkt 7.12.4.5 side 253).

I proposisjonene ble det tatt utgangspunkt i enkeltsaker og i uttalelser fra Høyesterett om hva som ble antatt å være det alminnelige straffnivået for de aktuelle lovbruddene, for å illustrere typetilfeller som straffen burde skjerpes for (Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) punkt 6.3.4.3 side 179).

3.3 Forslaget i høringsnotatet

I høringsnotatet 19. desember 2016 tok departementet utgangspunkt i regjeringens målsetning i Sundvolden-plattformen om å heve straffene i saker hvor gjerningspersonen har begått flere lovbrudd:

«Målsetningen reflekterer et synspunkt om at dagens straffnivå ikke i tilstrekkelig grad reflekterer alvorret og grovheten i å begå gjentatt eller omfattende kriminalitet. Både klanderverdigheten i gjerningspersonens handlemåte og skadevirkningene for fornærmede og samfunnet øker med antallet lovbrudd.»

Selv om nyttevirkningene av en straffskjerpelse kunne være usikre, tok departementet utgangspunkt i at det er et politisk ansvar å fastlegge det generelle straffnivået:

«Det er likevel et politisk spørsmål å fastlegge hvilket straffnivå en slik totalbedømmelse

skal skje på bakgrunn av. Selv om det kan være usikkert hvilke preventive virkninger en straffskjerpelse vil ha, er riktig straffnivå i høy grad et verdispørsmål som ikke fullt ut kan besvares med straffens nytteeffekter.»

Departementet pekte på at det i Sundvolden-plattformen ikke er uttalt noe nærmere om hvor mye straffnivået skal skjerpes, men fremhevet at det særlig i saker som gjelder integritetskrenkelser av flere fornærmede, kunne anføres at straffnivået bedre bør gjenspeile antallet lovbrudd:

«Selv om straffutmålingen etter gjeldende regler vil gjenspeile både antallet lovbrudd gjerningspersonen har begått og grovheten i disse, kan det særlig i saker som gjelder integritetskrenkelser av flere fornærmede argumenteres for en mer forholdsmessig straffutmålingspraksis. Overfor den som rammes av en voldtekt, kan det være vanskelig å begrunne at handlingen gir mindre utslag i straffutmålingen dersom gjerningspersonen skal dømmes for flere andre voldtekter. Det kan også være vanskelig å rettferdiggjøre at det gjør uforholdsmessig lite utslag i straffen om for eksempel en bombe dreper 3 eller 10 personer. Dette kan oppfattes som at fornærmede har et svakere strafferettslig vern, eller samfunnet uttrykker mindre klander, overfor gjerningspersoner som allerede har begått lovbrudd av tilsvarende grovhet. Men også i tilfeller av gjentatt vinningskriminalitet og andre lovbrudd, kan det anføres at straffnivået bedre bør gjenspeile antallet lovbrudd.»

Departementet la til grunn at en fullt ut forholdsmessig straffutmåling verken ville være mulig eller ønskelig å oppnå i alle saker:

«Selv om klanderverdigheten øker med antallet lovbrudd eller antallet fornærmede, vil det likevel føre for langt dersom straffutmålingen alltid skulle være fullt ut proporsjonal med antallet lovbrudd. Grunnleggende prinsipper for straffutmåling tilsier at straff utmåles etter en totalbedømmelse hvor både den straffbare handling og gjerningsmannens person spiller inn.»

Forslaget tok utgangspunkt i at det i mange tilfeller var mulig å utmåle mer forholdsmessige straffer enn i dag dersom strafferammene i større grad ble utnyttet:

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

«Det er likevel rom for å heve straffenivået i en del saker som gjelder flere lovbrudd, dersom domstolene utnytter strafferammene i større grad enn i dag. Selv om straffutmålingen fortsatt skal være domstolenes ansvar og bygge på en totalbedømmelse hvor både den straffbare handling og gjerningsmannens person spiller inn, er det i mange saker rom for at straffutmålingen i større grad legger til grunn et proporsjonalitetsprinsipp i utmålingen av felles straff for flere lovbrudd.»

Det ble derfor foreslått at ved utmåling av felles straff for flere lovbrudd, burde den straffskjerpende virkningen av ytterligere lovbrudd ikke avta vesentlig før straffutmålingen nærmet seg strafferammens ytre grense. For mange saker hvor gjerningspersonen har begått flere lovbrudd, ville forslaget føre til en strengere straff og en straff som sto bedre i forhold til antallet lovbrudd:

«I saker som gjelder lovbrudd av tilnærmet samme alvorlighetsgrad, vil to eller tre lovbrudd normalt bli straffet vesentlig strengere enn ett. Ofte vil det likevel innenfor gjeldende strafferammer være rom for en straffutmåling som er mer forholdsmessig til antallet lovbrudd. For slike saker vil en straffskjerpelse som foreslått kunne få stor betydning.»

Forslaget ville likevel gi varierende straffskjerpelse i ulike sakstyper, og ha mindre gjennomslag i saker med svært mange lovbrudd:

«Ved et stort antall lovbrudd avtar den straffskjerpende virkningen av hvert ytterligere lovbrudd, etter hvert som antallet øker. Slik vil det også måtte være etter forslaget her. En fullt ut forholdsmessig straffutmåling er ikke mulig eller ønskelig å oppnå i saker med mange lovbrudd.»

Departementet uttalte at straffenivået ved et visst antall lovbrudd alltid ville nærme seg den øvre grense som følger av straffeloven § 79 bokstav a, og at dette ville begrense muligheten for straffskjerpelse i saker som måtte gjelde et betydelig antall lovbrudd:

«Dette er en uunngåelig konsekvens av at både strafferammene og straffenivået fortsatt vil bygge på et prinsipp om en human rettspleie. I praksis vil det antakelig i de fleste saker som gjelder flere lovbrudd være mulig å utmåle en straff som står bedre i forhold til antallet lov-

brudd enn i dag, uten at strafferammene uttømmes.»

For å konkretisere hvilken straffskjerpelse forslaget var ment å innebære, ble det i høringsnotatet tatt utgangspunkt i noen enkeltsaker hvor Høyesterett hadde utmålt felles straff for flere lovbrudd, og antydte hva straffen ville vært etter forslaget. Departementet presiserte at forslagene på ingen måte var ment å rokke ved domstolenes ansvar for å fastsette den straff som de i den enkelte sak finner riktig ut fra tilgjengelige og relevante straffutmålingsmomenter.

I høringsnotatet ble det redegjort for flere måter en heving av straffenivået som beskrevet i Sundvolden-plattformen kunne tenkes gjennomført på. Skjematiske utmålingsregler og regler om minstestraft burde etter departementets syn unngås, og det burde være domstolenes ansvar å utmåle riktig straff basert på hva som fremstår som passende i det enkelte tilfellet. Det ville etter departementets syn være hensiktsmessig å gi domstolene signaler om hvilken straffskjerpelse som var ønskelig, som ledd i begrunnelsen for lovendringer. Departementet foreslo at straffeloven § 79 bokstav a kunne endres slik at den klarere kunne gi uttrykk for at utmåling av samlet straff for flere lovbrudd skulle bygge på straffskjerpelsesprinsippet. Som et alternativ ble det foreslått en endring som tydeligere ga uttrykk for at straffen skulle stå i forhold til antallet lovbrudd. Forslaget var ikke ment å begrense det ansvaret domstolene har i dag for å foreta en konkret, fleksibel og skjønnsmessig basert straffutmåling. Det ville være opp til Høyesterett å avgjøre hva de aktuelle politiske signalene om en heving av straffenivået konkret skulle innebære.

Som et alternativ ble det foreslått en ytterligere forhøyning av strafferammeøkningen som følger av straffeloven § 79 bokstav a. Det ble vist til at en heving av strafferammer tidligere har vært benyttet til å gi domstolene signaler om straffskjerpelse. Etter departementets oppfatning kunne imidlertid straffenivået skjerpes tilstrekkelig uten å endre hovedregelen om en dobling av strafferammen som følger av straffeloven § 79 bokstav a. Det ble også nevnt en rekke ulemper en ytterligere heving av strafferammen kunne ha.

Forslaget om å heve straffenivået i saker om flere lovbrudd ga grunn til også å se nærmere på seksårsbegrensningen og maksimumstraffen på fengsel inntil 21 år i straffeloven § 79 bokstav a. Departementet pekte på at strafferammen i saker som gjelder alvorlige eller svært alvorlige lovbrudd, etter gjeldende rett ikke forhøyes i tråd

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

med hovedregelen. Dette kunne også begrense muligheten til å heve straffenivået i de alvorligste sakene. Det ble derfor foreslått å åpne for å idømme fengsel inntil 30 år i saker med flere alvorlige lovbrudd. Det kunne også vurderes om strafferammen burde forhøyes i saker som gjelder lovbrudd med en strafferamme på fengsel inntil 30 år, for eksempel ved at lengstestrafen i saker med flere slike lovbrudd ble hevet til fengsel inntil 40 år. Det ble foreslått tilsvarende endringer i reglene om tidsrammene for forvaring, men ingen endringer i reglene om minstetid.

Det ble også foreslått å føye til et nytt fjerde punktum i straffeprosessloven § 40 annet ledd. Forslaget ville innebære noe større krav til rettens grunner for fastsetting av felles straff etter straffeloven § 79 bokstav a. Formålet var primært å gjøre domstolene mer bevisst på hvilken straff de ulike lovbruddene som skulle pådømmes kvalifiserte til alene, før det fastsettes en passende straff i det enkelte tilfellet hvor det legges vekt på konkrete og formildende omstendigheter.

3.4 Høringsinstansenes syn

Det nasjonale statsadvokatembetet, Finans Norge, Innlandet politidistrikt, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Rogaland statsadvokatembeter, Statens sivilrettsforvaltning og Stine Sofies Stiftelse støtter forslaget om å skjerpe straffene ved flere lovbrudd.

Det nasjonale statsadvokatembetet, Innlandet politidistrikt og Oslo politidistrikt mener at straffen for flere lovbrudd i en del tilfeller utmåles for lavt. *Oslo politidistrikt* viser særlig til saker hvor en gjerningsperson har voldtatt flere kvinner. *Rogaland statsadvokatembeter* mener at aktørene i strafferettspleien bør være lydhøre for politiske signale om å høyne straffenivået. *Politidirektoratet* er enig i at en heving av straffenivået vil være hensiktsmessig for i større grad å reflektere alvor og grovhet i å begå gjentatt kriminalitet. Etter *Det nasjonale statsadvokatembetets* oppfatning har anvendelsen av straffeloven § 79 bokstav a i flere tilfeller medført en uforholdsmessig lav straff i forhold til omfanget av de lovbrudd saken gjaldt.

Det nasjonale statsadvokatembetet, Rogaland statsadvokatembeter, Politidirektoratet, Innlandet politidistrikt og Stine Sofies Stiftelse mener at det i visse tilfeller av flere grove lovbrudd bør kunne utmåles strengere straff enn fengsel i 21 år. *Oslo politidistrikt* vil ikke ha noe syn på spørsmålet om hevet maksimumstraff, da dette oppfattes som et utpreget politisk spørsmål. *Politidirektoratet*

mener at en økning av den maksimale strafferammen i straffeloven § 79 er hensiktsmessig i tilfeller hvor ett lovbrudd alene vil gi straff som ligger tett opp mot den gjeldende maksimumstraffen. *Rogaland statsadvokatembeter* ser en tendens til at det i større grad enn tidligere tas ut tiltale for gjentatte alvorlige straffbare forhold og at spørsmålet om straffutmålingen blir holdt nede av lovens øvre strafferamme, vil kunne oppstå hyppigere enn tidligere. Statsadvokatembetet uttaler:

«I en rettstat må en sette en øvre grense for hva som kan idømmes. Denne grensen bør tilpasses virkeligheten. Men for straffbare handlinger hvor ordinær strafferamme er 15 år bør en ved gjentakelser kunne heve strafferammen til det dobbelte.»

Det nasjonale statsadvokatembetet er av den oppfatning at straffeloven § 79 bokstav a ikke gir rom for å fastsette passende straff i de alvorligste sakene. Statsadvokatembetet viser til at straffene for grove voldsforbrytelser og grove seksuallovbrudd gradvis har blitt strengere, og at det kan fremstå som inkonsekvent at det ikke har skjedd noen utvidelse av den øvre strafferammen i saker om flere alvorlige integritetskrenkelser:

«Det er vårt syn er at det bør åpnes for å kunne utmåle straffer også i området 21 – 30 år overfor gjerningsmenn som har begått flere drap eller som har begått drap og i tillegg alvorlige seksuallovbrudd eller grove voldsforbrytelser eller ran.»

Oslo politidistrikt mener at straffenivået også for mindre alvorlig gjengangerkriminalitet bør heves. *Det nasjonale statsadvokatembetet* og *Rogaland statsadvokatembeter* mener at det er hvor integritetskrenkelsene er mest alvorlig, at det kan være behov for et skjerpet straffenivå ved flere lovbrudd. *Det nasjonale statsadvokatembetet* peker likevel på at saker som gjelder en lang rekke overgrep begått mot barn over nettet, vil kunne rammes av straffebud hvor strafferammen ikke gir rom for en riktig straffutmåling, for eksempel straffeloven § 305 bokstav b, som har en strafferamme på ett år. *Stine Sofies Stiftelse* ønsker ikke strengere straffer på alle områder, men mener at noen forbrytelser er så alvorlige at det er nødvendig med strengere straff enn det lovverket tillater i dag.

Oslo politidistrikt og *Innlandet politidistrikt* peker på at straffenivået i dag blir ulikt etter hvorvidt hver enkelt sak irettesføres og sones fortløpende eller samles opp for felles pådømmelse.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

Politi­høgskolen mener på sin side at det er en prin­si­piell forskjell på disse situasjonene.

Følgende høringsinstanser går imot forslaget om skjerpelse av straffene ved flere lovbrudd og økninger i maksimumstraffen: *Advokatforeningen, Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen, Gatejuristen, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), Jussbuss, Jussformidlingen, Landsorganisasjonen i Norge (LO), Norsk forening for kriminalreform (KROM), Oslo statsadvokatembeter, Rettspolitisk forening, riksadvokaten og Sekretariatet for konfliktrådene.*

Advokatforeningen, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), Landsorganisasjonen i Norge (LO), Oslo statsadvokatembeter, Rettspolitisk forening og riksadvokaten er kritisk til om det er behov for å skjerpe straffene i saker som gjelder flere lovbrudd. Flere viser til at maksimumstraffen på 21 år ved flere lovbrudd ble opprettholdt i forbindelse med arbeidet med ny straffelov, og at straffene for grove integritetskrenkelser relativt nylig er skjerpet. Også *Politi­høgskolen* synes det er vanskelig å se at det er nødvendig å skjerpe straffenivået. *Riksadvokaten* viser til at de fleste embetslederne ved landets statsadvokatembeter på forespørsel fra riksadvokaten har gitt uttrykk for at de ikke i konkrete saker har opplevd et behov for å legge ned strengere straffepåstand enn dagens regelverk gir anledning til i konkurrenstilfeller. Riksadvokaten uttaler:

«Det samlede inntrykk er at statsadvokatkorps­et i all hovedsak mener strafferammene gir rom for å nedlegge den straffepåstand som anses riktig i den enkelte sak.»

I høringsuttalelsen til departementet uttaler *Oslo statsadvokatembeter* at det i løpet av de siste 20–25 årene ikke kan pekes på flere enn 2–3 saker ved embetet hvor en kunne diskutert om en strafferamme på 21 års fengsel ved sammenstøt av lovbrudd har vært for lav. *ØKOKRIM* tar ikke direkte stilling til hvorvidt straffene bør skjerpes i saker som gjelder flere lovbrudd, men har ikke erfart at det innen økonomisk kriminalitet eller miljøkriminalitet har vært behov for å nedlegge påstand om frihetsstraff som går utover det straffeloven § 79 bokstav a åpner for i dag.

Riksadvokaten påpeker likevel at det er et annet spørsmål om det i domstolenes straffutmålingspraksis tas tilstrekkelig hensyn til at flere lovbrudd pådømmes samtidig, og viser til at det i dette spørsmålet fremkom ulike oppfatninger blant statsadvokatene:

«Et annet spørsmål er om det i domstolenes straffutmålingspraksis tas tilstrekkelig hensyn til at flere straffbare forhold pådømmes samtidig. På dette punkt synes det å være ulike oppfatninger og nyanser blant landets statsadvokater, både hva gjelder grunnholdning og syn på om og hvordan det fra lovgiverhold bør gis nærmere retningslinjer.»

Etter riksadvokatens syn gis det gjennomgående tilstrekkelig streng straff i slike tilfeller:

«Riksadvokatens hovedsynspunkt er at det gjennomgående gis tilstrekkelig streng straff også i saker der flere straffbare forhold pådømmes samtidig, og at lovgiver – i tråd med det som er sagt i det foregående – bør være forsiktig med å gi detaljerte regler på et høyt generaliseringsnivå om straffutmålingen.»

Borgarting lagmannsrett og Den norske Dommerforening mener at det alltid vil være områder hvor det er grunnlag for å justere straffenivået, men at dette best skjer ved påtalemyndighetens arbeid overfor domstolene. Etter deres syn er det mulig at tydelige signaler fra lovgiver kan gjøre det lettere for påtalemyndigheten å få gjennomslag, men dette bør ikke gjøres gjennom en økning av strafferammer. Både *Borgarting lagmannsrett* og *Den norske Dommerforening* ser likevel at det helt unntaksvis kan være et reelt behov for å ha mulighet til å idømme strengere straff enn fengsel i 21 år, for eksempel der det er flere overtredelser som hver for seg ville kvalifisert til fengsel opp mot lovens maksimum. En økning i maksimumstraffen bør derfor etter disse instansers syn begrenses til straffebestemmelser med en strafferamme på 21 år. *Dommerforeningen* peker på at etter forslaget vil to tilfeller av samleie med sovende eller berusede personer få en strafferamme på 30 år.

Oslo statsadvokatembeter viser til de vurderingene departementet ga uttrykk for i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.6.5.4 side 147 til 150 (punkt 3.2.6 over), og mener disse fortsatt har gyldighet. *Riksadvokaten* gir uttrykk for synspunkter i samme retning.

Flere høringsinstanser drøfter betydningen av preventive virkninger i strafferetten. En del er kritiske til straffskjerpelse som ikke antas å ville ha preventive virkninger, mener at virkningene kan være negative, eller mener forslaget ikke legger tilstrekkelig vekt på slike virkninger. Blant disse er *Advokatforeningen, Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen, Gatejuris-*

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

ten, *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*, *Jussbuss*, *Rettspolitisk forening*, *riksadvokaten* og *Sekretariatet for konfliktrådene*. Oslo statsadvokatembeter mener at straffskjerpelsene for volds- og seksuallovbrudd kan medføre at straffutmålingen oftere «når taket», og at dette selvsagt kan være et argument for å se nærmere på maksimumsstraffen ved sammenstøt av lovbrudd, men at dette ikke i seg selv bør begrunne en utvidelse av strafferammen. Statsadvokatembetet uttaler:

«De bærende hensyn for straff for alvorlige forbrytelser, har etter vår tradisjon vært preget av oppfatninger om straffens nyttefunksjon. Straffen skal styre adferd, dels for allmennheten og dels for den enkelte. Disse hensynene begrunner straff inntil et visst nivå. Ut over dette nivået vil det være vanskelig å forsvare straffens nytteverdi (preventive effekt), og enda vanskeligere å forsvare straffens moralske begrunnelse».

Riksadvokaten mener at det neppe kan påregnes noen prevensjonseffekt av forslaget, samtidig som det vil medføre menneskelige og økonomiske omkostninger. Politihøgskolen mener at det i prinsippet ikke kan utelukkes at enkelte kan besinne seg etter å ha begått ett lovbrudd, men at det i så fall neppe er straffens avskrekkende virkning som er avgjørende. Politihøgskolen uttaler om betydningen av preventive virkninger:

«Det er selvsagt riktig at straff ikke bare kan utmåles ut fra ren nytte-tankegang. Også når domstolene velger straffereaksjon ut fra hva «allmennprevensjonen» antas å kreve, treffer de verdivalg.»

Advokatforeningen uttaler at det foreligger verken empiriske eller andre analytiske holdepunkter for at en ytterligere økning av straffenivået vil ha betydning for kriminalitetsutviklingen, og viser til at man i Norge og andre land opplever en nedgang i kriminalitet. *Rettspolitisk forening* uttaler i samme retning:

«Straffen skal ikke være strengere enn nødvendig, og departementet må derfor påvise at straffeskjerpelsen har en nytteeffekt for at endringen skal være legitim».

Flere høringsinstanser har også synspunkter på at forslaget er begrunnet i et ønske om bedre forholdsmessighet mellom straffenivået og grovheten i å begå gjentatt kriminalitet. *Riksadvokaten*

uttaler at nyttebetraktninger har stått sentralt for begrunnelsen av både strafferettssystemet som sådan, for kriminalisering av de enkelte straffbare handlinger og for valg av straffenivå, og at forholdsmessighetsbetraktninger tradisjonelt har hatt begrensende betydning. Etter riksadvokatens oppfatning gir verken nytte- eller forholdsmessighetsbetraktninger føringer for en presis angivelse av strafferammer eller straffenivå, men riksadvokaten peker på at det er bred enighet om at straffens tilskitende virkninger avtar med straffens lengde. At standpunkter til hvilket straffenivå vi skal ha langt på vei vil ha preg av verdistandepunkter som ikke så lett lar seg begrunne på en uomtvistelig måte, utelukker etter riksadvokatens syn ikke at man bør forsøke å redegjøre for de forutsetninger og verdier et slikt standpunkt bygger på. Riksadvokaten påpeker at tanken om forholdsmessighet mellom straffbar handling og utmålt straff i et sivilisert samfunn ikke kan gjennomføres i annet enn symbolsk forstand, og at det dessuten er vanskelig å enes om størrelser som «rettferdig gjengjeldelse» og «forholdsmessig straff». Riksadvokaten mener at årelange straffer på en meget klar måte kommuniserer verdien av de krenkede interesser og at lovens strengeste straff gir uttrykk for samfunnets sterkeste fordømmelse av den aktuelle handling. Lovens strengeste straff vil uansett ikke være egnet til innbyrdes gradering av ulike svært alvorlige handlinger.

Rettspolitisk forening mener forslaget bygger på følelseladete argumenter for en streng kriminalpolitikk, som kan brukes med tilsvarende styrke for å gå inn for ytterligere straffskjerpelser. *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* viser til at spørsmålet om proporsjonalitet ikke nødvendigvis er knyttet til antallet lovbrudd, men til hvor grov krenkelse det er tale om. Det pekes også på at jo grovere krenkelse, desto mindre vil en straff innenfor humane rammer svare til alvor i krenkelser. *Gatejuristen* trekker frem at man alltid vil kunne «nå taket» ved konkrete lovbrudd som rammes av lovens maksimale straff. Etter *Advokatforeningens* syn kan behovet for å synliggjøre straffverdigheten ved flere grove lovbrudd ivaretas ved utnyttelse av de gjeldende strafferammene. *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* mener at forslaget om straffskjerpelser ikke vil styrke det strafferettslige vernet av fornærmede, og uttaler:

«Det er fordi det sjeldent vil virke proporsjonalt for fornærmede at lovbrøyteren får et visst antall år i fengsel i forhold til den urett vedkommende er utsatt for ved lovbruddet.»

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

På den annen side uttaler *Rogaland statsadvokatembeter* at det i gitte tilfeller kan virke støtende at for eksempel et drap ikke har noen straffskjerpene betydning, og at en kan møte samme problematikk i saker om voldtekter, voldtekter av mindreårige og grove ran. Selv om det aldri blir mulig å idømme en straff som står i forhold til mange drap, mener *Det nasjonale statsadvokatembetet* at en alminnelig rettferdighetsfølelse kan begrunne strengere straff i alvorlige tilfeller. *Innlandet politidistrikt* mener at det er både mulig og ønskelig å oppnå større forholdsmessighet mellom lovbrudd og straff i de mest alvorlige sakene. *Politidirektoratet* mener at heving av straffenivået vil være hensiktsmessig for i større grad å reflektere alvorret og grovheten i å begå gjentatt kriminalitet.

Flere høringsinstanser har også synspunkter på at forslaget om skjerpede straffer er begrunnet i hensynet til fornærmede ved grove integritetskrenkelser. *Rettspolitisk forening* mener at forslaget bygger på den enkelte fornærmedes ønsker om hevn og straffen som middel for samfunnsrenovasjon, og at dette ikke er legitime argumenter for bruk av straff. *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* mener at hensynet til ofre er et legitimt formål for strafferetten, men at forslaget i høringsnotatet er for ensidig orientert mot dette. Forskergruppen uttaler at en human strafferettspleie må behandle hvert individ med respekt for deres frihet, integritet og menneskeverd, og ta hensyn til begge eller alle parter interesser, og mener at forslaget er for ensidig konsentrert om offeret:

«Som nemnt er ikkje omsynet til offera eine-rådande. Samtidig som ei human straffere-ttspleie gjennom straffa kommuniserer alvorret i eit brotsverk, må ho også kommunisera at lovbyrtaren er eit medlem i rettsordninga som igjen skal kunne finne sin plass i fellesskapet.»

Riksadvokaten uttaler i samme retning at kriminalitetens ofre utvilsomt fortjener oppmerksomhet og sympati, men at dette ikke bør stå i veien for en human innstilling overfor personer som begår alvorlig kriminalitet. *Sekretariatet for konfliktrådene* trekker frem at gjenopprettende prosesser kan ivareta hensynet til fornærmede på en annen måte enn økte strafferammer. *Det nasjonale statsadvokatembetet* mener at det bør gå en grense for hvor streng straff domstolene skal kunne utmåle, og at domstolene skal stå relativt fritt ved straffutmålingen, men at det bør signaliseres tydelig fra lovgiver at hensynet til fornærmede skal veie

tungt og at straffen må avspeile omfanget av de krenkelser som er begått.

Flere høringsinstanser drøfter betydningen av den allmenne rettsfølelse. Av de som er kritiske til forslaget, fremholdes at denne ikke tilsier at straffene må skjerpes. *Advokatforeningen, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* og *Rettspolitisk forening* viser til forskning om at folk flest ikke kjenner det reelle straffenivået, og at de ikke ønsker strengere straffer. Også *Sekretariatet for konfliktrådene* viser til undersøkelser i Norge og Danmark som viser at domstolene i praksis utmåler strengere straffer enn det folk tror. *Det nasjonale statsadvokatembetet* mener på den annen side at enkelte avgjørelser hvor det er utmålt straff for integritetskrenkelser av flere fornærmede, kan ha vært i strid med den alminnelige rettsoppfatning.

Rettspolitisk forening mener at høringsforslaget ikke tar utgangspunkt i det gjeldende straffenivået, men kun presenterer generelle argumenter for strengere straffer. Også *riksadvokaten* mener at forslaget burde bygge på en mer utførlig analyse av dagens straffutmålingsnivå.

Flere trekker frem negative konsekvenser av strengere straffer. *Gatejuristen, Jussbuss, Rettspolitisk forening* og *Sekretariatet for konfliktrådene* mener at forslaget vil ha uheldige konsekvenser for straffens rehabiliterende virkning og for innholdet i soningen. *Riksadvokaten* uttaler at uheldige og utilsiktede virkninger av straff øker med fengselsstraffens lengde, og at resosialisering blir vanskeligere og påkjenningene for den straffedømtes pårørende større. *Advokatforeningen* uttaler at straff innebærer store belastninger for enkeltindivider og deres omgivelser. *Kriminalomsorgsdirektoratet* mener at forslaget om straffskjerpelse vil medføre mindre bruk av alternative straffereaksjoner.

Politihøgskolen påpeker at 30 års fengselsstraff vil innebære at mange vil sone hele eller det vesentlige av sin resterende livslengde i fengsel, hvis de ikke blir prøveløslatt. *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen, Kriminalomsorgsdirektoratet* og *Politihøgskolen* peker på at EMK stiller krav til de domfeltes rettigheter under lange dommer, og viser til at EMD har vært kritisk til svært lange straffer og vektlagt utsiktene til løslatelse. *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* kommenterer også forholdet til rettstilstanden i naboland som har livstidsstraff:

«Personar som i Sverige er dømt til livstidsstraff, sonar til dømes i gjennomsnitt om lag 25 år i fengsel. Strafferamma for mord der det blir

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

gitt ei tidsbestemt straff, er i dag 10–18 år, med et utgangspunkt på 14 år (jf. NJA 2013 s. 376 og NJA 2016 s. 3). Drap (mindre grove mord) gir ikkje grunnlag for livstidsstraff, og har ei strafferamme på 6–10 år fengsel. Til samanlikning er strafferamma for drap etter vår eiga strl. 2005 § 275 frå 8 til 21 år, med eit normalnivå (etter den siste hevinga) på 12 år.»

Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen peker på at 21 års fengsel lenge har fungert som en tydelig markør av at strafferettssystemet reagerer strengt på en del handlinger, og mener at dette budskapet nå vil gå tapt. *Rettspolitisk forening* mener at en økning i maksimumstraffen kan føre til at straff opp mot 21 års fengsel i fremtiden kan bli oppfattet som mindre strengt. *Advokatforeningen* og flere andre høringsinstanser gir uttrykk for at en hevet maksimumstraff kan skape en forventning om strengere straffer også for enkeltlovbrudd.

Flere mener at forslaget om strengere straffer og hevet maksimumstraff for flere lovbrudd, ikke er i tråd med grunnleggende verdier i norsk kriminalpolitikk eller prinsipper om humanitet i strafferettspleien. Blant andre *Advokatforeningen*, *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen*, *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*, *Landsorganisasjonen i Norge (LO)* og *Sekretariatet for konfliktrådene* uttrykker synspunkter i en slik retning. *Advokatforeningen* mener at forslaget er et markert skritt vekk fra de kjerneverdier om humanitet og moderasjon i strafferettspleien som det så langt har vært bred enighet om. *Sekretariatet for konfliktrådene* uttaler at forslaget bryter med norsk tradisjon for human kriminalitetspolitikk. *Det nasjonale statsadvokatembetet* uttaler på sin side at det å ha en «humanitær og rettferdig irettføring av slike særlig alvorlige lovbrudd innebærer jo også at de fornærmede og deres pårørende skal oppleve at deres interesser i saken kommer til uttrykk i reaksjonen mot gjerningsmannen».

De fleste høringsinstansene som har uttalt seg spesielt om spørsmålet om hvorvidt strafferammen bør forhøyes til 40 år dersom gjerningspersonen har begått flere lovbrudd med en strafferamme på 30 år, er kritiske. *Det nasjonale statsadvokatembetet* støtter en utvidelse av den øvre strafferammen for flere integritetskrenkelser til fengsel inntil 30 år, men mener at det må være nok. *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* peker på at straffebudene som har en strafferamme på 30 års fengsel, er utformet slik at de skal ramme flere

enkeltkrenkelser og at det i strafferammen er tatt høyde for dette. *Riksadvokaten* argumenterer på tilsvarende måte og er «meget kritisk til forslaget».

Flere høringsinstanser mener at forvaringsreglene ivaretar noe av det behovet som ligger bak forslaget om strengere straffer og økt maksimumstraff ved flere lovbrudd. Dette gjelder blant annet *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* og *Oslo statsadvokatembeter*. Også *riksadvokaten* gir uttrykk for at behovet for tidsubestemt samfunnsbeskyttelse bør ivaretas gjennom forvaringsreglene.

Enkelte høringsinstanser trekker frem forholdet mellom realkonkurrens og fortsatt forbrytelse eller sammenhengende lovbrudd. *Rettspolitisk forening* mener at forslaget vil kunne føre til at dette spørsmålet får uforholdsmessig stor betydning for straffutmålingen. *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* peker på at ett sammenhengende lovbrudd kan representere langt større krenkelser enn flere enkeltstående lovbrudd. *Rogaland statsadvokatembeter* peker på at det ofte kan være tilfældigheter som avgjør hvorvidt en handlemåte anses som ett sammenhengende lovbrudd eller flere enkeltlovbrudd. *Rogaland statsadvokatembeter* ser behov for endringer i reglene for når en forhøyet strafferamme kommer til anvendelse ved gjentatte handlinger, for eksempel ved at loven direkte angir hvilke straffebud som utløser heving av strafferammen, og som også tar høyde for sammenhengende lovbrudd:

«Det bør innføres en regel om at ved straffbare handlinger bedømt som et sammenhengende forhold kommer lovens bestemmelser om konkurrens til anvendelse dersom retten finner det bevist at har vært begått flere enkeltforhold f.eks flere fullbyrdete samleier med en 10 års gammel jente.»

Blant andre *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen*, *Rettspolitisk forening*, *Oslo statsadvokatembeter* og *riksadvokaten* reagerer på begreper som «kvantumsrabatt» eller «straffera-batt», fordi begrepene tar utgangspunkt i et kumulasjonsprinsipp og underspiller at straffen fastsettes på bakgrunn av en helhetsvurdering.

Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen problematiserer at forslaget om hevet maksimumstraff vil innebære at det blir betydelig forskjell i strafferammene for personer under og over 18 år, og mener at slike store sprang er vanskelige å forsvare. Er man under 18

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

år, kan straffen aldri settes høyere enn 15 års fengsel, mens er man like over 18 år, vil straffen etter forslaget kunne bli 30 års fengsel. *Det nasjonale statsadvokatembetet* mener at straffen for personer som var under 18 år på gjerningstidspunktet fortsatt bør være begrenset til fengsel inntil 15 år.

De høringsinstansene som har uttalt seg om hvor mye strafferammen bør forhøyes ved flere lovbrudd, støtter en videreføring av dagens regel om en fordobling. Dette gjelder blant andre *Den norske Dommerforening*, *Det nasjonale statsadvokatembetet* og *riksadvokaten*.

De fleste høringsinstansene som uttaler seg om forslaget om å lovfeste straffskjerpelsesprinsippet, mener at dette i tilfelle bør gjøres i straffeloven § 79 bokstav a. *Borgarting lagmannsrett*, *Den norske Dommerforening*, *Innlandet politidistrikt*, *Oslo politidistrikt*, *Det nasjonale statsadvokatembetet* og *Politidirektoratet* foretrekker den alternative utformingen som går ut på å lovfeste at straffen skal «stå i forhold til antallet lovbrudd som pådømmes», men flere gir også uttrykk for at en lovfesting er unødvendig.

Flere høringsinstanser er kritiske til at departementet angir det ønskede straffenivået gjennom bruk av eksempler fra konkrete saker. Dette gjelder *Advokatforeningen*, *Den norske Dommerforening*, *Borgarting lagmannsrett*, *Høyesterett* og *riksadvokaten*. *Borgarting lagmannsrett* og *Den norske Dommerforening* mener at det er positivt at det i høringsnotatet slås fast at det er domstolenes ansvar å utmåle riktig straff i det enkelte tilfellet, men mener at en utbredt praksis med detaljerte føringer i lovforarbeider vil bidra til en mer skjematisk straffutmåling. *Høyesterett* tar ikke stilling til om og eventuelt i hvilken utstrekning skjerpet straff ved flere lovbrudd er hensiktsmessig, men er kritisk til de virkemidlene som er foreslått for å skjerpe straffenivået. *Høyesterett* peker på at dagens strafferammer er vide, og at det kan stilles spørsmål ved om en utvidelse av strafferammene er et nødvendig virkemiddel. Angivelse av normalstraffenivåer i lovforarbeider har etter *Høyesteretts* syn vanskeliggjort en fleksibel og mer konkret forankret straffutmåling. *Høyesterett* peker på at forslaget i høringsnotatet, i motsetning til ved tidligere straffskjerpelser, ikke gjelder saker med markerte fellestrekk, men saker som innbyrdes er svært ulike. Selv om det i høringsnotatet er understreket at domstolene skal fastsette straffen i konkrete tilfeller, mener *Høyesterett* at dette erfaringsmessig trer i bakgrunnen i det praktiske rettsliv:

«Den detaljerte gjennomgåelsen av saker med angivelse av hva som vil være riktig nivå etter

lovendringen, vil i praksis lett føre til at straffutmålingen i et stort antall saker konsentreres om hvilke av «forarbeidssakene» det aktuelle tilfelle ligner mest.»

Etter *Høyesteretts* syn bør det derfor i en eventuell proposisjon gis større rom for skjønn ved straffutmålingen enn det legges opp til i høringsnotatet.

Andre høringsinstanser mener at bruk av eksempler fra konkrete saker er en hensiktsmessig måte for lovgiver å gi retningslinjer for straffutmålingen på, herunder *Innlandet politidistrikt* og *Rogaland statsadvokatembeter*. *Innlandet politidistrikt* uttaler:

«Vi har stor sans for den lovgivningsteknikk departementet introduserte i 2009 – og som er videreført ved senere lovendringer med straffeskjerpelse som siktemål – nemlig å angi nokså detaljerte anvisninger for straffutmålingen i forarbeidene.»

Forslaget om endring i straffeprosessloven § 40 om krav til domsgrunnene ved straffutmålingen støttes av *Advokatforeningen*, *Den norske Dommerforening*, *Det nasjonale statsadvokatembetet*, *Kriminalomsorgsdirektoratet*, *Oslo politidistrikt*, *Politidirektoratet*, *Rogaland statsadvokatembeter*, *Statens sivilrettsforvaltning* og *ØKOKRIM*. *Rogaland statsadvokatembeter* mener at det i alvorlige straffesaker kan forventes at retten gjør seg opp en oppfatning av straffverdigheten av de enkelte forhold og uttaler:

«I dag er det litt for mye at «straffen passende kan settes til...» uten at det redegjøres nærmere for hvordan en kommer frem til det resultatet. Det bør kreves at straffutmålingen er mer detaljert med angivelser av hvilken straff de enkelte forhold isolert ville ha medført, hvordan en kommer frem til dette og hvilket påslag dette gir til hovedforholdet. Så får en korrigere sluttsummen med skjerpene eller formildende omstendigheter i sin alminnelighet.»

Kriminalomsorgsdirektoratet mener at forslaget vil kunne lette omgjøringen av norske strafferammer ved fullbyrding i andre stater etter den europeiske konvensjonen 21. mars 1983 om overføring av domfelte. *Den norske Dommerforening* uttaler at praksis i dag langt på vei er i samsvar med det som foreslås lovfestet.

Domstoladministrasjonen tar ikke uttrykkelig stilling til forslaget om å endre straffeprosesslo-

ven § 40, men anser det som en klar fordel at forslaget er fleksibelt utformet og ikke stiller for store krav. Det pekes også på at forslaget vil innebære noe ekstra tidsbruk ved domsskrivingen, og at det vil berøre en betydelig del av domstolenes saker. Domstoladministrasjonen uttaler at budsjett situasjonen er så vanskelig at selv mindre utvidelser av domstolenes oppgaver vil kunne medføre en ytterligere forverring av ressurs situasjonen.

Riksadvokaten går imot forslaget om å endre straffeprosessloven § 40 og mener at det er unødvendig at retten angir i dommen straffenivået for de mest alvorlige lovbruddene, samt at det er uheldig at det er straffenivået og ikke den konkrete straffen som skal angis. Riksadvokaten har også innsigelser til hvordan forslaget er utformet.

Flere høringsinstanser peker på at straffskjerpelse vil ha økonomiske og administrative konsekvenser for kriminalomsorgen, heriblant *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen, Høyesterett, Kriminalomsorgsdirektoratet, Politihøgskolen, Rettspolitisk forening og riksadvokaten. Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* er enig i at det er usikkert hvor stor kapasitetsøkning forslaget i høringsnotatet vil skape behov for, men understreker at det er sikkert at ressursbehovet til soning av straff vil bli langt større enn i dag. Dette må vurderes mot andre formål innenfor justissektoren, som forebygging og etterforskning, samt andre gode formål som indirekte kan påvirke kriminalitetsnivået, for eksempel skole eller barnevern.

Kriminalomsorgsdirektoratet uttaler at forslaget utvilsomt vil gi økte driftsutgifter for kriminalomsorgen og samarbeidende etater. For å unngå soningskø og dårligere tilgang på varetekts plasser må straffegjennomføringskapasiteten utvides, hvilket vil medføre kostnader. Direktoratet viser til at dommer mottatt av kriminalomsorgen som krever gjennomføring av ubetinget fengselsstraff, har økt fra 661 178 fengselsdøgn i 2005 til 1 129 571 fengselsdøgn i 2015. Samtidig har antallet mottatte dommer gått ned med 15 %. Forklaringen er ifølge direktoratet blant annet at dommene innebærer lengre straffer, noe som kan skyldes både alvorligere kriminalitet og skjerpet straffenivå. Direktoratets prognoser viser at behovet for fremtidig straffegjennomføringskapasitet allerede er stort og udekket. Forslaget i høringsnotatet vil etter direktoratets beregninger kunne medføre en betydelig skjerpelse av straffenivået, og en betydelig økning i etterspørselen etter fengselskapasitet.

3.5 Nordisk rett

I *Danmark* bygger man i utgangspunktet på et absorpsjonsprinsipp ved konkurrens. Den samlede straffen fastsettes innenfor rammen av det strengeste straffebudet. Ved særdeles skjerpende omstendigheter kan straffen overstige den høyeste strafferammen med inntil det halve, jf. dansk straffelov § 88. Reglene om straffutmåling ved samtidig pådømmelse av flere straffbare forhold ble vurdert i Straffelovrådets uttalelse 30. oktober 2012. Uttalelsen medførte ikke endringer i reglene om straffutmåling ved konkurrens.

Den *svenske* Brottsbalken har flere bestemmelser om hvordan straffen skal utmåles ved konkurrens. Adgangen til å gå ut over straffemaksimum er regulert i 26 kapittel 2 §. Man kan aldri overstige summen av maksimumstraffene, og den samlede straffen kan ikke overstige 18 år. Tillegget i strafferammen kan ved konkurrens variere fra ett til fire år avhengig av hva den ordinære maksimumstraff er. Ved maksimumstraff på åtte år eller mer, kan tillegget maksimalt bli fire år, dvs. 50 % eller mindre.

Finsk straffelov 7 kapittel har lignende regler som i Sverige for straffutmålingen når gjerningspersonen har begått flere lovbrudd.

Sverige, Danmark og Finland har i motsetning til Norge beholdt livstidsstraff i sin alminnelige straffelovgivning. I alle tre landene kan det idømmes livstidsstraff for enkelte lovbrudd av svært alvorlig karakter, men den gjennomførte straffen vil som regel være langt kortere.

3.6 Departementets vurdering

3.6.1 Innledning

I denne proposisjonen foreslås en heving av straffenivået i saker som gjelder flere grove integritetskrenkelser. Det foreslås videre at den maksimale strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 15 år eller mer, heves fra fengsel inntil 21 år til fengsel inntil 26 år.

Tidsrammen for forvaringsstraff i disse sakene foreslås utvidet tilsvarende.

Det foreslås også en endring i straffeprosessloven § 40 som vil medføre at domstolene i større grad enn i dag må begrunne utmålingen av felles straff i saker hvor domfelte har begått flere lovbrudd.

Forslagene i høringsnotatet om å lovfeste straffskjerpelsesprinsippet eller å heve den gjeldende fordoblingen av strafferammen i straffeloven § 79 bokstav a, følges ikke opp i proposisjo-

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

nen her. Domstolene vil etter departementets syn få et tilstrekkelig sterkt signal om å skjerpe straffenivået i saker som gjelder flere grove integritetskrenkelser gjennom hevingen av maksimumstraffen. Det het i høringsnotatet at det også kunne vurderes en ytterligere heving av strafferammen ved sammenstøt av flere lovbrudd som i dag kan straffes med fengsel inntil 30 år. Heller ikke dette følges opp i proposisjonen her.

3.6.2 Skjerpet straffenivå ved flere grove integritetskrenkelser og hevet maksimumstraff

Høringen viser at det er delte meninger om straffene bør skjerpes og maksimumstraffen heves i saker som gjelder flere lovbrudd. Noen høringsinstanser mener at dagens straffutmålingspraksis gir uforholdsmessig lave straffer i enkelte saker som gjelder flere grove integritetskrenkelser. Noen mener også at det kan være tilfeller som er så grove at de kan begrunne straff utover dagens maksimumstraff. En rekke høringsinstanser går likevel imot strengere straffer, og gir uttrykk for at dagens straffenivå har gode grunner for seg, eller at det i hvert fall ikke er påvist et behov for endringer. Flere instanser gir uttrykk for at straffskjerpelser ikke vil virke preventivt eller at slike virkninger ikke er dokumentert, eller stiller seg kritiske til at forslaget tillegger prevensjonsbetraktninger for liten betydning. Flere mener at strengere straffer vil ha uheldige konsekvenser, eller at det i det minste vil ha menneskelige, økonomiske og administrative konsekvenser som ikke er tilstrekkelig begrunnet. Enkelte mener at verken hensynet til ofrene for grove integritetskrenkelser eller forholdsmessighetsbetraktninger tilsier straffskjerpelser, og peker på at full forholdsmessighet uansett ikke er mulig. Noen høringsinstanser mener at forslaget om et skjerpet straffenivå innebærer et brudd med eller et steg bort fra en human strafferettspleie.

I spørsmålet om skjerpet straffenivå i saker som gjelder flere lovbrudd, viser høringen at det er bred enighet om at straffutmålingen fortsatt skal skje etter straffskjerpelsesprinsippet. Full kumulasjon er verken mulig eller ønskelig. Det er også bred tilslutning til at retten skal stå forholdsvis fritt til å utmåle en passende straff i hvert tilfelle på bakgrunn av alle relevante straffutmålingsmomenter. I spørsmålet om hevet maksimumstraff viser høringen at det er stor enighet om at det må gå en grense for hvor strengt det skal være mulig å straffe. Enkelte peker på at opphevelsen av livstidsstraffen i 1981 blant annet ble

begrunnet med at det ville være inhumant å sperre noen inne for resten av sitt liv, jf. punkt 3.2.5 over. En livstidsstraff kan også, slik enkelte høringsinstanser har pekt på, være i strid med EMK. Riktignok er forvaring i prinsippet en tidsubestemt reaksjon, men på vilkår som er ment å sikre en balanse mellom samfunnsvern og humanitet.

Enkelte høringsinstanser har vist til at en hevet maksimumstraff ved sammenstøt av lovbrudd ble vurdert i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004), og mener at disse vurderingene fortsatt står seg godt. Departementet konkluderte den gang med en fortsatt maksimumstraff på 21 års fengsel for slike tilfeller. Selv om departementet mente at det var et behov for å gi uttrykk for den økte straffverdigheten som er knyttet til at det er begått flere meget alvorlige lovbrudd, ble det blant annet lagt vekt på at forholdsmessighet uansett ikke var mulig, at det viktigste var at saker med flere grove lovbrudd faktisk resulterte i lovens strengeste straff, og at en økt maksimumstraff kunne bidra til å skjerpe det generelle straffenivået, jf. punkt 3.2.6 over.

Departementet tok den gang utgangspunkt i at prevensjonsvirkninger ikke kunne begrunne en hevet maksimumstraff. En eventuell heving av den øvre ramme ved sammenstøt av flere lovbrudd, måtte begrunnes i rettferdighets- og rimelighetsbetraktninger. Det ville være nødvendig å legge vekt på at det skulle være et rimelig forhold mellom brøde og straff, og et rimelig forhold mellom sammenstøtstilfeller og andre mindre alvorlige tilfeller (Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) punkt 11.6.5.4 side 148). Tilsvarende uttalte departementet i høringsbrev 13. juni 2002 at «spørsmålet om hvor streng straff det er rimelig og berettiget å idømme i det enkelte tilfellet» stod sentralt i vurderingen av om maksimumstraffen skulle heves. Også her la departementet til grunn at allmennpreventive hensyn hadde liten betydning for fastsettelsen av straffens ytterste grense, idet det var lite å hente på å skjerpe straffen utover et visst nivå. Det ble fremholdt at det syntes å være stor enighet om at rettferdighet og humanitet tilsa at det måtte gå en grense for hvor streng straff som skal kunne idømmes. Kjernen i problemstillingen var spørsmålet om hvor denne grensen skulle gå. Departementet uttalte (jf. punkt 3.2.6 over):

«Hvor man vil trekke denne grensen, er langt på vei et spørsmål om avveining av verdier.»

Departementet legger dette utgangspunktet til grunn også i dag. Straffenivået må fastlegges på

bakgrunn av flere kryssende hensyn og prinsipper. Som også påpekt av *riksadvokaten* gir ikke disse klare føringer for hva som er et riktig straffnivå eller for hva som er riktig maksimumstraff. Som nevnt av flere høringsinstanser tilsier likevel kostnadene ved straffgjennomføring og de negative virkningene av straff et lavest mulig straffnivå. Hva som er det lavest mulige eller det «riktige» straffnivået, vil samtidig måtte bero på en avveining av verdier som vanskelig fullt ut kan begrunnes på en objektiv måte. Også etter gjeldende rett skal straffnivået vise hvor beskyttelsesverdig den beskyttede interesse er, hvor straffverdig det er å angripe den og hvor mye den aktuelle gjerningspersonen er å bebreide. Hva slags straffnivå slike hensyn tilsier, vil det være delte meninger om. Så lenge grunnleggende hensyn til humanitet i strafferettspleien og menneskerettslige forpliktelser ivaretas, vil det i første rekke være et politisk spørsmål hvordan det generelle straffnivået skal fastlegges.

Av den politiske plattformen for regjeringen utgått av Høyre og Fremskrittspartiet (Sundvolden-plattformen) fremgår det at regjeringen vil heve straffnivået der gjerningspersonen har begått flere straffbare forhold. Målsetningen bygger på et synspunkt om at dagens straffutmålingspraksis, jf. punkt 3.2.4 over, tillegger det enkelte lovbrudd for liten betydning i saker hvor gjerningspersonen har begått gjentatt eller omfattende kriminalitet. I proposisjonen her foreslås det at i saker hvor gjerningspersonen har begått flere grove krenkelser av enkeltpersoners liv eller fysiske integritet, skal hver krenkelse gi større utslag i den felles straffen. Forslaget er mer begrenset enn det som ble sendt på høring, som ikke var avgrenset til spesielle sakstyper. Forslaget er et uttrykk for at samfunnet ser svært alvorlig på lovbrudd som innebærer grove integritetskrenkelser, og for at slike lovbrudd har betydelige skadevirkninger for fornærmede, pårørende og samfunnet.

Det foreslås også å endre straffeloven § 79 bokstav a, slik at det ved pådømmelse av flere lovbrudd med en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer kan idømmes inntil 26 års fengsel. Enkelte høringsinstanser er bekymret for at en hevet maksimumstraff ved sammenstøt av flere lovbrudd kan bidra til å øke det generelle straffnivået, slik det også ble gitt uttrykk for i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004), jf. punkt 3.2.6 over. Siden spørsmålet om hevet maksimumstraff ble vurdert forrige gang, har imidlertid det generelle straffnivået blitt hevet for drap, grov vold og seksuallovbrudd, jf. punkt 3.2.7 over. Dette har skjedd

uten noen utvidelse av maksimumstraffen som gjelder ved flere slike lovbrudd. Straffutmålingen i saker hvor det er begått flere grove integritetskrenkelser risikerer dermed å begrenses av maksimumstraffen i større grad enn tidligere. Dette forsterkes av den hevingen av straffnivået i slike saker som foreslås i proposisjonen her.

Enkelte høringsinstanser har trukket frem at forvaringsinstituttet i en del tilfeller vil kunne innebære en inkapasitering av domfelte utover 21 år. Forvaring vil være særlig aktuelt i saker som gjelder flere grove integritetskrenkelser, dersom vilkårene for øvrig er oppfylt. Departementet legger likevel begrenset vekt på dette. Formålet med forvaring er å ivareta samfunnsvernet, ikke å utgjøre en særlig streng straff, jf. Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 110):

«Jeg understreker først at formålet med forvaring ikke er å ramme de mest alvorlige forbrytelser med en særlig streng straff. Forvaring er en særforholdsregel overfor spesielt farlige lovbrøyttere for å beskytte samfunnet mot at de begår nye farlige forbrytelser i fremtiden.»

Flere høringsinstanser påpeker at det ikke er mulig å oppnå full forholdsmessighet selv med en hevet maksimumstraff. Dette ble som nevnt også fremhevet i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) og i høringsnotatet som ligger til grunn for proposisjonen her. Departementet understreker at full forholdsmessighet heller ikke er ønskelig i en human strafferettspleie. Forholdsmessighet kan, som fremholdt av *riksadvokaten*, bare gjennomføres i symbolsk forstand. Det vil dessuten alltid kunne tenkes tilfeller hvor strafferammen kan oppleves som for lav, nesten uansett hvor høyt strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd settes.

At det aldri kan sikres full forholdsmessighet, behøver likevel ikke være et avgjørende argument mot at lovverket åpner for noe strengere straffer i de alvorligste sakene. Da man i 1981 fastsatte den nye maksimumstraffen til nettopp 21 år, skulle dette markere at det var tale om lovbrudd som var mer alvorlige enn de som etter de dagjeldende reglene kunne straffes med fengsel inntil 20 år, jf. punkt 3.2.5 over. Den gang så man ikke behov for å markere gjennom maksimumstraffen at *flere* slike lovbrudd ville være desto mer alvorlig. I forarbeidene til straffeloven i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) ga departementet uttrykk for at det var et behov for å gi uttrykk for den økte straffverdigheten som er knyttet til at det er begått flere meget alvorlige lovbrudd, men falt likevel ned på en fortsatt maksimumstraff på 21 års fengsel i saker med flere

grove lovbrudd, jf. punkt 3.2.6 over. Departementet kan fortsatt slutte seg til de prinsipielle utgangspunktene som kommer til uttrykk i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004). Sett i lys av den hevingen av straffenivået for drap, grov vold og seksuallovbrudd som har funnet sted de senere årene, og den straffskjerpelsen som foreslås i proposisjonen her, foreslås likevel i dag en hevet maksimumstraff ved sammenstøt av flere lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 15 år eller mer. I høringsnotatet ble det foreslått å heve maksimumstraffen fra fengsel inntil 21 år til fengsel inntil 30 år, det vil si en økning på ni år. Etter høringen har departementet kommet til at det er tilstrekkelig å heve maksimumstraffen med fem år, det vil si fra fengsel inntil 21 år til fengsel inntil 26 år. Departementet har lagt vekt på at en maksimumstraff på fengsel inntil 30 år bør forbeholdes de alvorligste lovbruddene i straffeloven kapittel 16 (folkemord, grove krigsforbrytelser mv.) og grove terrorhandlinger. En strafferamme på 26 år vil gi rom for et skjerpet straffenivå som vil reflektere alvoret i å begå flere grove integritetskrenkelser.

3.6.3 Nærmere om skjerpelsen av straffenivået

I saker som gjelder flere grove integritetskrenkelser skal straffenivået som gjelder for det enkelte lovbrudd ha *større betydning i utmålingen* av den samlede straffen. Et utgangspunkt for straffutmålingen i slike saker, kan være Rt. 2009 s. 140, hvor førstvoterende uttalte at han lot «prinsippet i straffeloven § 62 få noe mindre gjennomslag enn det som gjerne vil være utgangspunktet, ut fra at nettopp omfanget og helheten i de straffbare handlinger representerer et selvstendig straffskjerpende forhold» (avsnitt 35), jf. punkt 3.2.4 over.

Med *grove integritetskrenkelser* menes først og fremst drap og svært grov vold, voldtekt til samleie mv. og grov voldtekt, voldtekt til samleie og grov voldtekt av barn under 14 år, grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år samt grove ran hvor det er brukt vold.

Straffutmålingen i den enkelte sak skal ikke begrenses kun av hensyn til at det skal være mulig å skjerpe straffen ytterligere i mer alvorlige saker, jf. for eksempel Rt. 1990 s. 309 hvor førstvoterende uttalte at etter «min mening kan det ikke få noen betydning for straffutmålingen at det kan tenkes enda grovere tilfelle, og at det endog i det smugleropplegg saken gjelder, muligens kan være personer med en enda større straffeskyld».

Forslaget er ikke ment å skjerpe straffenivået for *mindre alvorlige lovbrudd*. Forslaget er heller ikke ment å skjerpe straffenivået for overtredel-

ser av straffebud som ikke er satt til direkte å beskytte *enkeltmenneskers liv og helse*, slik som for eksempel narkotikalovbrudd. Forslaget innebærer riktignok at strafferammen i slike tilfeller formelt kan øke til fengsel inntil 26 år dersom det gjelder lovbrudd med en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer, men ettersom forslaget ikke er ment å påvirke straffenivået i slike saker, vil det neppe være aktuelt å utmåle straff ut over gjeldende strafferammer. Departementet har vurdert om dette burde fremgå uttrykkelig av loven, for eksempel ved at den forhøyede strafferammen kun fikk anvendelse for visse oppregnede straffebud, men dette ville gitt en vanskeligere tilgjengelig lovtekst. Det anses tilstrekkelig at det fremgår klart av forarbeidene hvilke typer av lovbrudd straffskjerpelsen tar sikte på.

Straffskjerpelsen og adgangen til å idømme fengsel inntil 26 år er særlig ment å gjelde hvor det er tale om krenkelser av *flere fornærmede*. I slike tilfeller vil det som den klare hovedregel foreligge minst like mange lovbrudd som fornærmede, slik at straffeloven § 79 bokstav a får anvendelse.

I saker hvor gjerningspersonen har begått flere eller sammenhengende krenkelser av *samme fornærmede*, kan det bero på helt konkrete omstendigheter om krenkelsene regnes som flere lovbrudd slik at straffeloven § 79 bokstav a får anvendelse, eller ett sammenhengende lovbrudd. Som påpekt av blant andre *Forskergruppen for strafferett ved Det juridiske fakultet i Bergen* er det ikke en nødvendig sammenheng mellom grovheten i krenkelsene og hvor mange lovbrudd de rettslig sett bedømmes som. Selv om straffeloven § 79 bokstav a ikke får anvendelse, vil det i straffutmålingen normalt bli tilagt vekt i skjerpene retning dersom det er tale om gjentatte eller sammenhengende krenkelser. Etter forslaget her bør slike omstendigheter tillegges ytterligere vekt i skjerpene retning.

Rogaland statsadvokatembeter har foreslått at det bør innføres en regel om at straffeloven § 79 bokstav a skal komme til anvendelse også på sammenhengende lovbrudd, dersom retten finner det bevist at det er begått flere enkeltkrenkelser. Prinsipielt sett kan det være uheldig at konkurransereglene er utformet slik at like straffverdige tilfeller utløser forskjellig strafferamme. Departementet vil vurdere å komme tilbake til dette på et senere tidspunkt.

Departementet har valgt å illustrere hvordan straffskjerpelsen bør gi seg utslag i praksis ved bruk av eksempler fra rettspraksis. *Høyesterett* har i høringen uttrykt bekymring for at en lovgiv-

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

ningsteknikk tilsvarende den fra 2008 og 2010, da departementet anga normalstraffenivåer i forarbeidene, jf. punkt 3.2.7 over, vil kunne innebære en markant endring av domstolenes skjønnsadgang i et stort antall saker, og uttaler at tidligere straffskjerpelser som er gjennomført på denne måten har gjort en fleksibel og konkret straffutmåling vanskelig. Også *Advokatforeningen* og *riksadvokaten* trekker frem slike betenkeligheter. Departementet er enig i at saker som gjelder sammenstøt av lovbrudd er lite ensartede, og at det i motsetning til de sakstypene som er gjennomgått i Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) og Prop. 97 L (2009–2010), er vanskelig å peke på normaltillfeller hvor verken formildende eller skjerpene omstendigheter gjør seg gjeldende.

Departementet understreker derfor at gjennomgåelsen nedenfor ikke er ment som en angivelse av normalstraffenivåer for typetillfeller av flere lovbrudd. Det er ikke meningen at straffutmålingen i fremtidige saker skal konsentreres om hvilke av eksemplene nedenfor som ligner mest et foreliggende tilfelle. Eksemplene nedenfor er ment å illustrere og konkretisere hvordan straffskjerpelsesprinsippet forutsettes praktisert ved utmåling av felles straff for flere grove integritetskrenkelser. At lovgiver har gitt uttrykk for et syn på hvor straffenivået generelt skal ligge, bør være et viktig moment i den konkrete straffutmålingen. Det er likevel domstolenes ansvar å utmåle en straff som etter en totalbedømmelse fremstår som en adekvat og rimelig reaksjon. I det enkelte tilfelle kan dette tilsi at straffen skjerpes i større eller mindre grad enn eksemplene i proposisjonen her gir uttrykk for. Det vil derfor først og fremst være opp til Høyesterett, gjennom straffutmålingen i enkeltsaker, å fastslå hva de politiske signalene som kommer til uttrykk i proposisjonen her konkret innebærer.

I Rt. 2015 s. 401 ble en mann dømt for to tilfeller av voldtekt til samleie av forskjellige fornærmede. Høyesterett uttalte at straffen for hver av voldtektene isolert sett ville vært seks års fengsel, men at riktig felles straff for de to voldtektene i utgangspunktet var opp mot ti års fengsel. Som en illustrasjon på den straffskjerpelsen som forutsettes i proposisjonen her, kan et utgangspunkt i en slik sak være over elleve års fengsel.

I HR-2016-2000-U hadde lagmannsretten fastsatt straffen for 16 voldtekter, ett voldtektsforsøk og ett tilfelle av vold i nære relasjoner til forvaring i 21 år med en minstetid på 10 år. Høyesteretts ankeutvalg vurderte om det var et åpenbart misforhold mellom utmålt straff og den straffbare handling, men fant ikke grunnlag for å fra-

vike lagmannsrettens vurdering av behovet for forvaring eller forvaringstid. Som en illustrasjon på den straffskjerpelsen som forutsettes i proposisjonen her, kan et utgangspunkt i en slik sak være om lag 25 års fengsel eller forvaring.

I Rt. 2012 s. 283 ble straffen for grove ran av fire eldre mennesker for hovedmannen fastsatt til fengsel i åtte år. Skulle straffene for hver overtredelse vært lagt sammen uavkortet, ville straffen vært elleve år og tre måneder, jf. punkt 3.2.4 over. Som en illustrasjon på den straffskjerpelsen som forutsettes i proposisjonen her, kan et utgangspunkt i en slik sak være noe over ti års fengsel.

I HR-2010-603-U nektet ankeutvalget fremmet anke over en dom fra Eidsivating lagmannsrett. En av de domfelte hadde blitt dømt til 21 års fengsel for flere forhold, der de mest alvorlige var medvirkning til to overlagte drap. Ankeutvalget fant det klart at dette ikke var for strengt. Som en illustrasjon på den straffskjerpelsen som forutsettes i proposisjonen her, kan det være riktig å gå utover 21 års fengsel i en slik sak.

3.6.4 Økt krav til begrunnelse av straffutmålingen

Det er ikke et mål at domstolene skal gi utførlige grunner for straffutmålingen. Det vil kunne være meget ressurskrevende, og nytteverdien vil være usikker. Derimot er det hensiktsmessig at domstolene ved utmåling av felles straff for flere lovbrudd, opplyser om straffenivået for de mest alvorlige lovbruddene, og begrunner hvordan retten har kommet frem til resultatet. *Borgarting lagmannsrett* og *Dommerforeningen* uttaler at dette langt på vei er i samsvar med praksis i dag. I en del tilfeller fremgår det av rettens begrunnelse for straffutmålingen i en sak hvor flere lovbrudd pådømmes, hvor mye hvert enkelt lovbrudd har bidratt i straffutmålingen. I andre tilfeller kan dette være vanskelig å lese ut fra dommen. Større formelle krav til rettens begrunnelse for utmålingen av felles straff for flere lovbrudd vil kunne bidra til at domstolene blir mer bevisst på straffenivået for de ulike lovbruddene, før det legges vekt på konkrete og formildende omstendigheter og fastsettes en passende straff i det enkelte tilfellet. Det vil også kunne virke opplysende for hva som virker bestemmende for straffenivået i saker om flere lovbrudd. Som påpekt av *Rogaland statsadvokatembeter* vil dette kunne være nyttig både for aktører som vurderer om straffutmålingen skal ankes, for ankeutvalgene i spørsmålet om anke skal fremmes, samt eventuelt for ankedomstolens straffutmåling. Det

vil også kunne bidra til mer effektiv straffutmåling i andre saker, idet retten og andre aktører i straffesaken i større grad enn i dag vil kunne trekke veksler på mer eller mindre sammenlignbare saker. Dette kan også sikre bedre rettsikkerhet og større likebehandling i straffutmålingen.

Det foreslås å føye til et nytt fjerde punktum i straffeprosessloven § 40 annet ledd som vil innebære at det stilles noe større krav til rettens grunner for fastsetting av felles straff etter straffeloven § 79 bokstav a.

Riksadvokaten stiller spørsmål ved at det bør angis et «straffenivå» og ikke den konkrete straffen, og mener at ikke alle saker egner seg for en slik generaliserende tilnærming. Vilkåret er likevel utformet slik fordi det ikke skal være nødvendig å foreta en full straffutmåling for hvert enkelt lovbrudd hvor alle konkret relevante straffutmålingsmomenter tas med. Det vil være tilstrekkelig at retten antyder det som grovt sett ville vært utgangspunktet for utmålingen av straff for de enkelte lovbruddene. I saker som ikke egner seg for dette vil kravene nødvendigvis måtte begrenses. Riksadvokaten mener også at flertallsformen «de mest alvorlige lovbruddene» er uklar. Vilkåret innebærer at det ikke er nødvendig å redegjøre for straffenivået for lovbrudd som uansett ikke har stor betydning for den samlede straffutmålingen.

3.6.5 Endringer i forvaringsreglene

Det foreslås en endring i straffeloven § 43 om tidsrammene for forvaring. Tidsrammen angir reaksjonens varighet. Påtalemyndigheten må innen tre måneder før forvaringstidens utløp reise sak om forlengelse, jf. straffeloven § 43 første ledd siste punktum. All løslatelse før tidsrammens utløp må skje på prøve etter straffeloven § 44. Flertallet i justiskomiteen la ved behandlingen av forvaringsreglene til grunn at dom på forvaring ikke skal være kortere enn det en dom på ordinær fengselsstraff ville ha vært (Innst. O. nr. 34 (1996–97) side 22). I dag fastsettes som et utgangspunkt tidsrammen ved forvaring med utgangspunkt i den alternative fengselsstraffen, jf. HR-2016-2191-U. Etter straffeloven § 43 første ledd annet punktum kan det idømmes forvaring med en tidsramme på inntil 30 år ved domfellelse for lovbrudd som har en strafferamme på fengsel inntil 30 år. Etter bestemmelsens annet ledd kan det fastsettes en minstetid som ikke kan overstige 20 år dersom retten fastsetter en tidsramme som overstiger 21 år. Departementet foreslår at det skal kunne idømmes forvaring med en tidsramme på inntil 26 år når gjerningspersonen har begått flere lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 15 år eller mer.

4 Oppreisning

4.1 Innledning

Når flere gjerningspersoner har handlet i fellesskap, blir det ofte fastsatt et samlet oppreisningsbeløp til fornærmede. Dette vil kunne være lavere enn summen av de beløpene hver av gjerningspersonene ville blitt idømt dersom de hadde stått for en lignende krenkelse alene. I skadeserstatningsloven foreslås det en endring som åpner for at oppreisningskravene kan fastsettes separat for den enkelte ansvarlige. En slik individuell utmåling vil særlig være aktuell ved grove integritetskrenkelser begått av flere i fellesskap. Formålet med forslaget er særlig å motvirke at gjerningspersoner blir ansvarlig for et lavere oppreisningsbeløp ved å handle sammen med andre. Det foreslås at endringen også skal ha betydning for utmåling av voldsoffererstatning fra staten.

4.2 Separate oppreisningskrav for flere som er ansvarlig for samme skade eller krenkelse

4.2.1 Gjeldende rett

4.2.1.1 Innledning

Skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd fastsetter at den som forsettlig eller grovt uaktsomt har voldt skade på person eller tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3, kan pålegges å betale fornærmede oppreisning. Etter § 3-5 annet ledd kan den som forsettlig eller grovt uaktsomt har forvoldt en annens død, pålegges å betale oppreisning til avdødes ektefelle, samboer, barn eller foreldre.

Ordningens begrunnelse er sammensatt. Oppreisning skal først og fremst gi kompensasjon til offeret, jf. Rt. 1999 s. 1363, men er også et uttrykk for samfunnets misbilligelse av skadevolders atferd og har en straffemessig («pønal») funksjon, jf. blant annet Rt. 2011 s. 531 og Rt. 2010 s. 1203. Også hensyn til prevensjon begrunner oppreisning, jf. Rt. 1999 s. 1363.

Når vilkårene er oppfylt skal oppreisning normalt gis, jf. Rt. 2014 s. 745. Som hovedregel utmål-

les oppreisning etter domstolens skjønn. Ved skjønnsettes legges blant annet vekt på handlingens objektive grovhet, graden av skadevolderens skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkninger, jf. blant annet Rt. 2014 s. 392 og Rt. 2011 s. 769. Oppreisningsnivået for drap og voldtekt er likevel normert gjennom høyesterettspraksis. Dette er gjort ved at Høyesterett har gitt anvisning på et oppreisningsbeløp som skal legges til grunn med mindre det foreligger særlige forhold som tilsier at det gjøres konkrete avvik. De normerte beløpene er for tiden 200 000 kroner for forsettlig drap, jf. Rt. 2010 s. 1203, 150 000 kroner for forsettlig voldtekt, jf. Rt. 2011 s. 743, 125 000 kroner for grovt uaktsomt drap, jf. Rt. 2014 s. 892, og 90 000 kroner for grovt uaktsomt voldtekt, jf. Rt. 2012 s. 201.

Voldtekt til samleie er en av de krenkelser hvor oppreisningen er normert. I Rt. 1988 s. 532 ble veiledende norm satt til 30 000 kroner. I 2003 ble den økt til 100 000 kroner, jf. Rt. 2003 s. 1580, og i 2011 til 150 000 kroner, jf. Rt. 2011 s. 743. Vurderinger av voldtekters straffverdighet har vært en del av begrunnelsen ved nivåfastsettelsen.

Ved skade eller krenkelse voldt av flere, blir det spørsmål om det skal fastsettes ett samlet oppreisningskrav eller separate krav for hver av de ansvarlige. Spørsmålet kom på spissen i Rt. 2008 s. 65, i en sak hvor lagmannsretten hadde straffedømt fire gjerningsmenn for gruppevoldtekt til samleie, og ytterligere en gjerningsmann for deltakelse i gruppevoldtekt til seksuell omgang. Lagmannsretten hadde idømt gjerningsmennene et samlet oppreisningsansvar på 200 000 kroner, som de heftet for solidarisk. For Høyesterett krevde fornærmede oppreisning fra hver av gjerningsmennene. Høyesterett delte seg i erstatningssaken i et flertall på fire dommere og et mindretall på én. Flertallet konkluderte med at overgriperne heftet solidarisk for et samlet erstatningsbeløp på 200 000 kroner. Mindretallet konkluderte med at overgriperne heftet hver for seg med 120 000 kroner for de fire førstnevnte overgriperne, og 50 000 kroner for den hvis forsett ikke var funnet å omfatte samleie, det vil si i alt 530 000 kroner.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

4.2.1.2 Flertallets votum i Rt. 2008 s. 65

Flertallet tok utgangspunkt i at flere som hefter for samme skade etter hovedregelen er solidarisk ansvarlige. Flertallet la til grunn at saken gjaldt «én – stor – skade» som fornærmede kunne kreve erstatning for, selv om hun utvilsomt ble «utsatt for en rekke krenkelser» (avsnitt 55):

«Etter mitt syn vil det være vanskelig å fastsette oppreisningsansvar særskilt for hver av de fem skadevolderne. De har alle hver på sin måte bidratt til skaden. Og slik jeg ser det, er krenkelsen av henne blitt større fordi ankemotpartene samlet har forgrepet seg mot henne. De har også medvirket til hverandres overgrep.»

Flertallet la videre til grunn at oppreisningserstatningens størrelse – forutsatt solidaransvar – ikke var bestridt av fornærmede, og at beløpets størrelse derfor ikke kunne prøves. Førstvoterende uttalte likevel at «[s]lik jeg ser det, er beløpet iallfall ikke for høyt», og det fremstod ikke «som nærliggende ved fastsettelsen av et solidarisk oppreisningsbeløp etter en gruppevoldtekt å ta utgangspunkt i den normen Høyesterett har fastsatt». Det kan altså ikke utelukkes at et høyere beløp ville blitt utmålt dersom flertallet hadde funnet prosessuell adgang til dette.

4.2.1.3 Mindretallets votum i Rt. 2008 s. 65

Mindretallet tok utgangspunkt i at det for hver skade eller krenkelse må oppstå ett oppreisningskrav. Det grunnleggende spørsmålet var dermed om voldtektene skulle anses som én eller flere krenkelser (avsnitt 68 og 71).

Hvorvidt gjerningspersonene helt eller delvis skulle hefte udelt og gjensidig («solidarisk») eller ha delt ansvar («pro rata»-ansvar), var etter mindretallets syn et annet spørsmål (avsnitt 68 til 69):

«Spørsmålet om ansvaret skal være solidarisk eller proratarisk, er et spørsmål om heftelsesform i tilfeller hvor to eller flere hefter for en felles forpliktelse. Før det kan bestemmes om flere personer som blir pålagt å betale oppreising, skal hefte solidarisk eller pro rata, må det tas stilling til hvor mange oppreisningsforpliktelse som foreligger, og om det er flere som hefter for hver forpliktelse. Det at fornærmedes krav på oppreising blir utmålt særskilt for hver voldtekt, er ikke til hinder for at gjerningspersonene i den utstrekning de har medvirket

til hverandres voldtekter, pålegges solidaransvar for oppreisningsbeløpene. Omvendt vil det at voldtektene blir behandlet som én krenkelse, ikke være til hinder for at ansvaret blir delt. Den samlede størrelse av et krav er i prinsippet uavhengig av om ansvaret er delt eller udelt.»

Ved avgjørelsen av om flere handlinger skal bedømmes som én eller flere krenkelser, skilte mindretallet mellom tilfeller hvor handlingene er utført av samme gjerningsperson og tilfeller hvor de er begått av forskjellige personer (avsnitt 72). De førstnevnte tilfellene måtte etter mindretallets oppfatning avgjøres etter tilsvarende retningslinjer som i strafferetten når det sondres mellom sammenhengende lovbrudd og flere lovbrudd i realkonkurrens (avsnitt 73). I tilfeller hvor handlingene er begått av forskjellige gjerningspersoner måtte det skilles mellom de enkelte ansvarlige. Mindretallet viste blant annet til at oppreising har et pønalt preg og at det ved utmålingen skal tas hensyn til gjerningspersonens skyld. På samme måte som ved straffutmåling, måtte det dermed foretas en individuell vurdering ved fastsettelsen av det oppreisningsbeløp den enkelte skulle hefte for. Det sentrale spørsmålet var likevel om oppreisningsbeløpene skulle fastsettes som separate krav (avsnitt 75):

«Avgjørende for om oppreisningsbeløpene skal utmåles separat for den enkelte gjerningspersons krenkelse, må etter min mening være *om gjerningspersonenes krenkelser kan skilles fra hverandre.*»

Ved avgjørelsen av om man står overfor én eller flere krenkelser, og i vurderingen av om gjerningspersonenes krenkelser kan skilles fra hverandre, måtte det etter mindretallets syn legges stor vekt på hvordan krenkelsene blir opplevd av fornærmede (avsnitt 77 og 78):

«I tilfeller hvor flere gjerningsmenn etter tur voldtar en kvinne, kan jeg vanskelig forstå det annerledes enn at kvinnen vil oppleve voldtektene som flere krenkelser. For hver person som voldtar henne, må hun gjennom en «ny runde», og følelsen av fornedrelse, avmakt og utnyttelse blir repetert. Selv om gjerningsmennene er til stede samtidig og bistår hverandre, må det derfor for voldtektsofferet oppleves som en ny krenkelse når hun blir «overtatt» av en annen gjerningsmann. Dessuten vil også graviditetsrisikoen, smitterisikoen og risikoen

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

for å bli påført fysiske skader øke med antallet voldtektsmenn.»

Om hovedregelen om solidaransvar i skadeserstatningsloven § 5-3 nr. 1 viste mindretallet til at bestemmelsen regulerer heftelsesformen i tilfeller hvor flere personer blir pålagt å betale erstatning eller oppreisning for samme skade eller krenkelse, men ikke selv sier noe om hva som er samme skade eller krenkelse. Under henvisning til juridisk teori påpekte mindretallet at formålet med solidaransvarsregelen er å sikre skadelidtes muligheter for å få dekning, ikke begrense retten til erstatning (avsnitt 76).

Etter mindretallets syn ville det være best i samsvar med tidligere straffskjerpelser for gruppevoldtekter å anse slike lovbrudd for å utgjøre flere krenkelser (avsnitt 79). Videre viste mindretallet til at utmåling av ett samlet oppreisningsbeløp lett vil føre til en ubegrunnet og urimelig reduksjon sammenlignet med om fornærmede var blitt tilkjent ett oppreisningsbeløp for hver voldtekt (avsnitt 80 til 81):

«Den løsning lagmannsretten legger til grunn, fremstår for meg som fullstendig uakseptabel og direkte støtende. Den innebærer at menn som går sammen om etter tur å voldta en kvinne, blir «premiert» med en «kvantumsrabatt». Jeg kan ikke se noen reell grunn til dette. Tvert imot bør den enkelte gjerningsmanns ansvar forhøyes, idet han ikke bare er ansvarlig for egen voldtekt, men også for medvirkning til de øvriges voldtektshandlinger. Jeg er overhodet ikke i stand til å se hvorfor man vil «komme galt av sted» dersom oppreisningen blir utmålt separat for hver gjerningspersons handling.»

Mindretallet fant etter dette at hver av gjerningsmennene som var domfelt for voldtekt sto for én krenkelse av fornærmede, og at det dermed skulle utmåles separat oppreisning for hver av deres voldtektshandlinger. Ved utmålingen tok mindretallet hensyn til at den enkelte ikke bare var ansvarlig for egen voldtekt, men også for medvirkning til de øvriges voldtekter (avsnitt 82). Blant annet på denne bakgrunn fant mindretallet at det var grunn til å gå utover normen på 100 000 kroner og fastsatte dermed oppreisningsansvaret til 120 000 kroner for hver av gjerningsmennene (avsnitt 83 til 89). I utgangspunktet burde det etter mindretallets syn ilegges et solidaransvar, men fornærmedes påstand ble ansett begrenset til pro rata-ansvar (avsnitt 91). Den siste gjerningsmannen som var dømt for gruppevoldtekt til sek-

suell omgang, mente mindretallet at burde idømmes et ansvar for 50 000 kroner (avsnitt 94).

4.2.1.4 Senere rettspraksis

Rettspraksis i de underordnede domstoler i tiden etter Rt. 2008 s. 65 viser at oppreisningserstatning i stor grad utmåles samlet når fornærmede anses for å ha blitt utsatt for én skade eller krenkelse, slik flertallets votum gir anvisning på. Det varierer likevel noe hvorvidt de utmålte beløpene gir gjerningspersonene en fordel av å ha handlet i fellesskap. Praksis viser videre at oppreisningsansvar fastsettes særskilt dersom retten finner at det foreligger flere skader eller krenkelser. I det følgende redegjøres for noen eksempler fra lagmannsrettspraksis og en beslutning om ankenektelse fra Høyesteretts ankeutvalg.

I Agder lagmannsretts dom 2. desember 2010 (LA-2010-104391) ble to 16 år gamle gutter dømt for voldtekt til samleie begått av flere i fellesskap og seksuell omgang med mindreårig. Fornærmede var en 15 år gammel pike. Lagmannsretten la til grunn at vilkårene for oppreisningserstatning var oppfylt, og at de tiltalte skulle hefte solidarisk for erstatningen. Om utmåling ble det uttalt:

«Lagmannsretten tar ved erstatningsutmålingen utgangspunkt i Rt. 2008 s. 65. Høyesterett uttalte her at det ikke er nærliggende å ta utgangspunkt i normen på kr 100 000 for voldtekt ved fastsettelsen av et solidarisk erstatningsbeløp etter en gruppevoldtekt. Det ble deretter påpekt at den omstendighet at det dreier seg om voldtekt begått av flere i fellesskap klart må få stor betydning. Om den konkrete fastsettelse av erstatningen i denne saken, kr 200 000, bemerket Høyesterett at beløpet «i alle fall ikke var for høyt.»

Etter en samlet vurdering finner lagmannsretten at C og B bør idømmes et solidarisk oppreisningsansvar på kr 200 000.»

I Borgarting lagmannsretts dom 12. september 2011 (LB-2011-75341) ble en mann dømt for blant annet regelmessig voldtekt av fornærmede. Fornærmedes far ble dømt for medvirkning til enkelte av overtredelsene. For tingretten hadde fornærmede gjort gjeldende at hver av de tiltalte hadde påført henne separate krenkelser som de enkeltvis måtte betale henne oppreisning for. Tingretten fant, med støtte i Høyesteretts dom i Rt. 2008 s. 65, at det ikke var grunnlag for et individuelt oppreisningsansvar for hver av de tiltalte. Retten fastsatte ett oppreisningsbeløp – på 250 000 kroner –

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

som hver av de fire som ble domfelt i tingretten ble ansett solidarisk ansvarlig for. For lagmannsretten opprettholdt ikke fornærmede denne anførselen, og lagmannsretten tok derfor ikke stilling til om det kunne være grunnlag for å fastsette oppreisningsbeløpene som separate krav. Ved utmålingen ble det fastsatt ett oppreisningsbeløp for den samlede krenkelse fornærmede var blitt påført av de to som ble domfelt i lagmannsretten:

«Lagmannsretten har etter en samlet vurdering kommet til at oppreisningen passende kan settes til 300 000 kroner. Retten finner det riktig at A og D hefter solidarisk for det hele beløp, jf. skadeserstatningsloven § 5-3 nr. 1 og Rt. 2008 s. 65. Dette gjelder for Ds vedkommende selv om han ikke er ansvarlig for de særskilte krenkelser voldtektene representerer. Lagmannsretten viser til at hans ansvar like fullt omfatter medvirkning til alvorlige seksuelle overgrep mot datteren over en periode på ca. to år, i tillegg til hans medvirkning til de øvrige krenkelser – i form av vold, trusler og tvang – E ble utsatt for under det ekteskaplige samliv med A. For Ds vedkommende kommer også et særskilt ansvar for den krenkelse ekteskapsinngåelsen representerte for E.»

Borgarting lagmannsretts dom 29. august 2014 (LB-2014-18870) gjaldt en sak hvor tre menn i fellesskap hadde hatt seksuell omgang med en jente på 14 år og 8 måneder. Den seksuelle omgangen pågikk sammenhengende i en natt, og omfattet ulike former for seksuell omgang. Om utmålingen uttalte lagmannsretten:

«Lagmannsretten er videre av den oppfatning at de krenkelser D har vært utsatt for er av en slik art at erstatning bør gis. Det bemerkes at den seksuelle omgangen ligger nært opp mot voldtekt, og at de har hatt en karakter og et omfang som både har vært smertefullt og svært krenkende for henne.

Det er ikke fastsatt noen veiledende norm for oppreisningserstatning ved overtredelse av straffeloven § 196, slik som det blant annet er gjort for voldtekt. I lys av omfang og grovhet av overtredelsene, er lagmannsretten av den oppfatning at beløpet bør ligge nokså nær den normen som er fastsatt for voldtektstilfellene. Lagmannsretten er på denne bakgrunn enig med tingretten i at en oppreisningserstatning på 150 000 kroner er passende. Det følger av dommen gjengitt i Rt. 2008 s. 65 at de domfelte hefter solidarisk.»

I Borgarting lagmannsretts dom 21. november 2014 (LB-2014-115353) ble tre menn dømt for voldtekt til samleie av en kvinne som var ute av stand til å motsette seg handlingen, jf. straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b jf. annet ledd bokstav a. To av dem, som hadde begått voldtekt i fellesskap (gruppevoldtekt), ble dømt til fengsel i fem år og fire måneder. Den tredje ble dømt for voldtekt, men ikke for medvirkning til de øvrige voldtekter, til fengsel i fire år. Det fremgår av dommen at det hadde vært et tema under prosedyrene «om de krenkelsene fornærmede har vært utsatt for, skal anses som én krenkelse – med den virkning at det fastsettes ett oppreisningsbeløp som de domfelte er solidarisk ansvarlige for – eller om det skal fastsettes et individuelt, pro rata oppreisningsansvar for hver av [dem]». Lagmannsretten redegjorde deretter for Rt. 2008 s. 65 og Rt. 2013 s. 224 og fastsatte et samlet oppreisningsansvar på 200 000 kroner som de domfelte var solidarisk ansvarlige for:

«Slik lagmannsretten ser det, må ikke bare overgrepene som er utført av A og C, men også krenkelsene B har påført henne, anses som samme skade i relasjon til oppreisningsansvaret. For fornærmede må overgrepene ha fortonet seg som én omfattende, sammenhengende krenkelse. Selv om det ikke er holdepunkter for at B direkte har medvirket til de andres overgrep, har hver av de tre domfelte utnyttet fornærmedes tilstand til å ha samleie med henne, og de har samlet bidratt til de skadene fornærmede er påført. Saken er ikke sammenlignbar med forholdet i saken i Rt. 2013 s. 224, hvor situasjonen var at et stort antall personer var til stede i en leilighet hvor det var fest, og hvor to personer – først den ene og så den andre noe senere – helt tilfeldig og uavhengig av hverandre fant veien til rommet hvor fornærmede lå og sov.

Oppreisningserstatningen blir derfor ikke fastsatt særskilt for hver av de tre skadevolderne.

Etter lagmannsrettens syn foreligger det i denne saken særlige grunner som tilsier at oppreisningsbeløpet settes høyere enn normen på 150 000 kroner. På samme måte som i saken i Rt. 2008 s. 65 er krenkelsen av fornærmede blitt større fordi de domfelte ved en og samme anledning har forgrepet seg mot henne. Også skadevirkningene for fornærmede er blitt betydelige; det vises til fremstillingen ovenfor under drøftelsen av straffutmålingen.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

Lagmannsretten finner på denne bakgrunn at det fastsettes en oppreisningserstatning på 200 000 kroner, med solidarisk ansvar for de tre domfelte. Selv om det er fastsatt strengere straff for A og C enn for B på grunn at den seksuelle omgang de to førstnevnte har utført er ansett begått av flere i fellesskap, er det ikke grunnlag for å differensiere mellom de domfelte når det gjelder ansvaret for oppreisningserstatningen.»

I Agder lagmannsretts dom 27. februar 2015 (LA-2014-204117) ble to menn funnet skyldig i gruppevoldtekt av en kvinne som var ute av stand til å motsette seg handlingen på grunn av rus. Oppreisningserstatning ble fastsatt til et samlet beløp med solidaransvar:

«Når det gjelder oppreisning til ofre for voldtekt, er det i Høyesteretts praksis etablert en veiledende norm for størrelsen på beløpet, sist i Rt. 2011 s. 743 fastsatt til kr 150 000. Når det gjelder gruppevoldtekt er det ikke fastsatt noen norm. Et ofte drøftet tema i rettspraksis er om det hvor man har å gjøre med flere overgripere mot en fornærmet, skal anse krenkelsene som en samlet krenkelse, med den virkning at det fastsettes solidaransvar for oppreisningsbeløpet, eller om det skal fastsettes et individuelt pro rata ansvar for hver av overgriperne. Det vises til Rt. 2008 s. 65 og Rt. 2013 s. 224. I denne saken er man enige om at man har å gjøre med samme krenkelse. Fornærmede i denne saken har vært utsatt for en omfattende, sammenhengende krenkelse, og de to tiltalte vil være solidarisk ansvarlige for den samlede oppreisningserstatningen. Lagmannsretten er enig med tingretten i at beløpet fastsettes til kr 300 000.»

Et eksempel på særskilt fastsettelse av oppreisningsansvar er Eidsivating lagmannsretts dom 6. juni 2011 (LE-2011-35643). Her ble to menn og to kvinner dømt for seksuelle overgrep mot fire barn i alderen 7 til 13 år. Vedrørende spørsmålet om oppreisningserstatning fremgår det av dommen at bistandsadvokatene på bakgrunn av Rt. 2008 s. 65 valgte ikke å påstå solidaransvar. Til dette uttaler lagmannsretten:

«Så vidt lagmannsretten har forstått skyldes det et ønske om å unngå at overgriperne får kvantumsrabatt. Det er riktig at det lett kan bli resultatet dersom det utmåles et samlet beløp for den samlede krenkelse som så fordeles på

overgriperne. Et eksempel på en slik fremgangsmåte er lagmannsrettsdommen i saken referert i Rt. 2008 s. 65. Lagmannsretten er ikke enig i denne fremgangsmåte, jf. dommer Skoghøys votum der han karakteriserer fremgangsmåten som «fullstendig uakseptabel og direkte støtende».

Feilen i den nevnte lagmannsrettsdom er imidlertid ikke knyttet til spørsmålet om heftelsesformen skadevolderne i mellom, men til spørsmålet om det foreligger en eller flere krenkelser. Dersom det konstateres at overgripernes forhold blir bedømt som selvstendige krenkelser, skal det for hver enkelt skadevolder fastsettes et beløp for de krenkelser vedkommende skal svare for, og deretter oppstår spørsmålet om heftelsesform. Men som ovenfor nevnt oppstår ikke spørsmålet om heftelsesform i vår sak, fordi det ikke er nedlagt påstand om det.»

Lagmannsretten fastsatte deretter oppreisningsansvar særskilt for hver av de fire domfelte.

Også Eidsivating lagmannsretts dom 27. juni 2014 (LE-2013-102513) er et eksempel på særskilt fastsatt oppreisningsansvar. Et foreldrepar ble dømt til fengsel i 17 år for omfattende seksuelle overgrep og vold mot 3 barn. Lagmannsretten sluttet seg til følgende uttalelse fra tingrettens dom:

«Bistandsadvokaten har krevet idømt oppreisningserstatning fra hver av de tiltalte hver for seg til hvert av barna begrenset oppad til kr 500 000 kroner. Det erstatningsrettslige utgangspunkt er at når flere volder en skade sammen, hefter de felles for hele skaden. Etter rettens syn er det tale om mange overgrep fra begge, delvis sammen og noe hver for seg. Det er tale om flere krenkelser fra hver av de to tiltalte, jf. Høyesteretts ankeutvalgs beslutning HR-2013-00428-U (ankenektelse over LA-12-147960). Barna skal da tilkjennes oppreisning for krenkelsene hver av dem har tilført dem.

Sett hen til rettens vurdering av saken her og sammenlignet med avgjørelsen i Alvdal-saken, settes oppreisningen fra hver av de tiltalte til hvert av barna til kr 450 000.»

I Rt. 2013 s. 224 besluttet Høyesteretts ankeutvalg å nekte anke fremmet i en sak hvor lagmannsretten i en voldtektssak hadde frifunnet den ene av to tiltalte, og dømt begge til å betale særskilt oppreisningserstatning. Den tiltalte som var frifunnet gjorde i anken gjeldende at det skulle vært utmålt et felles oppreisningskrav med solidarisk ansvar.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

Høyesteretts ankeutvalg viste til følgende uttalelse fra lagmannsretten:

«Tingretten kom til at krenkelsene måtte anses som samme skade iht. skadeserstatningsloven § 5-3 og dømte de tiltalte til en samlet oppreisningserstatning med kr 175.000,- under solidarisk ansvar.

Lagmannsretten finner det for sin del mer treffende i denne saken å bedømme de tiltaltes overgrep som to forskjellige og separate krenkelser som de hefter for alene, jf. bistandsadvokatens subsidiære påstand. Det legges til grunn at B kom inn på soverommet idet A var i ferd med å avslutte sitt forhold og deretter gjennomførte samleie selv med fornærmede. Selv om A da var til stede i samme rom, foreligger ikke grunnlag for å fastslå at de tiltalte har medvirket til hverandres forhold. Saken synes å ligge noe annerledes an enn i saksforholdet i Rt. 2008 s. 65.»

Ankeutvalget fant at lagmannsretten hadde bygget på en riktig forståelse av skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav b, jf. § 3-3, jf. § 5-3.

4.2.2 Forslaget i høringsnotatet

I høringsnotatet viste departementet til at en samlet utmåling av oppreisningserstatning i tilfeller hvor flere krenker eller påfører fornærmede skade, etter omstendighetene kan fremstå som støtende hvis det leder til at den enkelte skadevolder må betale mindre enn hva vedkommende ville ha blitt dømt til å betale om han eller hun hadde stått for en ofte mindre krenkelse alene. Departementet pekte både på oppreisningens funksjon som kompensasjon til offeret og på den ideelle og pønale funksjonen som uttrykk for sterk samfunnsmessig misbilligelse av handlingen.

Departementet viste til at det kunne bero på en uklar grensedragningsom man står overfor én eller flere krenkelser. Det ble pekt på at det kunne være uheldig dersom en slik grensedragningsom får avgjørende betydning for hvilken oppreisning fornærmede tilkjennes, og for hvilken klander som rettes mot den enkelte gjerningsperson. Departementet foreslo derfor endringer med sikte på å unngå at den enkelte skadevolder må betale mindre enn hva vedkommende ville ha blitt dømt til å betale om han eller hun hadde stått for en tilsvarende, og ofte mindre omfattende, krenkelse alene. Departementet uttalte at det var et siktemål med forslagene å bidra til å understreke opp-

reisningsordningens pønale funksjon og funksjon som kompensasjon til offeret.

Etter departementets syn var det i utgangspunktet ikke gitt at en samlet utmåling av oppreisningsansvar for flere gjerningspersoner vil føre til at hver av dem blir ansvarlig for et lavere beløp enn om de hadde handlet alene. Det ble vist til at flertallet i Rt. 2008 s. 65 syntes å åpne for at den samlede erstatningen kunne vært utmålt høyere. Det kunne likevel være grunn til å anta at en samlet utmåling i mange tilfeller vil være til gjerningspersonenes fordel. At rettspraksis tydet på at den ansvarlige ofte synes å være interessert i å bli idømt solidaransvar, kunne være en indikasjon på dette.

En mulig endring kunne dermed være å fastsette i loven at det ved skade eller krenkelse tilføydd av flere i fellesskap, særlig skal legges vekt på den økte belastningen for fornærmede. En slik lovendring kunne følges av uttalelser i forarbeidene om at oppreisningsansvaret for den enkelte skadevolder forutsettes ikke å være lavere enn om vedkommende hadde handlet alene. Dette ville kunne bidra til å sikre en høyere oppreisning i saker med flere gjerningspersoner. Departementet viste på den andre siden til at en samlet utmåling av oppreisning er vanskelig helt å forene med at det ved fastsettelsen av oppreisningsansvaret skal legges vekt på hvilken skyld gjerningspersonen har utvist. Det kunne derfor også være grunn til å vurdere om oppreisningsansvaret for krenkelser hvor flere gjerningspersoner er ansvarlig, bør fastsettes særskilt for hver av dem. En særskilt fastsettelse ville kunne være best egnet både til å ivareta oppreisningens funksjon og formål som kompensasjon for fornærmede og som uttrykk for klander mot gjerningspersonen.

Departementet viste til at førstvoterende på vegne av flertallet i Rt. 2008 s. 65 hadde uttalt at det i den saken var vanskelig å fastsette oppreisningsansvaret særskilt for hver av de fem skadevolderne. Mindretallet ga derimot uttrykk for at det på samme måte som ved straffutmåling kunne foretas en individuell vurdering av oppreisningsansvaret. Departementet la mindretallets syn til grunn for forslaget på dette punktet.

Departementet viste til at en viktig forskjell mellom flertallets og mindretallets begrunnelser i Rt. 2008 s. 65 var hvorvidt gjerningspersonenes handlemåte skulle anses som én eller flere krenkelser. Flertallet la til grunn at saken gjaldt «én – stor – skade» selv om fornærmede hadde blitt «utsatt for en rekke krenkelser», og fant det dermed riktig ikke å fastsette oppreisningsansvar særskilt for hver av de ansvarlige (avsnitt 55).

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

Mindretallet fant på sin side at det var tale om fire krenkelser og at oppreisningsbeløpene dermed måtte utmåles separat for hver enkelt gjerningspersons voldtektshandling (avsnitt 82). Senere rettspraksis synes å legge til grunn at sondringen mellom en eller flere krenkelser er avgjørende for hvorvidt oppreisningsansvaret blir fastsatt samlet eller særskilt for hver av de ansvarlige. Departementet stilte spørsmål om det er hensiktsmessig at en slik sondring skal være avgjørende for utmålingen av oppreisningsansvar i saker med flere gjerningspersoner:

«Et slikt avgrensningskriterium forutsetter en nokså inngående vurdering av helt konkrete omstendigheter, sammenlign for eksempel sakene i Rt. 2008 s. 65 og Rt. 2013 s. 224, jf. punkt 3.1.2 ovenfor. Det er ikke gitt at den grensegangen som disse avgjørelsene gir uttrykk for, best ivaretar hensynene bak oppreisningsinstituttet. Oppreisningserstatning skal ikke bare virke som en kompensasjon for fornærmede, men skal fastsettes også på bakgrunn av preventive og pønale formål. Ved fastsettelsen av selve oppreisningsansvaret skal det tas hensyn til den enkeltes skyld, og til at ansvaret skal målbære samfunnets klander. Utmålingen har slik sett en parallell til fastsettelsen av straffereaksjoner. I tillegg kan spørsmålet om samlet eller særskilt fastsettelse av oppreisningsansvar ha betydning for nivået på oppreisningen fornærmede blir tilkjent, og for om gjerningspersonene får noen fordel av å ha opptrådt i fellesskap. Disse momentene taler for at oppreisningsansvaret bør fastsettes særskilt for alle som er ansvarlig, uavhengig av om det dreier seg om flere skader eller krenkelser begått i nær tilknytning til hverandre, eller en samlet skade eller krenkelse begått over en kortere eller lengre periode.»

Departementet foreslo derfor at oppreisningsansvar etter skadeserstatningsloven § 3-5 for handlinger begått av flere i fellesskap, skal fastsettes særskilt for den enkelte. Ved fastsettelsen av oppreisningsansvaret ville likevel flere av de momenter mindretallet i Rt. 2008 s. 65 trekker frem kunne være av betydning:

«Det vil si at den enkelte gjerningsperson ikke skal nyte godt av å ha handlet i samvirke, at utmålingen skal legge til grunn skyldbetraktninger og at fornærmedes opplevelse må veie tungt. Dersom «gjerningspersonenes krenkelser kan skilles fra hverandre» (avsnitt 76) og

«krenkelsene blir opplevd av fornærmede» som «flere krenkelser» (avsnitt 77 og 78), vil det i utgangspunktet kunne ligge an til at hver av gjerningspersonene blir ilagt oppreisningsansvar fullt ut, som om de hadde vært alene om sin krenkelse. I tillegg vil det være riktig å forhøye ansvaret dersom de konkrete omstendigheter er slik at vedkommende ikke bare er ansvarlig for sin egen krenkelse, men også for medvirkning til de øvrige.»

Departementet pekte på at det etter omstendighetene kunne være riktig å utmåle et lavere oppreisningsansvar for en medvirker enn for hovedmannen eller hovedmennene. En individuell utmåling vil kunne markere at medvirkeren er mindre å klandre enn hovedmannen, dersom dette er tilfellet. At både medvirker og hovedmann kan være solidarisk ansvarlig for hele eller deler av oppreisningsbeløpet overfor fornærmede, er en annen sak.

Når det gjaldt betydningen for oppreisningsnivået, pekte departementet på at individuell utmåling vil innebære at de enkelte gjerningspersoners oppreisningsansvar kumuleres:

«I enkelte saker kan dette lede til en samlet oppreisningserstatning som er høyere enn ellers sammenlignbare krenkelser begått av en eller færre gjerningspersoner. Særlig kan dette være tilfellet for krenkelser hvor oppreisningsnivået er normert gjennom høyesterettspraksis. Dersom nivået blir høyere enn man strengt tatt vil mene at tilleggskrenkelsen ved flere gjerningspersoner utgjør, kan et individuelt fastsatt oppreisningsansvar hevdes å innebære en ubegrunnet fordel for fornærmede. En slik fordel er likevel en uunngåelig konsekvens dersom den enkelte ansvarliges utviste skyld skal tillegges større vekt ved fastsettelsen av oppreisningsansvaret. Dersom domstolene ved fastsettelsen av oppreisningserstatning skulle begrense nivået for at fornærmede ikke skulle få for stor erstatning, vil det gi gjerningspersonene en ubegrunnet og urimelig fordel av å handle i fellesskap. Det vil også på en uheldig måte svekke det uttrykket for klander oppreisningserstatningen er ment å utgjøre. Dette er nettopp disse konsekvensene forslaget her tar sikte på å motvirke.»

Etter departementets syn var det likevel ikke gitt at de samlede oppreisningsbeløpene vil bli vesentlig større med en individuell utmåling enn ved en samlet utmåling:

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

«Det samlede omfanget vil bero på hvor stor skyld den enkelte gjerningsperson har utvist og hvor stor del av krenkelsene vedkommende må svare for overfor fornærmede. I tilfeller hvor det har blitt gitt en ubegrunnet «kvantumsrabatt» som følge av en samlet utmåling, vil derimot nivået kunne heves vesentlig. Det vil være et tilsiktet utslag av forslaget.

I tilfeller hvor oppreisningsbeløpene allerede måtte være fastsatt til et tilstrekkelig nivå, vil forslaget ikke medføre en heving av nivået, men det vil innebære at oppreisningen blir fastsatt på en måte som bedre gir uttrykk for den enkelte gjerningspersons skyld og ansvar.»

Virkeområdet for forslaget kunne etter departementets syn avgrenses på ulike måter. Det kunne begrenses til grov voldtekt (straffeloven § 293) eller til alle seksuallovbruddene som kan danne grunnlag for oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3. Det kunne også overveies om utmålingsprinsippet skulle gjelde for alle de straffbare handlingene som det vises til i skadeserstatningsloven § 3-3. Ytterligere et alternativ var å la utmålingsprinsippet gjelde også ved fastsettelse av oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav a.

4.3 Høringsinstansenes syn

Advokatfirmaet Salomon Johansen AS, Advokatforeningen, Det nasjonale statsadvokatembetet, Finans Norge, Innlandet politidistrikt, Juridisk rådgivning for kvinner, Jussformidlingen, Kontoret for voldsoffererstatning, Oslo politidistrikt, Personskadeforbundet LTN, Politidirektoratet, Politihøgskolen, Statens sivilrettsforvaltning og Stine Sofies Stiftelse støtter forslaget om særskilt utmåling for den enkelte ansvarlige.

Oslo statsadvokatembeter synes også å støtte forslaget, men fremholder at domstolene har behov for stor fleksibilitet for å avsi en riktig avgjørelse.

Riksadvokaten har ikke sterke synspunkter til forslaget, men fremholder at det grunnleggende utgangspunktet for å vurdere oppreisningsbeløpet vanskelig kan være et annet enn den belastning for fornærmede som skal kompenseres. Det innebærer etter riksadvokatens syn at det er fornærmedes perspektiv som er det sentrale, og ikke om gjerningspersonene må betale mindre (eller mer) enn om de hadde opptrådt på egen hånd og i en annen kontekst.

Landsorganisasjonen i Norge (LO) mener at individuell utmåling vil kunne medføre at opp-

reisningen i saker med flere ansvarlige blir fastsatt høyere enn det som ellers ville vært korrekt basert på krenkelsens alvorlighetsgrad. Etter LOs syn vil forslaget dermed kunne medføre en urimeelig forskjellsbehandling av fornærmede.

Dommerforeningen er skeptisk til forslaget. Det er også *Borgarting lagmannsrett*, som uttaler:

«Selv om det kan legges vekt på den enkelte gjerningspersons skyldgrad ved utmåling av oppreisningen, skal oppreisningen først og fremst være en kompensasjon til fornærmede. Ved forslaget vil det lett bli en betydelig overkompensasjon til fornærmede. Den økte straffverdighet må ivaretas ved strafferammer og den konkrete straffutmåling, slik det også gjøres i praksis.»

På den annen side mener både *Dommerforeningen* og *Borgarting lagmannsrett* at alvorlige krenkelser kan oppleves verre om det er flere gjerningspersoner, og de åpner for en lovendring hvor dette nevnes som et moment i vurderingen.

Rettspolitisk forening støtter ikke forslaget. Foreningen mener at forslaget innebærer et brudd med alminnelige erstatningsrettslige prinsipper og generelle regler om erstatningsutmåling.

Et flertall av høringsinstansene som har uttalt seg om forslagets virkeområde, mener at det bør gjelde generelt. *Advokatforeningen* mener derimot at virkeområdet bør begrenses til skade på person og seksuallovbruddene. *Kontoret for voldsoffererstatning* går inn for å begrense virkeområdet til skade på person.

4.4 Departementets vurdering

Den grunnleggende forskjellen mellom flertallets og mindretallets votum i Rt. 2008 s. 65 synes å være om voldtektene anses som én eller flere krenkelser. Også Rt. 2013 s. 224 synes å bygge på at en slik sonndring er avgjørende for om retten fastsetter et samlet eller flere separate oppreisningskrav. Finner retten at flere gjerningspersoner har samvirket til én krenkelse, fastsettes normalt et samlet oppreisningsansvar for gjerningspersonene, mens det ved flere krenkelser fastsettes separate oppreisningskrav for hver av gjerningspersonene. I en del tilfeller synes dette å ha betydning for hvor stor oppreisning fornærmede tilkjennes.

Etter departementets syn bør ikke spørsmålet om én eller flere krenkelser være avgjørende for

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

hvor stor oppreisning fornærmede tilkjennes. Sondringen som illustreres ved Rt. 2008 s. 65 og Rt. 2013 s. 224, er neppe relevant for fornærmedes opplevelse av å bli voldtatt av flere gjerningspersoner. En samlet utmåling av oppreisning synes dessuten å kunne gi gjerningspersonene en ubegrunnet fordel av å ha samvirket, og gir i mindre grad uttrykk for hvilken klander som kan rettes mot den enkelte gjerningsperson.

Departementet foreslår derfor en endring av skadeserstatningsloven som legger til rette for at domstolene i større utstrekning enn i dag kan fastsette separate oppreisningskrav for den enkelte ansvarlige når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenkelse eller utvist mislig atferd som gir grunnlag for oppreisning. Både oppreisningens pønale funksjon og funksjon som kompensasjon til fornærmede tilsier en slik endring, som også støttes av et klart flertall av høringsinstansene.

Departementet understreker at det fremdeles skal være domstolenes ansvar å komme frem til et rimelig resultat i den enkelte sak. Saksvariasjonen kan være stor, og domstolene bør derfor ha stor fleksibilitet.

I skadeserstatningsloven § 3-5 annet ledd første punktum foreslås at retten kan fastsette oppreisningskravene separat for den enkelte ansvarlige når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenking eller utvist mislig atferd. Departementet foreslår i annet ledd annet punktum at retten i vurderingen etter første punktum særlig skal legge vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere har handlet i fellesskap.

Forslaget gjelder generelt når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenkelse eller utvist mislig atferd som gir grunnlag for oppreisning. Det vil dermed kunne fastsettes separate oppreisningskrav selv om fornærmede er utsatt for én krenkelse, eventuelt skade. Hvorvidt oppreisningskravene i det enkelte tilfelle bør fastsettes samlet eller separat, vil være opp til retten. Departementet mener likevel at separat fastsettelse særlig bør brukes hvor grunnlaget for oppreisningen er en grov integritetskrenkelse begått av flere i fellesskap, slik som en gruppevoldtekt. I slike saker tilsier oppreisningens ideelle og pønale funksjon som uttrykk for sterk samfunnsmessig klander mot gjerningspersonen, at oppreisningen utmåles individuelt i tråd med den enkelte gjerningspersonens skyld. Det er i slike saker riktig at gjerningspersonene som et utgangspunkt ikke nyter godt av å ha handlet i samvirke med andre. Høyesteretts dom i Rt. 2008 s. 65 er et eksempel på en sak hvor det ville ha vært grunnlag for å fastsette oppreisningskravene separat for den enkelte ansvarlige etter forslaget

her, uavhengig av om det var tale om én eller flere krenkelser. I vurderingen av om oppreisningskravene skal fastsettes separat for den enkelte ansvarlige og etter en individuell utmåling, skal det legges vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere har handlet i fellesskap. Fornærmedes opplevelse må veie tungt.

I den individuelle utmålingen skal det for hver av gjerningspersonene tas utgangspunkt i eventuelle normerte oppreisningsnivåer, slik det gjøres ved utmåling av oppreisning ellers. I tillegg vil det være riktig å forhøye ansvaret dersom de konkrete omstendigheter er slik at vedkommende ikke bare er ansvarlig for sin egen krenkelse, men også for medvirkning til andres. Hvis saken ligger slik an at en medvirker er mindre å klandre enn andre, kan det derimot være grunn til å utmåle et lavere oppreisningsansvar for vedkommende. Den individuelle utmålingen forutsetter en nærmere vurdering av den enkelte gjerningspersonens skyld, og ligner slik sett på straffutmåling.

Separat fastsatte oppreisningskrav for hver av de ansvarlige vil innebære at de enkelte gjerningspersoners oppreisningsansvar kumuleres. I enkelte saker kan dette lede til en samlet oppreisning som er høyere enn ellers sammenlignbare krenkelser begått av færre gjerningspersoner. Særlig kan dette være tilfelle for krenkelser hvor oppreisningsnivået er normert gjennom høyesterettspraksis. Enkelte høringsinstanser som har vært kritiske til forslaget, har pekt på at fornærmede vil kunne få en for høy kompensasjon. Departementet har ikke tillagt dette særlig vekt. En slik høyere kompensasjon ville ha blitt tilkjent også etter gjeldende rett dersom krenkelsene hadde blitt tilføyd på en mer adskilt måte, jf. Rt. 2013 s. 224. Høyere kompensasjon kan uansett være en uunngåelig konsekvens dersom den enkelte ansvarliges utviste skyld skal tillegges større vekt ved fastsettelsen av oppreisningsansvaret. Hvis domstolene ved fastsettelsen av oppreisning skulle begrense nivået for at fornærmede ikke skulle få for stor erstatning, vil det gi gjerningspersonene en ubegrunnet og urimelig fordel av å handle i fellesskap. Det vil også på en uheldig måte svekke det uttrykket for klander som oppreisningen er ment å utgjøre. Det er nettopp disse konsekvensene forslaget tar sikte på å motvirke.

Det er likevel ikke gitt at de samlede oppreisningsbeløpene vil bli vesentlig større med separate krav enn ved en samlet utmåling. Det samlede omfanget vil bero på hvor stor skyld den enkelte gjerningsperson har utvist og hvor stor del av krenkelsen vedkommende må svare for overfor fornærmede. I tilfeller hvor de ansvarlige har fått en ube-

grunnet fordel som følge av en samlet utmåling, vil derimot nivået kunne heves vesentlig. Det vil være et tilsiktet utslag av forslaget.

Høyesteretts dom i Rt. 2008 s. 65 er et eksempel på en sak hvor samlet utmåling ledet til en ubegrunnet fordel for de ansvarlige. Flertallet åpnet riktignok for at beløpet kunne ha vært høyere hvis det hadde vært prosessuell adgang til det, men nivået ville trolig blitt høyere med separate krav etter forslaget her. Dersom forslaget her hadde blitt lagt til grunn i denne saken, antar departementet at utmålingen ville blitt om lag slik mindretallet gikk inn for, selv om en skulle se det slik at det var tale om én krenkelse.

Et annet eksempel er Borgarting lagmannsretts dom 21. november 2014 (LB-2014-115353). I den saken ble tre menn dømt for voldtekt til samleie av en kvinne som var ute av stand til å motsette seg handlingen. To av dem, som hadde begått voldtekt i fellesskap (gruppevoldtekt), ble dømt til fengsel i fem år og fire måneder. Den tredje ble dømt for voldtekt, men ikke for medvirkning til de øvriges voldtekter, til fengsel i fire år. Retten fastsatte et samlet oppreisningsansvar på 200 000 kroner som de domfelte var solidarisk ansvarlige for. Med separate oppreisningskrav etter forslaget her ville det samlede nivået ha vært høyere, muligens rundt det dobbelte.

I tilfeller hvor oppreisningsbeløpene har blitt fastsatt samlet, men slik at ikke gjerningspersonene har fått en fordel av å ha handlet i fellesskap, vil forslaget ikke nødvendigvis medføre en heving av nivået. En individuell fastsettelse av oppreisningsansvaret vil likevel kunne gi bedre uttrykk for den enkelte gjerningspersons skyld og ansvar enn en samlet utmåling. Et eksempel på en sak hvor oppreisningsnivået antas å ville være i samme størrelsesorden som etter forslaget her, er Agder lagmannsretts dom 27. februar 2015 (LA-2014-204117). I den saken ble to menn funnet skyldig i gruppevoldtekt av en kvinne som var ute av stand til å motsette seg handlingen på grunn av rus. Oppreisningen ble fastsatt til et samlet beløp på 300 000 kroner med solidaransvar. Etter forslaget her skulle oppreisningskravene ha blitt fastsatt separat for de enkelte ansvarlige, uten at det nødvendigvis ville ha medført endringer i den totale utmålingen av betydning.

4.5 Heftelsesformen

4.5.1 Gjeldende rett

Skadeserstatningsloven § 5-3 nr. 1 første punktum fastsetter at flere som plikter å betale erstatning

for samme skade, svarer en for alle og alle for en (solidaransvar). Etter annet punktum gjelder det samme den som plikter å betale oppreisning for samme skade. Hvis forholdene i den enkelte sak tilsier det, kan domstolene bestemme at de ansvarlige skal hefte hver for seg (pro rata), jf. Rt. 2008 s. 65 avsnitt 54.

4.5.2 Forslaget i høringsnotatet

I høringsnotatet tok departementet utgangspunkt i at særskilt fastsettelse av oppreisningsansvaret for hver av flere gjerningspersoner ikke i seg selv vil være bestemmende for hvilken heftelsesform som vil gjelde i det enkelte tilfellet. Formålet med en særskilt fastsettelse er primært at oppreisningsansvaret hver av gjerningspersonene blir ilagt, gir uttrykk for klander mot den enkelte. Hvilken heftelsesform som skal gjelde vil bero på om vilkårene for solidaransvar er oppfylt i den enkelte sak, det vil si om det dreier seg om «samme skade». Hvor gjerningspersonene har medvirket til hverandres krenkelser, vil solidaransvar være nærliggende, jf. Rt. 2008 s. 65 avsnitt 91. Ut fra de konkrete omstendigheter kan det også tenkes delvis solidaritet. Departementet antok i utgangspunktet ikke at det er nødvendig å presisere dette i loven, men at det likevel er en mulighet å innta en bestemmelse i skadeserstatningsloven § 3-5 om at de ansvarlige overfor fornærmede kan svare etter § 5-3 for hele eller deler av summen.

4.5.3 Høringsinstansenes syn

Få høringsinstanser har uttalt seg om spørsmålet. *Advokatforeningen* mener at det bør fremgå av loven at helt eller delvis solidaransvar kan være aktuelt også ved individuell fastsettelse av oppreisningsansvaret. *Oslo statsadvokatembeter* har ingen innvendinger mot en endring fra solidaransvar til pro rata-ansvar for lovbrudd begått av flere i fellesskap. *Oslo politidistrikt* mener at det ikke bør lovfestes hvilken heftelsesform som skal anvendes.

4.5.4 Departementets vurdering

Departementet tar utgangspunkt i at særskilt fastsettelse av oppreisningsansvaret for hver av flere gjerningspersoner ikke i seg selv er bestemmende for heftelsesformen. Hvor flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenking eller utvist mislig atferd, kan det være grunnlag for fullt eller delvis solidaransvar etter skadeserstatningsloven § 5-3

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

nr. 1 annet punktum. Retten kan også bestemme at de ansvarlige skal hefte hver for seg (pro rata), så fremt forholdene i den enkelte sak tilsier det, jf. Rt. 2008 s. 65 avsnitt 54. Departementet foreslår å tydeliggjøre i bestemmelsen at det kan gjøres unntak fra hovedregelen om solidaransvar i den utstrekning retten bestemmer. Ved separat fastsettelse av oppreisningskravene vil fullt solidaransvar etter omstendighetene kunne rekke for langt, men det vil ofte kunne være grunnlag for delvis solidaransvar. Solidaransvar vil være nærliggende hvor flere gjerningspersoner har medvirket til hverandres krenkelser.

4.6 Voldsoffererstatning

4.6.1 Gjeldende rett

Den som har lidd personskade som følge av en straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten, eller dennes etterlatte, har etter voldsoffererstatningsloven § 1 rett til voldsoffererstatning fra staten. Den skadelidte kan herunder tilkjennes oppreisning, jf. voldsoffererstatningsloven § 6. Ordningen med voldsoffererstatning er en offentligrettslig støtteordning som er subsidiær i forhold til skadevolderens ansvar.

4.6.2 Forslaget i høringsnotatet

I høringsnotatet viste departementet til at forslaget om særskilt utmåling vil kunne innebære at det i saker med flere gjerningspersoner idømmes et oppreisningsansvar som samlet sett vil kunne kompensere fornærmede ut over det gjeldende oppreisningsnivået. Forslaget var primært begrunnet i at det for gjerningspersonene ikke skal være noen fordel å begå de aktuelle krenkelsene i fellesskap med andre. Dermed kunne oppreisningen i saker med mange gjerningspersoner samlet gå ut over det som i utgangspunktet ville vært å anse som en riktig kompensasjon til fornærmede. En slik tilleggs kompensasjon ville i prinsippet ikke være nødvendig å gi som en del av voldsoffererstatningsordningen. Det ville likevel kunne være komplisert å forholde seg til to ulike utmålingsregler.

Departementet foreslo i høringsnotatet ikke å ta inn en tilsvarende utmålingsregel i voldsoffererstatningsloven § 6 som i forslaget til skadeserstatningsloven § 3-5. Etter forslaget skulle dermed voldsoffererstatningsmyndigheten utmåle oppreisning som i dag. Departementet ba likevel om

høringsinstansenes syn på om voldsoffererstatningen bør dekke totalsummen som gjerningspersonene plikter å betale i oppreisning etter forslaget om særskilt utmåling.

4.6.3 Høringsinstansenes syn

Advokatfirmaet Salomon Johansen AS, Advokatforeningen, Juridisk rådgivning for kvinner, Kontoret for voldsoffererstatning (KFV), Oslo politidistrikt, Personskadeforbundet LTN, Politidirektoratet, Politihøgskolen og Stine Sofies Stiftelse mener at forslaget bør få virkning også for utmålingen av voldsoffererstatning. Flere av høringsinstansene peker på at forslaget ellers kun vil få symbolsk betydning i mange saker. *KFV* uttaler:

«Dersom forslaget gjennomføres uten at den gjeld for valdsoffererstatningsordninga vil det medføre at KFV må fråvike den utmålte erstatninga frå domstolane i slike tilfelle og utmåle oppreisingserstatninga i samsvar med gjeldande regler. Dette vil vere lite effektiv utnytting av sakshandsamingsressursar, lite førehandsvisseleg, retraumatiserende for den skadelidde og føre til eit mindre heilskapleg erstatningsrettssystem.»

Rettspolitisk forening støtter ikke endringen av utmålingsreglene, men mener at forslaget bør gjelde for voldsoffererstatningen hvis det først vedtas.

Statens sivilrettsforvaltning ser gode hensyn for og imot, men har kommet til at forslaget ikke bør gjelde for voldsoffererstatningen:

«Hensynet bak forslaget om at skadevolderne ikke skal få en «kvantumsrabatt», gjør seg ikke i samme grad gjeldende for statens ansvar gjennom voldsoffererstatningsordningen. Utgangspunktet for ordningen er at staten forskutterer erstatningen som den direkte skadevolder er ansvarlig for å dekke. Ordningen er en offentlig støtteordning, og det er ikke gitt at staten skal være erstatningsansvarlig i like stor utstrekning som skadevolder(ne). Utmålingsreglene i [voldsoffererstatningsloven] samsvarer i stor grad med [skadeserstatningsloven], men er utformet i tilpasset form. Ordningen har også andre rammer som tilsier at statens ansvar er begrenset, noen ganger også utvidet, i forhold til skadevolders ansvar, eksempelvis ved at det er et maksbeløp for erstatning.»

4.6.4 Departementets vurdering

Forslaget i proposisjonen her er særlig begrunnet med at det ikke skal være noen fordel for gjerningspersonene at de har opptrådt i fellesskap med andre. Forslaget skal primært ivareta oppreisningens ideelle og pønale funksjon som uttrykk for samfunnets sterke misbilligelse av lovbruddet. Denne begrunnelsen rekker i utgangspunktet ikke så langt som til å la forslaget få virkning også for voldsoffererstatningsordningen.

På den andre siden vil separat fastsettelse av oppreisningskrav, i den grad den leder til at fornærmede får tilkjent en høyere samlet oppreisning enn i dag, i mange saker bare få en symbolsk betydning hvis den ikke får virkning også for utmålingen av voldsoffererstatning fra staten. Dette skyldes at de ansvarlige ofte ikke vil ha økonomisk evne til å gjøre opp for seg. Hensynet til oppreisningens funksjon som kompensasjon til fornærmede, som også begrunner forslaget, tilsier derfor samsvar mellom domstolenes utmåling av oppreisning og voldsoffererstatningsmyndighetenes utmåling av voldsoffererstatning. Det samme gjør hensynet til et minst mulig komplisert regelverk.

Departementet går på denne bakgrunn inn for at forslaget om fastsettelse av separate oppreisningskrav skal få betydning også for utmålingen av voldsoffererstatning fra staten. Det foreslås et nytt tredje punktum i voldsoffererstatningsloven § 6 som bygger på forslaget til annet ledd i skadeserstatningsloven § 3-5, jf. punkt 4.4 over. Oppreisning etter voldsoffererstatningsloven vil bli utmålt som en samlet sum. Forslaget er likevel ment å innebære at summen som et utgangspunkt vil tilsvare den totale kompensasjonen fornær-

mede ville ha blitt tilkjent ved separat fastsettelse etter skadeserstatningsloven § 3-5 annet ledd.

Der kravene er tilkjent ved dom, skal fornærmede normalt få dekket det totale beløpet gjerningspersonene blir idømt, slik det hovedsakelig er praksis for i dag. Voldsoffererstatningsmyndighetene må selv utmåle oppreisningen i de tilfellene det ikke foreligger en dom som tilkjenner oppreisning. I utgangspunktet bør domstolenes utmålingspraksis i sammenlignbare saker legges til grunn.

Retten til voldsoffererstatning gjelder i alle tilfeller bare på de nærmere vilkårene som følger av voldsoffererstatningsloven. For eksempel kommer den øvre grensen som følger av voldsoffererstatningsloven § 11 første ledd til anvendelse også når flere i fellesskap har voldt skaden, tilføyd krenkingen eller utvist den mislige atferden som gir grunnlag for oppreisning.

Kontoret for voldsoffererstatning (KFV) har reist spørsmål om oppreisningsutmålingen ved slåsskamper og ved passiv medvirkning. Utmålingen må her som ellers bero på en konkret vurdering av bevisene i saken. I den utstrekning enkelte ansvarlige er mindre å klandre enn andre ansvarlige, bør dette gjenspeiles i utmålingen ved at det for disse utmåles et lavere beløp. KFV har også reist spørsmål om forholdet mellom særskilt utmåling og voldsoffererstatningens øvre grense på 60 G etter voldsoffererstatningsloven § 11 første ledd første punktum. Departementet legger til grunn at den øvre grensen vil gjelde også når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenkelse eller utvist mislig atferd som gir grunnlag for oppreisning. Etter bestemmelsens annet punktum kan likevel den øvre grensen fravikes i særlige tilfeller.

5 Økonomiske og administrative konsekvenser

5.1 Skjerpelse av straffene ved flere grove integritetskrenkelser

---

Selv om kapasiteten for gjennomføring av ubetinget fengsel og varetekt er økt betydelig de senere årene, og soningskøen er kraftig redusert, er det grunn til å forvente at det vil være behov for ytterligere kapasitetsutbygging de neste årene, som redegjort for i St. meld. 12 (2014–2015). Forslagene om straffskjerpelse vil forsterke dette behovet ved at det vil medføre strengere straffer i en del saker. Et grovt anslag tilsier at om lag 100 pådømte straffesaker årlig vil kunne bli berørt av forslaget. Det er vanskelig å beregne hvor mange flere fengselsdøgn straffskjerpelsen vil medføre årlig. Straffutmåling er skjønsmessig og i betydelig grad avhengig av de konkrete omstendighetene i den enkelte sak. Forslaget vil uansett over tid gi en økning i antall fengselsdøgn som skal håndteres av kriminalomsorgen. For å unngå økning i soningskøen må fengselkapasiteten over tid økes. Justis- og beredskapsdepartementet vil ta det økte behovet med i planleggingen av utbygging av fengselkapasiteten.

Forslaget til endringer i straffeprosesslovens regler om begrunnelse av dommer antas ikke å medføre noen ressursmessige konsekvenser av betydning for domstolene.

5.2 Separat fastsettelse av oppreisningskrav

Forslagene om endringer i reglene om oppreisning innebærer at oppreisningskrav i saker med flere gjerningspersoner, i større grad vil bli fastsatt separat for den enkelte gjerningsperson. Dette gjelder særlig i saker om grove integritetskrenkelser, slik som gruppevoldtekt. I saker med få gjerningspersoner vil ikke nødvendigvis opp-

reisningsnivået bli høyere enn det som ofte idømmes i dag etter en samlet utmåling. Hvor en samlet utmåling tidligere har ledet til et urimelig lavt oppreisningsansvar som følge av at gjerningspersonene opptrådte i fellesskap, vil likevel oppreisningserstatningene øke. Dette vil langt på vei være en konsekvens av at utmålingspraksisen skjerpes innenfor gjeldende rett. I saker med tre eller flere gjerningspersoner vil derimot en separat fastsettelse i de fleste saker lede til oppreisningserstatninger som går ut over det som vil tilkjennes etter gjeldende rett. Dette vil føre til et økt økonomisk ansvar for en del gjerningspersoner, mens deltakere som har utvist lite skyld etter en individuell vurdering kan bli ansvarlig for mindre. En separat fastsettelse vil kunne lette regressoppjøret gjerningspersonene imellom i den utstrekning de er solidarisk ansvarlige, idet retten vil ha fastsatt hva den enkelte er ansvarlig for. For domstolene vil forslaget bety at gjerningspersonenes individuelle rolle i saken i en del tilfeller må beskrives noe nærmere enn i dag. Dette antas likevel i stor grad å kunne bygge på den individuelle straffutmålingen domstolene uansett vil foreta.

Forslaget vil gi økte utbetalinger over voldsoffererstatningsordningen, særlig i voldtektssaker med tre eller flere gjerningspersoner. Det kan også tenkes at det i andre sakstyper enn voldtekter med flere gjerningspersoner vil bli foretatt separat fastsettelse av oppreisningskrav. Som følge av at en særskilt utmåling skal ta hensyn til den enkelte gjerningspersons skyld, er det likevel vanskelig å anslå hvor mye oppreisningsbeløpene vil øke i slike saker. Trolig vil et par titalls saker i året bli berørt av forslaget, og i disse sakene vil det gjennomsnittlig trolig bli tilkjent 150 000–300 000 kroner i høyere oppreisning sammenlignet med gjeldende rett. Det tilsier økte utgifter i størrelsesorden 5 til 10 millioner kroner årlig.

6 Merknader til de enkelte bestemmelsene

6.1 Til endringene i skadeserstatningsloven

Til lovens tittel

Loven foreslås gitt som offisiell korttittel skadeserstatningsloven.

Til § 3-5

Annet ledd gjelder fastsettelsen av oppreisningskrav når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenkelse eller utvist mislig atferd som gir grunnlag for oppreisning. Etter *første punktum* kan retten fastsette oppreisningskravene separat for den enkelte. Etter *annet punktum* skal retten i vurderingen av om kravene skal fastsettes separat, særlig legge vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere har handlet i fellesskap.

Det skal fremdeles være domstolenes ansvar å komme frem til et rimelig resultat i den enkelte sak. Forslaget innebærer ikke noe pålegg til domstolene.

Forslaget gjelder generelt når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenkelse eller utvist mislig atferd som gir grunnlag for oppreisning. Separate krav bør særlig brukes hvor grunnlaget for oppreisningen er en grov integritetskrenkelse begått av flere i fellesskap. I slike saker tilsier oppreisningens ideelle og pønale funksjon som uttrykk for sterk samfunnsmessig klander mot gjerningspersonen, at kravene fastsettes separat og at oppreisningen utmåles individuelt i tråd med den enkelte gjerningspersonens skyld. Det er i slike saker som et utgangspunkt ikke riktig at gjerningspersonene nyter godt av å ha handlet i samvirke med andre. Det er heller ikke riktig at fornærmede kompenseres ulikt avhengig av om gjerningspersonene samvirket til én krenkelse, eller forgrep seg etter tur, slik som i Rt. 2013 s. 224. Høyesteretts dom i Rt. 2008 s. 65 er et eksempel på en sak hvor det ville ha vært grunnlag for å fastsette separate krav for den enkelte ansvarlige etter forslaget her, selv om en skulle se det slik at det var tale om én krenkelse.

I vurderingen av om kravene skal fastsettes separat, skal det legges vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere har handlet i fellesskap. Fornærmedes opplevelse må veie tungt.

Etter forslaget vil det dermed ikke være avgjørende om det er snakk om én eller flere skader eller krenkelser for at hver av gjerningspersonene skal bli ilagt særskilt oppreisningsansvar. På dette punkt skiller forslaget seg fra mindretallets syn i Rt. 2008 s. 65.

I en individuell utmåling skal det tas utgangspunkt i et eventuelt normert oppreisningsnivå, som på vanlig måte legges til grunn for den enkelte gjerningsperson med mindre særlige forhold tilsier at det gjøres avvik. I tillegg vil det være riktig å forhøye ansvaret dersom de konkrete omstendigheter er slik at vedkommende ikke bare er ansvarlig for sin egen krenkelse, men også for medvirkning til de øvriges. Hvis saken ligger slik an at en medvirker er mindre å klandre enn andre, kan det derimot være grunn til å utmåle et lavere oppreisningsansvar for vedkommende. Den individuelle utmålingen forutsetter en nærmere vurdering av den enkelte gjerningspersonens skyld, og ligner slik sett på straffutmåling.

Det vises til nærmere redegjørelse under punkt 4.4.

Nytt *tredje ledd* viderefører uendret gjeldende annet ledd.

Til § 5-3

I *nr. 1 annet punktum* presiseres det at flere som plikter å betale oppreisning for samme skade eller krenkelse, hefter solidarisk dersom ikke retten bestemmer annet. Retten kan bestemme at de ansvarlige helt eller delvis skal hefte solidarisk eller at de skal hefte hver for seg (pro rata). En slik adgang følger allerede av gjeldende rett, men får nå en tydelig forankring i loven.

Retten må vurdere konkret hvilken heftelsesform som skal fastsettes i den enkelte sak. Fullt solidaransvar ved separat fastsatte oppreisningskrav vil etter omstendighetene kunne rekke for langt, men det vil ofte kunne være grunnlag for

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

delvis solidaransvar. Solidaransvar vil være nærliggende hvor flere gjerningspersoner ikke bare er ansvarlige for sine egne krenkelser, men også for medvirkning til andres.

Det foreslås også to andre presiserende endringer. Uttrykket «den» endres til «flere» og alternativene «krenking» og «mislig atferd» føyes til ved siden av «skade».

Det vises til nærmere redegjørelse under punkt 4.5.4.

6.2 Til endringene i straffeprosessloven

Til § 40

Annet ledd fjerde punktum innebærer at det stilles noe større krav til rettens grunner for fastsetting av felles straff etter straffeloven § 79 bokstav a enn etter gjeldende rett. Det kreves likevel ikke mer enn det som allerede er praksis i en del tilfeller i dag.

Det er ikke meningen med forslaget å gjøre hovedforhandlingen eller dommene i straffesaker mer vidløftige enn i dag. Det vil ikke være naturlig å omtale i domspremissene hvilken straff hvert enkelt lovbrudd isolert ville ført til, men det kan i grove trekk antydes hva som antas å være straffenivået for de mest alvorlige lovbruddene som pådømmes. At det ikke stilles store krav til begrunnelsen, kommer til uttrykk ved at det ved anvendelse av straffeloven § 79 bokstav a «bør pekes på straffenivået» for de mest alvorlige lovbruddene.

Det vises til nærmere redegjørelse under punkt 3.6.4.

6.3 Til endringene i voldsoffererstatningsloven

Til § 6

Etter nytt *tredje punktum* skal det ved utmålingen av oppreisning i saker hvor flere i fellesskap har voldt skaden, tilføyd krenkelsen eller utvist den mislige atferden, særlig legges vekt på den økte belastningen for fornærmede.

Endringen innebærer at retningslinjene for utmåling som følger av skadeserstatningsloven § 3-5 når flere i fellesskap har voldt skade, tilføyd krenkelse eller utvist mislig atferd som gir grunnlag for oppreisning, som et utgangspunkt får virkning også ved utmåling av oppreisning etter voldsoffererstatningsloven. Ved slik oppreisning vil det utmåles en samlet sum, men beløpet bør som en

hovedregel tilsvare det totale beløpet fornærmede ville ha blitt tilkjent ved separat fastsatte oppreisningskrav etter skadeserstatningsloven § 3-5 annet ledd.

Det vises til spesialmerkningen til skadeserstatningsloven § 3-5 og punkt 4.4 og 4.6.4 over.

Der kravene er tilkjent ved dom, skal fornærmede normalt få dekket det totale beløpet gjerningspersonene blir idømt. Voldsoffererstatningsmyndighetene må selv utmåle oppreisningen i de tilfellene det ikke foreligger en dom som tilkjenner oppreisning. I utgangspunktet bør domstolenes utmålingspraksis i sammenlignbare saker legges til grunn.

Retten til voldsoffererstatning gjelder i alle tilfeller bare på de nærmere vilkårene som følger av voldsoffererstatningsloven. For eksempel kommer den øvre grensen som følger av voldsoffererstatningsloven § 11 første ledd til anvendelse også når flere i fellesskap har voldt skaden, tilføyd krenkingen eller utvist den mislige atferden som gir grunnlag for oppreisning.

6.4 Til endringene i straffeloven

Til § 43

Første ledd tredje punktum innebærer at retten kan fastsette en tidsramme for forvaringen på inntil 26 år dersom strafferammen er forhøyet etter straffeloven § 79 bokstav a tredje ledd, det vil si ved dom på forvaring for flere lovbrudd som har en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer.

Det vises for øvrig til punkt 3.6.5 over.

Til § 79

Lovendringen i *bokstav a* består i hovedsak i at *maksimumstraffen heves* til fengsel inntil 26 år dersom gjerningspersonen har begått to eller flere lovbrudd som har en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer. Lovendringen er ment også å målbære et signal til domstolene om å *utmåle strengere straff* overfor gjerningspersoner som har begått flere grove integritetskrenkelser. I tillegg er bestemmelsen omredigert for å gjøre den lettere tilgjengelig.

Hevingen av maksimumstraffen gjelder hvor to eller flere lovbrudd hver for seg kunne vært straffet med fengsel *inntil 15 år eller mer*. Dersom kun ett av lovbruddene har en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer, forhøyes strafferammen med inntil 6 år og ikke ut over 21 år.

Med *grove integritetskrenkelser* menes først og fremst overtredelser av straffelovens bestemmel-

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

ser om grov kroppsskade med betydelig skade (§ 274 annet ledd), drap (§ 275), grov mishandling i nære relasjoner (§ 283), voldtekt til samleie mv. og grov voldtekt (§§ 292 og 293), voldtekt til samleie og grov voldtekt av barn under 14 år (§§ 300 og 301) og grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år (§ 303).

Forslaget er ikke ment å påvirke straffenivået for overtredelser av *straffebud som ikke er satt til direkte å beskytte enkeltmenneskers liv og helse*, selv om de har strafferammer på fengsel inntil 15 år eller mer. Dette gjelder blant annet straffebudene om grov narkotikaovertrødelse (§ 232 annet ledd), allmennfarlig forgiftning (§ 239) og alvorlig miljøkriminalitet (§ 240). Forslaget innebærer at strafferammen i slike tilfeller formelt kan øke til fengsel inntil 26 år, men ettersom forslaget her ikke er ment å påvirke straffenivået i slike saker, vil det neppe være aktuelt å utmåle straff ut over gjeldende strafferammer.

Grovt ran har en strafferamme på fengsel inntil 15 år, jf. § 328 første ledd, eller 21 år dersom ranet har hatt til følge død eller betydelig skade på kropp eller helse, jf. annet ledd. Dersom straffeloven § 79 bokstav a får anvendelse i et tilfelle hvor gjerningspersonen har begått flere grove ran, eventuelt ett grovt ran og et eller flere andre lovbrudd med en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer, kan det etter forslaget idømmes fengsel inntil 26 år. Det er likevel kun i de tilfellene hvor ranet har medført alvorlige fysiske integritetskrenkelser at forslaget er ment å innebære et skjerpet straffenivå sammenlignet med i dag. Det vil være tilfelle dersom ranet har hatt følger som beskrevet i § 328 annet ledd, men også grove ran som omfattes av første ledd kan etter omstendighetene omfattes, jf. for eksempel Rt. 2012 s. 283.

Avgjørende for om straffeloven § 79 bokstav a kommer til anvendelse er om det foreligger sam-

menstøt av lovbrudd eller et sammenhengende straffbart forhold. Ved integritetskrenkelser av *flere fornærmede* vil det som den klare hovedregel foreligge minst like mange overtredelser som fornærmede. Slike tilfeller ligger i kjernen av straffskjerpelsen. Forslaget innebærer at hver grove integritetskrenkelse skal gi større utslag i utmålingen av en felles straff. Den forhøyede strafferammen som følger av straffeloven § 79 bokstav a skal i større grad utnyttes i slike tilfeller. Den straffskjerpene virkningen av hver krenkelse vil nødvendigvis måtte avta jo flere krenkelser saken gjelder, men mindre vesentlig enn i dag.

Lovendringene er ment å ha en viss betydning også for straffenivået i saker som gjelder flere eller sammenhengende krenkelser av *samme fornærmede*. Dersom det er tale om gjentatte eller sammenhengende krenkelser, skal slike omstendigheter tillegges ytterligere betydning i skjerpene retning.

Om forslagens betydning for straffenivået, se nærmere punkt 3.6.3 over.

Språklig er uttrykket «strafferamme» gjennomført i hele bestemmelsen. Tidligere ble også «lengstestraft» benyttet i bestemmelsen. Uttrykket «i forhold til» er erstattet med «for». Bestemmelsen er også omredigert for å gjøre den lettere tilgjengelig. Særregelen for personer som var under 18 år på handlingstidspunktet er flyttet fra innledningen til bokstav a og *bokstav c*, mens den ikke er gjentatt i *bokstav b* da den ikke har betydning for gjentakelsestilfelle, jf. bokstav b nytt tredje ledd. Begrensningen i at strafferammen ikke kan forhøyes med mer enn 6 år og ikke ut over 21 år, er flyttet fra innledningen og regulert i *bokstav a, b og c*. I tillegg er hver bokstav i bestemmelsen delt opp i flere ledd. Intet av dette er ment å ha realitetsendringer.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

Justis- og beredskapsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap).

Vi **HARALD**, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

I

I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven)

§ 3-5 annet ledd skal lyde:

Har flere i fellesskap voldt skade, tilføyd krenking eller utvist mislig atferd, kan det fastsettes separate krav om oppreisning for den enkelte ansvarlige. I vurderingen etter første punktum skal det særlig legges vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere handlet i fellesskap.

Nåværende annet ledd blir nytt tredje ledd.

§ 5-3 nr. 1 annet punktum skal lyde:

Det samme gjelder flere som plikter å betale oppreisning for samme skade, krenking eller mislige atferd, dersom ikke retten bestemmer annet.

II

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker gjøres følgende endring:

§ 40 annet ledd fjerde punktum skal lyde:

Det skal opplyses i domsgrunnene om hvorvidt straffeloven § 79 bokstav a er anvendt, og det bør pekes på straffenivået for hvert av de mest alvorlige lovbruddene.

Nåværende fjerde punktum blir nytt femte punktum.

III

I lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. gjøres følgende endring:

§ 6 nytt tredje punktum skal lyde:

Har flere i fellesskap voldt skade, tilføyd krenking eller utvist mislig adferd, skal det ved utmålingen særlig legges vekt på den økte belastningen for fornærmede av at flere har handlet i fellesskap.

IV

I lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff gjøres følgende endringer:

§ 43 første ledd tredje punktum skal lyde:

Ved fastsettelse av felles straff etter straffeloven § 79 bokstav a tredje ledd, kan retten fastsette en tidsramme som ikke kan overstige 26 år.

Nåværende tredje til femte punktum blir fjerde til nytt sjetten punktum.

§ 79 skal lyde:

§ 79 Fastsettelse av straff ut over strafferammen (flere lovbrudd, gjentakelse, organisert kriminalitet)

Foreligger en eller flere av situasjonene nevnt i bokstav a til c, forhøyes strafferammen som der bestemt:

a) *Når en lovbrøyer ved én eller flere handlinger har begått flere lovbrudd, og det skal idømmes en felles straff, forhøyes strafferammen i det strengeste straffebudet inntil det dobbelte, men aldri høyere enn summen av strafferammene.*

Strafferammen forhøyes ikke med mer enn 6 år og ikke ut over 21 år, med unntak av forhøyelse etter tredje ledd i denne bokstav.

Strafferammen forhøyes til fengsel inntil 26 år dersom to eller flere av lovbruddene har en strafferamme på fengsel inntil 15 år eller mer.

Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap)

For personer som var under 18 år på handlingstidspunktet, forhøyes strafferammen ikke ut over 15 år.

Forhøyelse av *strafferammen* etter denne bokstav får bare betydning for lovbestemmelser som har bestemt at den forhøyde *strafferammen* skal tillegges rettslig virkning.

- b) Når en tidligere domfelt person på ny har begått en straffbar handling av samme art som han tidligere er dømt for her i riket eller i utlandet, *forhøyes strafferammen inntil det dobbelte*, hvis ikke straffebudet selv bestemmer noe annet.

Strafferammen forhøyes ikke med mer enn 6 år og ikke ut over 21 år.

Forhøyelse av strafferammen etter denne bokstav gjelder bare når den domfelte hadde fylt 18 år på tidspunktet for den tidligere straffbare handlingen, og har begått den nye handlingen etter at straffen for den tidligere handlingen helt eller delvis er fullbyrdet.

Har den nye straffbare handlingen en strafferamme på mer enn 1 år, *forhøyes ikke strafferammen* hvis den nye handlingen er begått senere enn 6 år etter at fullbyrdelsen av den tidligere straffen er avsluttet, når ikke annet er bestemt. Har den nye straffbare handlingen en strafferamme på 1 år eller mindre, kan det ikke ha gått mer enn 2 år fra fullbyrdelsen er avsluttet.

Forhøyelse av *strafferammen* etter denne bokstav får bare betydning for lovbestemmelser som har bestemt at den forhøyde *strafferammen* skal tillegges rettslig virkning.

- c) Når en straffbar handling er utøvet som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe, *forhøyes strafferammen inntil det dobbelte*.

Strafferammen forhøyes ikke med mer enn 6 år og ikke ut over 21 år, og for personer som var under 18 år på handlingstidspunktet, ikke ut over 15 år.

Med organisert kriminell gruppe menes et samarbeid mellom tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller som går ut på at en ikke ubetydelig del av aktivitetene består i å begå slike handlinger.

Forhøyelse av *strafferammen* etter denne bokstav får anvendelse for lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, når ikke annet er bestemt.

V

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. De ulike endringene kan settes i kraft til forskjellig tid.
2. Kongen kan gi nærmere overgangsregler.